

Nr 341.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen med förslag till lag om allmän tjänsteplikt; given Stockholms slott den 7 maj 1917.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet hållna protokoll vill Kungl. Maj:t härmed, jämlikt § 87 regeringsformen, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om allmän tjänsteplikt.

Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

Steno Stenberg.

Förslag
till
Lag om allmän tjänsteplikt.

Härigenom förordnas som följer:

KAP. I.

Om tjänstepliktens inträde, verkan och upphörande.

1 §.

En var inom riket bosatt man eller kvinna, vilken fyllt femton men ej sextio år, är, i den mån ej annorlunda stadgas i 7 § av denna lag, underkastad tjänsteplikt. Med tjänsteplikt förstås i denna lag skyldighet att, då sådant i nedan bestämd ordning påkallas, utföra arbete för ändamål, varom förmäles i 2 §.

2 §.

Tjänsteplikt må tillämpas för folknäringsens tryggande, för täckande av behovet av bränsle till hushållen, industrien eller kommunikationsmedlen, för tillgodoseende av krigsmaktens behov, för samfärdselns uppehållande eller för annat ändamål av synnerlig vikt.

3 §.

Ej må fullgörande av tjänsteplikt påkallas, utan så är att, sedan riksdagen lämnat sitt samtycke till att tjänsteplikt tillämpas med avseende å något av de i 2 § angivna ändamål, Konungen därom förordnar.

Förordnande, varom nu är sagt, må ej avse arbete åt enskilda arbetsgivare utan att riksdagen till sådant samtyckt.

Förordnande kan bestämmas att gälla för viss tid eller tillsvidare.

4 §.

Förordnande må, där så finnes lämpligt, avse

a) viss fastighet, byggnad eller annan anläggning, där verksamhet bedrivs eller kan bedrivas för något ändamål, som nyss är sagt, viss kommunikationsinrättning, som för dylikt syfte begagnas eller kan begagnas, visst företag eller viss syssla eller civil befattning eller ock

b) visst slag av sådan egendom eller visst slag av företag, syssla eller civil befattning eller viss näring eller visst yrke inom hela riket eller någon del därav eller å särskild ort.

5 §.

De tjänstepliktiga uttagas och fördelas genom för ändamålet inrättade arbetsnämnder, varom förmåles i särskild av Konungen och riksdagen stiftad lag och vilka utgöras av riksarbetsnämnd, länsarbetsnämnder och kommunala arbetsnämnder.

Konungen äge uppdraga åt riksarbetsnämnden eller åt statskommission eller central myndighet, vilkens verksamhet frågan berör, att, om vid förordnandets verkställighet fråga uppkommer, huruvida viss egendom, företag, syssla eller befattning därav omfattas, på framställning av länsarbetsnämnd, kommunal arbetsnämnd eller enskild sakägare och efter samråd med annan myndighet, som Konungen bestämmer, avgöra frågan här om och att i övrigt i avseenden, som uti förordnandet angivas, lämna erforderliga föreskrifter rörande förordnandets omfattning.

Har ej i förordnandet angivits det högsta antal tjänstepliktiga, som må förekomma för det ändamål eller det fall, varom fråga är, äge riksarbetsnämnden efter samråd med statskommission eller central myndighet, vars verksamhet frågan berör, därom meddela anvisningar.

Över riksarbetsnämndens eller annan myndighets beslut, som avses i denna §, må klagan föras hos Konungen.

6 §.

Med arbetsgivare förstås i denna lag den, för vilkens räkning på grund av kallelse, varom i 8 § sägs, arbete utföres eller skall utföras av tjänstepliktig, utan att mellan dem står någon tredje person, vilken såsom självständig företagare har att ombesörja arbetets utförande.

Vad i 8, 9, 11, 13, 19, 20, 22, 23 och 32 §§ stadgas om arbetsgivare, skall i fråga om verksamhet, som bedrives av staten, landsting eller kommun, gälla arbetsföreståndare.

7 §.

Från tjänsteplikt enligt denna lag äro undantagna:

a) ämbets- och tjänstemän på ordinarie eller extra beställning hos staten, landsting eller kommun; dock må Konungen förordna, att ämbets- eller tjänsteman skall vara underkastad tjänsteplikt med avseende å utövningen av den befattning han innehar; samt

b) krigsmän och personer, som eljest innehava sådan anställning eller förrätta sådan tjänstgöring vid krigsmakten, som avses i 6 § i strafflagen för krigsmakten den 23 oktober 1914.

8 §.

Kommunal arbetsnämnd har, där ej stadgandet i 35 § till annat föranleder, att, för verkställighet av Konungens förordnande jämlikt 3 §, kalla tjänstepliktiga till arbete, som omfattas av dylikt förordnande.

Tjänstepliktig är skyldig på anmaning personligen inställa sig hos arbetsnämnd, efterkomma kallelse, varom förmåles i första stycket, efter förmåga uträtta skäligt arbete, som av arbetsgivaren förelägges, samt kvarbliva i arbetet under den tid, som kallelsen må avse, eller till dess han av arbetsnämnd entledigas eller tjänsteplikten upphör.

Arbetsgivare är skyldig tåla, att tjänstepliktig kvarbliver i arbetet under den tid, som nu är nämnd.

9 §.

Mom. 1. Konungen äge, där det för rikets tjänst eller det allmännas behov finnes vara påkallat, till efter rättelse antingen under viss tid eller tillsvidare eller vid verkställighet av visst förordnande, besluta, i vad mån tjänstepliktiga, som äro sysselsatta i arbete för ändamål av synnerlig vikt, böra vara fritagna från kallelse till annat arbete.

Mom. 2. Vid meddelande av kallelse bör tillses, att personer, vilka av allmänna medel åtnjuta understöd, för vars utgående arbetslöshet uppställts som villkor, såvitt möjligt tagas i anspråk.

Därjämte bör hänsyn tagas

a) till den tjänstepliktiges arbetsförmåga, levnadsålder, hälsotillstånd, familjeförhållanden, hemort och föregående verksamhet ävensom,

b) därtill att arbetsgivare erhåller den arbetskraft han för ändamålet finner bäst och tjänstepliktig den anställning han önskar.

Mom. 3. Kommunal arbetsnämnd skall ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, som, utöver stadgandena i denna lag och av Konungen i ämnet givna bestämmelser, må av riksarbetsnämnden eller länsarbetsnämnd, i den ordning Konungen föreskriver, varda meddelade till huvudsaklig ledning ifråga om de tjänstepliktigas uttagande och verkställigheten i övrigt av förordnande om tjänsteplikt.

10 §.

Vid tillämpning av tjänsteplikt skall lända till efterrättelse vad i fråga om viss anställning eller visst slag därav må vara i lag eller författning särskilt stadgat rörande villkoren för att kunna däri nyttjas.

11 §.

Kallelse så ock anmaning om inställelse hos arbetsnämnd sker i den ordning Konungen föreskriver.

Kallas den, som ej är tjänstepliktig eller som enligt 12 § andra stycket är tjänstepliktig allenast beträffande viss annan anställning än den, varom fråga är, eller sker kallelse i strid mot föreskrift, som Konungen meddelat jämlikt 9 § mom. 1, vare kallelsen ogiltig. Finner kommunal arbetsnämnd ovisst, huruvida i särskilt fall undantag från tjänsteplikt föreligger eller föreskrift, som nyss nämnts, är tillämplig, underställes frågan härom länsarbetsnämnds prövning.

Anser tjänstepliktig eller arbetsgivare, att, till men för honom, vid kallelse behörig hänsyn icke tagits till omständighet, varom förmåles i 9 § mom. 2 a), äge i den ordning Konungen stadgar anföra besvär över kallelsen hos länsarbetsnämnden, men kallelsen skall utan hinder av förd klagan lända till efterrättelse.

Att undantag från ovan meddelade bestämmelser kan äga rum, stadgas i 35 §.

12 §.

Där för någon, som kallats jämlikt denna lag, tjänsteplikten upphör till följd därav, att han antages, inkallas eller beordras till sådan befattning eller tjänstgöring, som enligt 7 § a) eller b) medför undantag från tjänsteplikt, åligger det honom att skyndsamt med företeende av erforderliga bevis göra anmälan därom hos den kommunala arbetsnämnden. Vad

sålunda är stadgat skall ock äga tillämpning, då utländsk undersåte, som kallats till fullgörande av tjänsteplikt, beordras till krigstjänst i hemlandet.

Uppnår tjänstepliktig, som kallats till anställning jämlikt denna lag, sextio år, skall han fortfarande vara tjänstepliktig beträffande samma anställning, intill dess arbetet eljest upphör.

13 §.

Mom. 1. Inträffar sedan kallelse skett sådan omständighet, som, därest den förelegat vid tiden för kallelsen, skäligen kunnat på grund av stadgandet i 11 § tredje stycket föränleda kallelsens upphävande, må framställning om tjänstepliktigs entledigande från arbetet göras hos kommunal arbetsnämnd.

Varder efter kallelsen tjänstepliktig kallad till annat arbete, vare därigenom entledigad från det förra arbetet.

Mom 2. Kommunal arbetsnämnd har i övrigt att entlediga tjänstepliktig,

- a) när denne och arbetsgivaren äro ense om entledigandet,
- b) när minskning av antalet tjänstepliktiga blivit, i den ordning Konungen föreskriver, bestämd,
- c) när Konungens förordnande jämlikt 3 § upphört att gälla, samt
- d) när riksarbetsnämnden eller länsarbetsnämnd, i den ordning Konungen föreskriver, därom beslutar.

Mom 3. Över kommunal arbetsnämnds beslut, som avses i mom. 1 och mom. 2 b), må klagan föras hos länsarbetsnämnden.

Mom. 4. Entledigande i andra fall än det, som avses i mom. 1 andra stycket, sker i den ordning Konungen föreskriver.

Mom 5. Att undantag från ovan meddelade bestämmelser kan ägarum, därom stadgas i 35 §.

14 §.

Över länsarbetsnämnds beslut i frågor, varom i 11 och 13 §§ förmåles, må klagan ej föras, ej heller över kommunal arbetsnämnds beslut enligt 13 § mom. 2 a eller c).

15 §.

Föreskrifterna i denna lag medföra ej hinder för tjänstepliktig att fullgöra vad honom enligt gällande förfoganderättslag eller rekvisitionslag må åligga eller inskränkning i de rättigheter och skyldigheter mot det all-

männa, som eljest enligt lag eller författning tillkomma honom såsom medborgare i stat och kommun.

Såsom laga förfall för fullgörande av tjänsteplikt skall anses, om man är sjuk eller häktad eller undergår frihetsstraff.

Tjänstepliktig, som är lagstadd eller annorledes i annans tjänst eller arbete anställd, må ej avskedas från anställningen i anledning därav, att han har att fullgöra honom åliggande tjänsteplikt.

16 §.

Är någon genom avtal förpliktad att utföra arbete för ändamål, varom förmäles i 2 §, och varder han jämlikt denna lag kallad till den anställning, som avses i avtalet, skall, under tiden intill dess han varder entledigad från anställningen eller densamma eljest upphör, avtalet, ändock att det först under samma tid eller efter dess utgång utlöper, icke äga tillämpning i vidare mån, än i 17 § andra stycket sägs.

Bestämmelserna i sjölagen och legostadgan skola, i den mån de strida mot stadgandena i denna lag, icke lända till efterrättelse med avseende å anställning, beträffande vilken tjänsteplikt gäller.

17 §.

Skyldighet att avlöna tjänstepliktig åligger arbetsgivaren. I fall, där staten ej är arbetsgivare, må förfallen och ogulden avlöning förskjutas av statsmedel.

För det arbete, varom fråga är, skola de avlöningsförmåner och övriga arbetsvillkor, som enligt vid tiden närmast före kallelsen gällande avtal, bestämmelser eller bruk voro med ifrågavarande anställning förenade eller för arbete av samma slag allmänt gängse, tillämpas, i den mån ej ändring däri äger rum i den ordning, som nedan i Kap. II sägs, eller, beträffande de i 35 § första stycket omförmälda anställningarna, i eljest vanlig ordning.

18 §.

De nedan i denna § meddelade bestämmelserna skola icke äga tillämpning i de fall, där staten är arbetsgivare, samt skola i övrigt lända till efterrättelse allenast, då Konungen eller riksarbetsnämnden därom beslutar.

Kommunal arbetsnämnd skall förelägga arbetsgivare att inom viss tid med bevis från Konungens befallningshavande styrka, att han hos Konungens befallningshavande antingen nedsatt ett belopp, motsvarande vad i avlöning till den eller de tjänstepliktiga kan enligt arbetsnämndens prövning antagas belöpa för den tid av högst två månader, som Konungen

eller riksarbetsnämnden bestämmer, eller ock ställt av Konungens befallningshavande godkänd säkerhet dels motsvarande den avlöning, som nyss är nämnd, dels ock för kostnaden för sådan försäljning, som avses i femte stycket. I föreläggandet skall angivas avlöningens beräknade storlek.

Försämrans säkerheten eller har ställd säkerhet eller nedsatt belopp måst helt eller delvis tillgripas i den i femte stycket angivna ordningen, åligger det Konungens befallningshavande att härom ofördröjligen underätta den kommunala arbetsnämnden.

Nedsatt belopp skall av Konungens befallningshavande insättas i bankingättning för att där innestå mot ränta.

Eftersätter arbetsgivare sin avlöningsskyldighet, må tjänstepliktig med företeende av arbetsgivarens medgivande angående fordringen eller laga dom därå göra anmälan hos Konungens befallningshavande. Nämnda myndighet har därefter att av det nedsatta beloppet eller, där säkerhet blivit ställd, av den vid säkerhetens försäljning i den ordning, som om försäljning av utmätt lös egendom är stadgad, behållna köpeskillingen gottgöra den tjänstepliktige hans fordran. Försäljning, som nyss är nämnd, verkställs av Konungens befallningshavande. Överskott av köpeskillingen skall anses såsom nedsatt belopp. Räcker ej den behållna köpeskillingen till gäldande av före försäljningen anmälda fordringar, skall densamma fördelas efter förhållandet dem emellan. Sådan fördelning skall äga rum vid sammanträde inför Konungens befallningshavande, så kungjort, som i 141 § utsökningslagen sägs. I fråga om klagan över sådan fördelning skall gälla, vad om klagan över av överexekutor verkställd fördelning av köpeskillning för utmätningsvis försäld egendom är stadgat.

Har underrättelse, varom sägs i tredje eller femte stycket, blivit lämnad eller varder arbetsgivarens avlöningsskyldighet ökad, meddele den kommunala arbetsnämnden nytt föreläggande.

Underlåter arbetsgivare att nedsätta belopp eller ställa säkerhet, som ovan är sagt, göra den kommunala arbetsnämnden anmälan därom hos Konungen.

Då samtliga tjänstepliktiga, varom fråga är eller kan vara, blivit förnöjda eller eljest lämna sitt medgivande, äge arbetsgivaren återfå nedsatt belopp jämte ränta eller ställd säkerhet.

I den mån avlöning blivit jämlikt 17 § av statsmedel förskjuten, inträder kronan i tjänstepliktigs rätt enligt förevarande §.

19 §.

Arbetsgivare äger, i den mån ej bestämmelserna i detta kapitel och därå grundade, för arbetskraftens ändamålsenliga tillhandahållande utfär-

dade föreskrifter eller stadgandet i 25 § till annat föranleda, att handhava den ledning av arbetet, som skulle hava tillkommit honom ifråga om samma arbete eller arbete av liknande slag, därest tjänsteplikt ej tillämpats.

20 §.

Mom. 1. Kommunal arbetsnämnd så ock länsarbetsnämnd äge, där så finnes nödigt, förrätta besiktning å arbetsplats, beträffande vilken tjänsteplikt tillämpas eller är ifrågasatt, för vinnande av upplysning om förhållande, som är av betydelse för tillämpningen.

För bevarande av yrkeshemlighet må dock från besiktningen undan tagas viss del av arbetsplatsen. Skulle av arbetsgivaren i sådant avseende gjord framställning ej vid besiktningen godkännas, varde frågans prövning hänskjuten till riksarbetsnämnden.

Upplysning, som avses i första stycket, må ock från arbetsgivaren infordras i annan ordning än där är nämnd.

Mom. 2. Länsarbetsnämnd äge ock, sedan förordnande om tjänsteplikt meddelats, utse särskild tillsyningsman med uppgift att å arbetsplatsen övervaka, att de tjänstepliktigas ställning icke varder till men för dem själva eller det allmänna av arbetsgivaren missbrukad. Tillsyningsman avlönas med statsmedel enligt vad Konungen därom beslutar.

Vad i detta moment är stadgat äge tillämpning allenast i de fall, där arbetsgivaren är enskild.

21 §.

Kostnaden för tjänstepliktigs resa, då anställning tillträdes och lämnas, skall ersättas av arbetsgivaren, dock att, i fall där enskild är arbetsgivare, Konungen eller riksarbetsnämnden äger föreskriva, i vad mån sådan kostnad må gäldas av statsmedel.

Har tjänstepliktig anmanats inställa sig inför arbetsnämnd, skall kostnaden för sådan inställelse, där den ej sammanfaller med kostnad, varom sägs i första stycket, bestridas av statsmedel.

KAP. II.

Om ordnandet av arbets- och löneförhållandena i vissa fall, där tjänsteplikt tillämpas.

22 §.

Mom. 1. Tjänstepliktig, vilken kallats till anställning jämlikt denna lag, äge med arbetsgivare förhandla och träffa överenskommelse rörande arbets- och löneförhållandena, dock ej beträffande fråga, vars avgörande på grund av stadgandet i 19 § tillkommer arbetsgivaren.

Mom. 2. För varje arbetsplats må tillsättas utskott med uppgift att företräda de tjänstepliktiga i de i mom. 1 angivna avseenden.

Finnes, att de tjänstepliktiga, med hänsyn till den särställning vissa av dem intaga i förhållande till de övriga, icke lämpligen böra gemensamt förhandla eller företrädas av gemensamt utskott, äge den kommunala arbetsnämnden fördela de tjänstepliktiga i grupper.

Överstiger antalet med egentligt kroppsarbete sysselsatta tjänstepliktiga å viss arbetsplats eller inom viss grupp tio, skall för arbetsplatsen eller gruppen utskott tillsättas.

Val av utskott sker medelst slutna sedlar antingen å allmän sammankomst, till vilken kallelse utfärdas och vid vilken förhandlingarna ledas av ordföranden i den kommunala arbetsnämnden eller den ordföranden i sitt ställe förordnar, eller ock, där sammankomst ej lämpligen kan hållas, i annan ordning, som av ordföranden eller hans ställföreträdare bestämmes. Nytt val må äga rum, när sådant hos ordföranden eller hans ställföreträdare påkallas av minst en fjärdedel bland de tjänstepliktiga å arbetsplatsen eller inom gruppen. Utskott skall bestå av minst tre, högst nio bland de tjänstepliktiga. För en var utskottsmedlem skola väljas två suppleanter.

I de fall, där enligt vad ovan sagts val av utskott ägt rum, må förhandling eller överenskommelse angående fråga, som är gemensam för flertalet bland dem, vilka av utskottet företrädas, ske allenast genom utskottet.

23 §.

Vinnes ej enighet genom förhandling med arbetsgivare, äge part påkalla statens förlikningsmans mellankomst.

Har sådant påkallande skett eller finner förlikningsmannen, att å arbetsplats inom hans distrikt, vid vilken tjänsteplikt tillämpas, uppkommit arbetstvist av för det allmänna menlig beskaffenhet, skola bestämmelserna i 3, 5, 6 samt 10—13 §§ i lagen den 31 december 1906 om medling i arbetstvister i tillämpliga delar lända till efterrättelse.

24 §.

Uppnås ej enighet mellan de tvistande genom förhandling inför förlikningsmannen, äge part hänskjuta frågan till riksarbetsnämnden.

I riksarbetsnämndens behandling av ärenden, som avses i detta kapitel, skola deltaga fem av Konungen utsedda ledamöter, vilka i den mån Konungen förordnar handlägga allenast hithörande frågor. Tre av ledamöterna skola vara utsedda med hänsyn därtill att de företrädesvis böra med erfarenhet och insikt i sociala frågor eller allmänna värv förena opartiskt förhållande till arbetsgivare och arbetare. Av övriga två ledamöter skall en företräda den för tillvaratagandet av arbetsgivarnas intressen erforderliga sakkunskapen och en på motsvarande sätt besitta sakkunskap i avseende å arbetarnas intressen.

25 §.

Konungen äge fatta beslut rörande arbets- och löneförhållandena vid viss arbetsplats eller visst slag av arbetsplatser, där tjänsteplikt tillämpas, ändock att därigenom sker ändring i vad genom gällande överenskomelser är bestämt eller inskränkning i den arbetsgivaren jämlikt 19 § tillkommande rätt.

I den mån Konungen ej begagnar nämnda befogenhet, äge riksarbetsnämnden meddela dylika beslut.

26 §.

Beslut jämlikt 25 § första stycket vare gällande för den tid Konungen bestämmer.

Mot beslut, som av riksarbetsnämnden meddelats rörande arbets- och löneförhållanden, må klagan ej föras.

Fråga, som jämlikt bestämmelserna i detta kapitel avgjorts efter förhandling inför statens förlikningsman eller genom beslut av riksarbetsnämnden

den, må icke av de tvistande ånyo upptagas, innan tre månader förflutit från sådant avgörande.

27 §.

Vid förhandling, som avses i detta kapitel, så ock inför riksarbetsnämnden äga de tvistande, jämväl vederbörande utskott, föra talan genom ombud. Såsom ombud eller biträden må å ömse sidor anlitas personer, som företräda inom de särskilda yrkena förekommande sammanslutningar.

Ombud för central myndighet, inom vilkens verksamhetsområde den rörelse eller påring faller, varom fråga är, äge ock tillstådeskomma och avgiva yttrande.

Nödiga kostnader för de tjänstpliktigas deltagande i förhandling inför förlikningsmannen och utförande av talan inför riksarbetsnämnden bestridas av statsmedel till belopp, som av förlikningsmannen eller riksarbetsnämnden bestämmas. Över beslut i sådan fråga må klagan ej föras.

28 §.

Ej må av riksarbetsnämnden för visst arbete bestämmas lägre avlöningsförmåner än de, som för sådant eller liknande arbete äro i orten eller eljest allmänt gällande.

29 §.

Föreskrifterna i detta kapitel skola lända till efterrättelse ändock att annan ordning för förhandling eller biläggande av uppkommen tvist i fråga om arbets- och löneförhållandena må hava blivit avtalad.

30 §.

Beslut av riksarbetsnämnden rörande fråga, som avses i detta kapitel, skall avfattas skriftligen. Av beslutet skall ett exemplar genast och utan lösen utlämnas till vardera sidan.

Hos riksarbetsnämnden skall föras dagbok angående vad som förefaller i ärenden, varom i detta kapitel sägs. Beslut skola i dagboken fullständigt intagas eller densamma biläggas.

På begäran äger domstol erhålla utdrag ur dagbok, som avses i denna § samt i 13 § i ovannämnda lag den 31 december 1906, så vitt rörer ärende, som nyss är sagt.

31 §.

Om undantag från bestämmelserna i detta kapitel stadgas i 35 §.

KAP. III.

Om överträdelser av denna lags föreskrifter.

32 §.

Tjänstepliktig, som i avsikt att undandraga sig arbete, vartill han kallats jämlikt denna lag, olovligen avviker från den arbetsplats, som är för honom bestämd, eller, då det på grund av kallelse eller anmaning eller efter tilländalupen fritid åligger honom att iakttaga inställelse, sådant underlåter, dömes till böter från och med etthundra till och med ettusen kronor eller till fängelse i högst ett år.

Lag samma vare, där arbetsgivare hindrar eller söker hindra verkställandet av besiktning, som avses i 20 § mom. 1, eller underlåter lämna upplysning, varom där sägs, eller mot bättre vetande avgiver oriktig sådan eller i de fall, då tillsyningsman blivit jämlikt stadgandet i 20 § mom. 2 förordnad, hindrar eller söker hindra denne från utövande av vad honom åligger.

Underlåter tjänstepliktig, i annat fall än i första stycket sägs, uppsåtligen för egen fördel eller för att annan gynna eller skada eller eljest till kränkning av allmän eller enskild rätt eller säkerhet att behörigen fullgöra sin tjänsteplikt, varde dömd till böter från och med femtio till och med ettusen kronor eller till fängelse i högst sex månader.

Där tjänstepliktig, som är kallad att fullgöra tjänsteplikt, uppmanar eller annorledes söker förleda till brott, som i första eller tredje stycket sägs, dömes, när ingen straffbar verkan därav följde, till böter från och med fem till och med ettusen kronor eller fängelse i högst sex månader.

Visar tjänstepliktig grov vårdslöshet eller försummelse vid tjänstepliktens utövande, dömes till böter.

Innefattar förseelse, som i tredje, fjärde eller femte stycket sägs, tillika annat uppsåtligt brott eller sådant vållande, varå straff efter allmän lag följa bör, gånge som i 4 kap. 2 § allmänna strafflagen stadgas.

33 §.

Böter, som enligt denna lag ådömas tillfaller kronan. Saknas tillgång till böternas gäldande, skola de förvandlas enligt allmän lag.

34 §.

Brott, som i denna lag är belagt med straff, åtalas av allmän åklagare. Sådant åtal handlägges vid allmän underrätt; dock att, där brottet tillika innefattar förseelse, för vilken den tjänstepliktige skall svara inför annan domstol, åtalet skall i sin helhet handläggas av denna.

KAP. IV.

Särskilda bestämmelser.

35 §.

Då tjänsteplikt tillämpas i fråga om civil befattning, som behörigen upptages i rikets, landstings eller kommuns lönestat, äge Konungen meddela erforderliga särskilda bestämmelser i de ämnen, som avses i 8 § första stycket, 11 och 13 §§, och skola stadgandena i Kap. II icke lända till efterrättelse rörande sådan befattning. Där staten, landsting eller kommun eljest är arbetsgivare, skola föreskrifterna i Kap. II äga tillämpning, där Konungen ej annorlunda beslutar.

Med avseende å visst företag, viss näring eller visst yrke inom hela riket eller någon del därav eller å viss ort må Konungen, där förhållandena därtill föranleda, förordna, att vad i 22 § mom. 2 stadgats om skyldighet för visst fall att tillsätta utskott icke skall äga tillämpning eller att fråga, som i mom. 1 av samma § avses, må hänskjutas till riksarbetsnämnden utan att förlikningsmannens mellankomst dessförinnan påkallats.

36 §.

Konungen äge meddela de närmare föreskrifter, som erfordras rörande tillämpningen av denna lag, med rätt för Konungen att i särskilda avseenden överlåta berörda befogenhet åt riksarbetsnämnden.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen, enligt därå meddelad uppgift, utkommit från trycket i Svensk författningssamling samt gäller till och med den 31 maj 1918. Av Konungen jämlikt denna lag meddelat förordnande skall ej äga tillämpning längre än till och med sistnämnda dag. I fråga om avlöning eller annan ersättning, vartill någon enligt lagens bestämmelser är berättigad vid tid, då lagen upphör att gälla, så ock beträffande dessförinnan begången förseelse, som ayses i 32 §, skall vad i lagen stadgas, fortfarande lända till efterrättelse. Är vid sistnämnda tid fråga, som jämlikt 22 § blivit föremål för förhandling, ännu icke enligt stadgandena i Kap. II avgjord, skola, intill dess så skett, nämnda stadganden fortfarande äga tillämpning med avseende å densamma.

*Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:ts
Konungen i statsrådet å Stockholms slott fredagen den
27 april 1917.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern SWARTZ,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena LINDMAN,
Statsråden: VON SYDOW,
STENBERG,
FALK,
HAMMARSTRÖM,
MÄRTEN ERICSSON,
ÅKERMAN,
CARLESON,
HANS ERICSON,
DAHLBERG.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Carleson, anförde efter gemensam beredning med cheferna för justitie-, civil- och jordbruksdepartementen:

Det är fullt förklarligt, att krigets fortgång skall låta knappheten i hela världen på snart sagt alla förnödenheter framträda med ständigt ökad styrka; ty då lant- och sjökriget oavbrutet förstör frukterna av mänskligt arbete, samtidigt med att allt större delar av befolkningen i de krigförande länderna ägna sig åt antingen kriget självt eller krigsindustrierna, blir det ofrånkomliga resultatet en allt mindre tillgång på medel att täcka mänsklighetens behov. I ett dylikt läge föranledas särskilt de krigförande länderna att bevara för egen räkning det mesta möjliga av produkter; tillförseln till neutrala länder blir antingen avstängd eller belagd med ständigt mer betungande villkor. När därjämte handelsavspärrningarna de två maktgrupperna emellan och sjökriget i dess olika former även direkt hindra

varuhandeln, inträder följaktligen för de neutrala nödvändigheten att, säkerligen under krigets hela återstående del och kanske en längre tid därutöver, inrätta sig på *ekonomisk själv tillräcklighet*. Ju förr det medvetandet blir klart för alla medborgare, att ett neutralt land i det nuvarande läget knappast har annat än sina egna tillgångar att lita till, desto större blir utsikten att genomleva krigsperioden utan allvarliga skador.

Ett land, som på detta sätt tvingas att tills vidare i allt väsentligt falla tillbaka på egna tillgångar, har endast en på förhand begränsad mängd av produktiva krafter att tillgå och nödgas inrätta sig därefter. Uppgiften måste då bestå i att inrikta dessa krafter på de ändamål, där resultatet för folkets uppehälle bliva de gynnsammast möjliga; den noggrunnaste hushållning med såväl levande som döda produktionsmedel utgör därvid grundförutsättningen för en lycklig utgång. Man har därför att avstänga produktionen från de för tillfället mer umbärliga uppgifterna och helt inrikta den på det nödvändigaste. Detta är i första hand en *organisationsfråga*.

Härvid blir det ofta oundgängligt att tillgripa åtgärder, som vore obehövliga och därför särdeles olämpliga under andra förhållanden; man kan ej avvakta verkningarna av de ekonomiska krafternas fria spel, emedan detta vanligen skulle innebära en tidsutdräkt, som i ett dylikt läge kunde leda till de mest ödesliga följderna. I avseende på de döda produktionsmedlen — varor, egendomar, industriella anläggningar o. s. v. — hava extraordinära befogenheter därför också tilldelats Kungl. Maj:t genom den år 1916 i vidsträcktare form antagna förfoganderättslagen, som i huvudsak oförändrad förnyats innevarande år och av vilken bruk redan gjorts på olika områden av näringslivet. Det gäller emellertid att skapa även övriga förutsättningar för den inriktning av produktionen, som det ovanliga läget kräver.

Bland de uppgifter, som inställt sig för vårt lands vidkommande, har livsmedelsproduktionens utveckling hittills främst varit föremål för uppmärksamhet, och detta med allt skäl. Emellertid finnes ett annat område av näringslivet, som i betydelse står tillbaka endast för livsmedelsproduktionen och där de mest genomgripande åtgärder visat sig utgöra ett trängande behov. Detta område är *bränsleanskaffningen*, för vars tillgodeående Kungl. Maj:t på min föredragning den 16 april 1917 tillsatt en ny, särskild kommission.

Om alla länder och särskilt om de neutrala gäller som bekant, att en av de största svarigheter, som kriget under sin fortgång framkallat, har varit bränsleanskaffningen för såväl hushållsändamål som industriens, tran-

sportväsendets och kraftanläggningarnas behov. Vårt lands bränsleimport befann sig i stark uppgång under aren närmast före krigsutbrottet, och under senaste fredsar, 1913, utgjorde enbart införseln av stenkol och koks icke mindre än 5,374,720 ton. Det var därför en naturlig sak, att svarigheterna för utförsel från de stenkol-producerande, nu krigförande länderna i förening med rubbningarna i sjöfarten tämligen omedelbart skulle vålla vårt näringsliv allvarligt avbräck. Trots detta torde man kunna påstå, att bränslebristen i Sverige hittills gjort sig mindre gällande än i flertalet andra neutrala länder. Emellertid måste nu den tidpunkt anses ha inträtt eller vara omedelbart förestående, då bland annat bränsleknappheten hos de krigförande själva utesluter större tillskott från dem till täckande av vårt lands bränslebehov; och då nära nog alla kolexporterande länder för närvarande befinna sig i krig, innebär detta, att vi för krigets återstående del böra inrätta oss på att anskaffa nästan allt behöfligt bränsle inom landets gränser. Vårt ekonomiska liv står därigenom inför en uppgift, vilken, såsom jag redan framhållit, måste lösas framom nära nog alla andra, med undantag av livsmedelsanskaffningen, och som alltså kräver uppjudande av alla de krafter, varöver vårt land för ändamålet förfogar.

Lyckligtvis tillhör Sverige de länder, som vid behov kunna falla tillbaka på egna bränsletillgångar för lång tid framåt. I fredstid täckes bränslebehovet i stor utsträckning genom import, icke därför att detta är en naturnödvändighet utan emedan det ställer sig ekonomiskt ojämförligt fördelaktigare än användning av övervägande inhemskt bränsle; men med importmöjligheternas försvinnande ha dessa ekonomiska hänsyn också bortfallit. Eftersom de inhemska bränsletillgångarna faktiskt existera, blir alltså bränslebehovets täckande i särskild grad en organisationsfråga.

Utän att underskatta de avsevärda tillskott för bränslebehovets fyllande, som kunna erhållas genom ökad anskaffning av inhemska stenkol och torv och ersättning av bränsle med vattenkraft, måste man fasthålla, att det ojämförligt viktigaste inhemska bränslet är veden. Det gäller följaktligen i första hand att organisera en i rätt tid och i tillräcklig omfattning utförd vedanskaffning.

Man kan erhålla en ungefärlig föreställning om den storleksgrad uppgiften tillhör genom följande överslagssiffror, vilka meddelats av bränslekommissionens ordförande, delvis med anlitande av en inom industrikommissionens bränslekommitté utförd utredning. Det beräknas att, om stenkolsimporten helt upphör och industribehovet av stenkol, träkol och virke likväl kvarstår, avverkningen i våra skogar för att ersätta stenkolsimporten måste ökas från nuvarande 42 mill. m³ till 70 mill. m³ eller med

28 mill. m³. Med m³ förstås här kubikmeter fast mått, varav beträffande ved 1 m³ är ungefärligen 1,67 m³ löst mått.

En dylik ökning, vilken för övrigt sannolikt är omöjlig att genomföra, torde emellertid ej erfordras. Man synes kunna antaga, dels att kolimporten ej helt kommer att avstanna, dels att, om den avstannar, även exportindustrierna komma att så göra och bränslebehovet därigenom minskas. Utgår man från, att såväl bränsleimporten som de stora exportindustrierna inskränkas till hälften, torde behovet av extra vedavverkning såsom ersättning för kolimport kunna sänkas till 12 mill. m³. Emellertid vållar exportinskränkningens samtidigt en minskning i behovet av sågtimmer och pappersved från nuvarande 16 mill m³ till hälften eller 8 mill. m³ och av ved för träkolning från 4 till 2 mill. m³, alltså en besparing av 10 mill. m³. Under den antagna förutsättningen av halv stenkolsimport och halv drift av exportindustrien motväges sålunda det ökade behovet 12 mill. m³ av inbesparade 10 mill. m³, varför totalavverkningen endast behöver ökas med 2 mill m³. Totalavverkningen skulle då omfatta ungefärligen:

	normalt mill. m ³	under krisen mill. m ³ .
För sågverk och pappersmassfabriker	16	8
» träkolning	4	2
» byggnadsvirke	6	6
» normal vedförbrukning (huvudsakligen hushållsförbrukning)	16	16
» extraordinär »	—	12
Summa	42	44

Avverkningarnas summa skulle följaktligen ej avsevärt ändras, ehuru behovet av ved och kolved ökades från 20 mill. m³ till 30 mill. m³, alltså med 10 mill. m³.

En så betydande ökning av vedavverkningen kan likväl ej tänkas utan starka rubbningar i den normala vedanskaffningen. Det torde därför vara nödvändigt, att en anseelig del av den senare utföres i samband med den nya extraordinära avverkningen; sättes denna del till hälften eller 10 mill. m³, kommer man till summan 20 millioner kubikmeter fast mått som uttryck för vad som bör avverkas genom bränslekommissionens försorg. Då 2 m³ kan anses som ett normalt dagsverke, motsvarar detta 10 millioner dagsverken enbart för hugningen.

Då emellertid den beräknade ökningen av totalavverkningen är relativt obetydlig, skulle, om denna extraordinära avverkning kunde i likhet med den normala fördelas över hela året, med tyngdpunkten förlagd till

vintern, denna uppgift icke i annan mån överstiga den normala än att avverkningarna måste koncentreras till ur transportsynpunkt lämpliga trakter.

Men som situationen nu utvecklats sig på bränslemarknaden, kan denna avverkning icke utföras i vanlig ordning.

Det är nämligen icke nog med att själva avverkningen till stor del måste utföras under sommarmanaderna, för att veden skall hinna torka före nedforslingen på vinterföret, vilket med de mängder, varom det här rör sig, även i bästa fall vore en svår uppgift. Därutöver måste också på grund av möjligheten för en snart inträdande bränslebrist en betydande del av detta virke nedforslas redan på barmark före vintern, vilket tydligen gör snabb avverkning i transportledningarnas omedelbara närhet för åtminstone en del av den totala mängden till en ren nödvändighet. Men därtill kommer för det sista, att den svenska landsbygdens arbetskraft under större delen av sommarmanaderna är tagen i anspråk för jordbruksändamål, vilket antingen begränsar tillgången på arbetskraft till stadernas och industribygdernas ofta med skogsarbetet mindre vana styrkor eller också tvingar till avverkningens koncentring på de ganska få veckor av sommaren, då jordbruket ställer mindre anspråk på landsbygdens arbetskraft.

Inför dessa svårigheter måste man göra sig den frågan, om icke i det antagna fallet av halv drift i exportindustrien problemet enklare kunde lösas genom att för bränsleändamål förvärva den genom driftsinskränkningen ledigblivna virkeskvantiteten eller 10 mill. m³, vilken kvantitet förvaras vid sågverken och cellulosafabrikerna, är på väg dit å flottlederna eller lagras i skogen och vid järnvägarna. Kunde detta ske, så skulle härigenom hela den beräknade vedbristen täckas, varför inga extraordinära vedavverkningar behövde anordnas och sålunda den normala vedavverkningen kunde förtgå i vanlig ordning utan statsingripande.

Gentemot en dylik plan inställa sig likväl genast betänkligheter på grund av en viss motvilja att använda en högrevärdig vara för ändamål, som kunna tillfredsställas med råvaror av normalt lägre värde. Om dessa betänkligheter skola anses avgörande, torde dock bliva beroende av timrets och pappersvedens antagliga värde efter kriget jämfört med bränslets värde nu. Tyngre torde de svårigheter väga, som sammanhånga med upptagning, torkning, transport och sönderdelning av så väldiga kvantiteter virke, varvid måste uppmärksammas det betydande avståndet från Norrland, där denna virkestillgång företrädesvis är att söka, till centrum för bränslebehovet i sydligare delar av landet. Alla dessa förhållanden kräva emellertid noggranna undersökningar, vilka icke kunna medhinnas på den korta tid som återstår, innan de anordningar i stor skala måste börja, vilka bliva nödvändiga, om icke den nyss skisse-

rade linjen är framkomlig. Det riktiga torde därför vara att skyndsamt undersöka, i vilken mån bränslebristen med fördel kan täckas med de kvantiteter timmer, pappersved och kolved, som kunna väntas bliva disponibla genom nödtvungen driftsinskränkning, men under tiden med all kraft fullfölja förberedelsen för en ökad vedavverkning.

Att under de veckor, som återstå före den lämpliga tiden för vedavverkning, hinna komma i sådan förbindelse med skogsägarna, att vedbehovets fyllande å frivillighetens väg kan garanteras, torde emellertid få anses uteslutet.

Närmaste uppgiften måste därför bliva att sätta rättsmedel i statens hand, varigenom den vid behov kan göra sig till herre över de privata bränsletillgångarna i landet. För detta ändamål torde emellertid förfoganderättslagen, särskilt i det skick, vari den nu antagits att gälla till utgången av april månad 1918, erbjuda allt erforderligt stöd; ty med denna lags tillhjälp kan Kungl. Maj:t såväl förfoga över skogar, torvmossar, stenkolsgruvor o. s. v. som ock avverka där befintliga bränsletillgångar och slutligen även ålägga ägarna själva att för kronans räkning verkställa avverkningar.

Man skulle då kunna tänka sig en så pass enkel lösning av uppgiften, som att varje skogsägare utan vidare med stöd i förfoganderättslagen ålades att ställa till kronans förfogande en i förhållande till hans skogsareal eller virkestillgång avpassad vedmängd, med motsvarande åläggande för ägare av torvmossar. Emellertid skulle själva denna form för framtvingande av avverkning sannolikt visa sig ofördelaktig. Avverkningarna skulle nämligen på detta sätt komma att spridas över hela skogsarealen i de delar av landet, som kunna komma i fråga, och därigenom skulle dels på vissa håll uppstå stora svårigheter för bostäder och underhåll åt arbetarstammen, dels och framför allt framkallas transporter över mångdubbelt större avstånd än som kan anses nödvändigt.

Det mindre lyckliga i denna lösning framgår över huvud taget ganska lätt, om man fasthåller, att uppgiften närmast är en organisationsfråga. Det är icke bränsle som fattas utan *arbetskraft* och *dragkraft* för bränslets framskaffande. Schematiskt uttryckt bör problemet lösas på det sätt, som ställer den erforderliga bränslemängden till konsumenternas förfogande med minsta möjliga uppoffring av *mänsklig* och *annan energi*.

Detta sker, om avverkningarna förläggas till de i transporthänseende mest välbelägna skogstrakterna. Rörande dessas behandling har redan förfoganderättslagen uttalat, att de icke utan tvingande skäl få göras till föremål för avverkningar, som icke överensstämma med grunderna för en god skogshushållning. Å andra sidan måste man förutsätta, att de virkes-

- kvantiteter inom ifrågavarande välbelägna områden, som utan olägenhet i skogsvårdshänseende kunna disponeras, också tagas i anspråk. Det normala torde därför bliva, att de därför utsedda områdena genomgås med av kompetent person ledd utstämpling. Det kan emellertid antagas, att många skogsägare sätter stort värde på att själv få utstämpla denna å hans mark företagna avverkning, och detta bör ej heller förhindras, i den man garantier kunna erhållas, att avverkningen från området i fråga härigenom ej blir mindre än om utstämplingen förrättats av statens ombud.

Om sålunda avverkningarna koncentreras till transportledningarnas relativa närhet, kan man därför icke avstå från att till arbetets utförande söka förvärva även utom dessa områden boende lämplig arbetskraft. Efter allt att döma bliva i stället åtgärder nödvändiga för att tillförsäkra staten biträde under någon kortare tid av *alla* härtill lämpliga.

Den omständighet gör det svårt att, såsom eljest hade varit önskvärt, med ägarna av de utsedda områdena träffa godvillig uppgörelse i överensstämmelse med förfoganderättslagens syfte, så att tvånget blott hölles i reserv för att tillgripas när frivilligheten ej vore tillfyllest. För att dylika enskilda uppgörelser skola kunna genomföras, torde det vara nödvändigt, att staten erhåller säkerhet rörande skogsägarens förmåga att utan hjälp från statens sida fullgöra uppgiften.

Vad särskilt angår en hel del mindre skogsägare, är det möjligt, att saken kunde utveckla sig på detta sätt, i det att de själva med eller utan hjälp av hemmavarande söner och mågar eller drängar begagnade lediga dagar att hugga ved i gårdens närhet; och i avseende på de större skogsägarna, särskilt de stora bolagen, är det också fullt möjligt, att dessa kunna väntas förfoga över erforderlig arbetskraft för ändamålet, eventuellt genom inskränkning i eller inställande av antingen skogsvårdsarbeten eller ock industriell drift. Men det torde ganska tydligt framgå av vad som nyss visats, att en mängd skogsägare icke med den bästa vilja på frivillighetens väg kunna anskaffa erforderlig mängd arbetskraft och dragare, vartill kommer, att i andra fall utsikten att själva få utstämpla icke lockar skogsägarna tillräckligt att inskränka andra arbeten i sådan grad, att arbetskraft blir ledig för ändamålet. Det vore kanske icke otänkbart att härvid uppnå ett tillfredsställande resultat, om tiden tillåte ett långvarigt upplysnings- och agitationsarbete bland såväl skogsägare som till skogsarbete duglig personal; men detta är nu fullständigt uteslutet av hänsyn till tiden. Den period av sommaren 1917, som i huvudsak måste begagnas, är den som ligger mellan vårbrukets slut och höskörden, alltså i grova drag från mitten av maj till början av juli månad; och dess förinnan kan dylikt upplysningsarbete icke medhinnas.

Det är därför mer än sannolikt, att de utstämplade trädens avverkning i kanske flertalet fall måste bedrivas av staten själv, med icke blott å fastigheten boende utan också för densamma främmande arbetskraft. För dennas förvärvande kunna olika vägar tänkas och även komma till användning vid sidan av varandra.

När det gäller att från andra håll anskaffa arbetskraft, vänder sig tanken i första rummet till de redan nu *arbetslösa*, vilka i mån av vana och lämplighet i övrigt för skogsarbete sannolikt vore att påkalla för dylikt arbete, emedan arbetslöshetsunderstödet är beroende av villighet att antaga erbjudet arbete. Vad då den svenska arbetsmarknadens läge beträffar, är det bekant, att arbetslösheten i början av kriget inom kort avlöstes av en nära nog enastående tillströmning av arbetskraft till industrien, så att jordbruket, som alltid har svårighet att skaffa sig tillräcklig arbetskraft särskilt vid skördetiden, från och med början av år 1916 kom i en ständigt tilltagande nöd på arbetskraft, samtidigt med att kraven på dess avkastning oavbrutet stegrades. Även denna konjunktur har emellertid numera i stor utsträckning upphört, i det att den tilltagande bristen på bränsle och råvaror, i förening med den av det skärpta handelskriget föranledda svarigheten att exportera, särskilt från och med februari månad i år ånyo skapat arbetslöshet bland industriarbetarna, dock utan att dessa ännu i större utsträckning synas ha strömmat tillbaka till jordbruket. För att såvitt möjligt organisera denna omföring av arbetskraften höllos i mars månad konferenser inför chefen för civildepartementet. I anledning härav utsände statens arbetslöshetskommission dels ett meddelande till allmänheten om den planerade överflyttningen av arbetskraft från stadsmanufakturerna, allt efter som dessa komme att beröras av de ändrade produktions- och avsättningsförhållandena, till jordbruk, torvmossar och skogsbruk, dels ett cirkulär till de omkring 3,000 företag i landet, vilka sysselsätta mer än 25 arbetare, med uppmaning att anmäla, i vilken utsträckning de skulle se sig nödsakade att entlediga eller permittera arbetare. Samtidigt utsände lantbruksstyrelsen genom hushållningssällskapen till omkr. 30,000 jordbrukare blanketter med uppmaning att på dessa anmäla sitt behov av arbetskraft hos närmaste arbetsförmedlingsanstalt. Verkan av denna aktion anses komma att visa sig omkring mitten av maj månad.

Det ligger i sakens natur, att lämplig arbetskraft, som på den nu angivna vägen blir ledig för bränsleavverkningen, bör vara synnerligen välkommen. Men dels märkes, att ingen i denna stund torde kunna förutse, i vad mån arbetskraft, som kan ägna sig åt skogsarbete, verkligen framkommer på detta sätt; och av förut angivet skäl är det uteslutet, att den angivna tidpunkten, mitten av maj månad, skulle kunna avvaktas, utan

att samtidigt åtgärder vidtagas för alla eventualiteter. Dels kan man även i bästa fall på denna väg väntas få fram endast industriarbetare, för vilka tillräckliga bostads- och underhållsanordningar i skogarna ej kunna tänkas bli färdiga till tiden för kampanjens början. Medan arbetskraft av ifrågavarande slag alltså bör komma till användning så långt som möjligt och sannolikt blir till gagn längre fram på året, när erforderliga anordningar i skogarna hunnit vidtagas, kan man ej bygga planen i dess helhet och särskilt ej i dess första och viktigaste del på denna grund.

Utöver dessa redan genom omständigheternas makt arbetslösa kan man vidare tänka på att genom avsiktliga åtgärder avstänga arbetskraft från eljest pågående arbeten och därmed föra denna arbetskraft över till vedavverkning. Närmast går tanken här till det redan antydda, nämligen dels skogskultur och markberedning och annat vårens och sommarens normala skogsarbete, dels trävaruindustri i vidsträckt mening, såväl sågverks- som trämasse- och snickeriindustri m. m. Antalet skogsarbetare utgjorde enligt 1910 års yrkesstatistik 31,332, men häri ingår förmodligen endast en mindre del av dem, som dela sitt liv mellan jordbruk eller industriarbete och skogsavverkning. Vad därnäst beträffar de olika träförädlade industrierna, redovisade 1914 års industristatistik 41,847 arbetare i sågverk och hyvlerier samt 28,229 i övrig träindustri, inberäknat pappersmasseindustrien; åtminstone sågverksindustrien sysselsätter ett betydligt antal vid skogsarbete vana arbetare, delvis sådana, som regelbundet ägna vintrarna åt skogsarbete och blott under sommarmanaderna förstärka industriens arbetarstyrkor. Enligt socialstyrelsens på svenska trävaruexportföreningens siffror m. m. grundade beräkningar skulle hela antalet i den nordsvenska skogs- och trävaruhandlingen sysselsatta arbetare utgöra omkring 200,000, varav högst en tredjedel antagits komma på förädlingsindustrien och resten på råvaruproduktionen; för landets sydligare delar tillkommer kanske ett antal av ytterligare omkring 50,000. Visserligen äro de nu senast angivna siffrorna mindre användbara för nu ifrågavarande syfte av den anledningen, att häri ingår ett mycket stort antal, som endast under vintermanaderna ägnar sig åt vare sig skogsbruk eller trävaruindustri och som därför redan i huvudsak lämnat skogsbygderna för året. Men trots detta kan man ej dölja för sig, att en partiell avstängning av de nu ifrågavarande sysselsättningarna i sådana fall, då detta anses nödvändigt för att tillföra skogsavverkningen arbetskraft, skulle vara av betydelse för bränsleavverkningen och därvid i vissa fall måste anses ganska lämplig. De hithörande industrierna arbeta övervägande på export, och export av trävaror torde för närvarande, när den över huvud taget är möjlig, ofta icke resultera i motsvarande import utan

allenast i ökning av vårt lands redan enorma utländska tillgodohavanden — ensamt bankernas utländska nettotillgodohavanden uppgå nu till omkring 500 mill. kr., och därtill komma sannolikt minst 100 mill. kr. för enskilda. Dessa tillgodohavanden bestå ofta i valutor, vilkas värde vid den tidpunkt, då beloppen kunna indragas i landet, är alldeles ovisst; och även om de krigförandes valutor ej komma att nedgå mer än de redan gjort, vilket torde få anses minst sagt ovisst, så kvarstår alltid det faktum, att denna export delvis icke skapar någon motprestation under kriget och därför nedbringa vår redan nu stora och ständigt växande knapphet på förnödigheter för eget behov. Men till allt detta kommer slutligen, att exportmöjligheterna redan äro i hög grad kringkurna och sannolikt komma att minskas ytterligare; och det torde i sådant fall anses ganska givet, att den vid skogsarbete vana delen av trävaruindustriens arbetskraft kommer till bättre nytta för folkhushållningen genom att framskaffa bränsle än genom att öka brädgårdarnas och övriga lagerlokalers bestånd av förädlade varor, så mycket mer som det ingalunda kan anses uteslutet, att freden genom att frigöra stora mängder sågat virke, exempelvis i Finland, kan åtföljas av en kris på trävarumarknaden.

Efter all sannolikhet bör det vara möjligt att dels genom uppgörelse med särskilda större skogsägare, som samtidigt driva trävaruindustri, dels också genom överenskommelse med trävaruindustriens organisationer uppnå godvillig begränsning i industriens verksamhet på sådant sätt, att skogs-kunniga arbetare därigenom frigöras. Men man kan dock icke undgå att räkna med den möjligheten, att enstaka skogsägare härvid ställa sig ovilliga; och det måste därför anses nödvändigt, att staten har i reserv ett maktmedel för att under alla förhållanden kunna genomföra den i varje särskilt fall mest önskvärda lösningen. För detta ändamål kan emellertid exportförbudet, som Kungl. Maj:t alltid har i sin hand, icke anses tillräckligt, eftersom lagerproduktion kan fortgå oberoende därav; och det torde alltså vara nödvändigt att förläna Kungl. Maj:t befogenhet att inskränka eller förbjuda visst slag av verksamhet. För detta ändamål torde jag längre fram i denna konselj få tillfälle att framlägga förslag till författning, varigenom Kungl. Maj:t tillägges befogenhet att, där så erfordras, vidtaga inskränkning i eller ock förbjuda vissa slag av skogsarbete eller industriell verksamhet.

Den arbetskraft, som genom nu angivna åtgärder kan bliva ledig för bränsleavverkning, torde, fränsett det svårberäkneliga antal, som även i normala fall ägnar somrarna åt skogsarbete, icke genast kunna inriktas på sin nya uppgift; det kommer därför att taga ganska rundlig tid, innan skogsarbete genom dessa kan komma i gång, och man torde därför i detta

fall liksom beträffande de förut berörda arbetslösa räkna med först långsamt tilltagande arbetarstam av detta slag. Det kunde därför befinnas vara en ödesdiger missuppfattning att anse de nu berörda arbetargrupperna tillfyllest för ändamålet. Såsom framgick av de inledningsvis meddelade överslagsberäkningarna och som för övrigt ligger i sakens natur, är uppgiften att ersätta vår bränsleimport med inhemsk vedavverkning så överväldigande stor, att den sannolikt icke kan lösas utan att alla de vägar försökas, som över huvud komma i fråga. Sker icke detta, kan det lätteligen inträffa, att hela planen faller samman.

Den utväg, med vilken man inom bränslekommissionen räknar såsom ägnad att snabbast och lättast framkalla en betydande bränsleavverkning, är, enligt vad jag inhämtat, att sätta i rörelse såvitt möjligt alla skogsägare i de tätare bebyggda delarna av landet, där inga särskilda anordningar behövas för skogsarbetarnas underhåll i skogen, emedan de kunna återvända till sina bostäder efter verkställt skogshygge, och där avståndet till järnvägsstationer eller andra transportplatser är det minsta möjliga. Till stöd för denna lösnings utförbarhet har också påpekats, att över hälften av Sveriges skogsproduktion regelbundet kommer från den del av landet, som ligger söder om Dalälven. Den extraordinära vedavverkningen skulle då till stor del få samma karaktär som den normala och kunna utföras av den ortsbefolkning, som normalt ägnar sig åt dylikt arbete, vid lämpliga uppehåll i denna befolknings övriga arbete. Det gäller då att undersöka, vilka rättsmedel som kunna anses erforderliga för en användning av denna utväg.

Såsom redan framhållits i det föregående, är förfoganderättslagen så till vida direkt användbar på denna lösning som det låter sig göra att på grundval därav ålägga exempelvis en skogsägare att på egen mark avverka och tillhandahålla kronan en viss kvantitet ved inom en viss tidrymd. Men i den mån avverkningen skall ske på annans mark, som anvisas av bränslekommissionens lokala arbetsföreståndare, och skogsägaren alltså icke tillhandahåller annat än sin arbetskraft, är icke förfoganderättslagen längre tillämplig, ty denna förutsätter, att det, varöver man förfogar, är något mera än en personlig tjänstbarhet. Och i den mån arbetet skall utföras icke blott av skogsägaren personligen utan även av andra som hans medhjälpare, bereder förfoganderättslagen ingen möjlighet att skaffa skogsägaren hjälp från dylik personal, med vilken förfoganderättslagen över huvud icke har någon befattning, eftersom dessa personer ej äro i besittning av något materiellt, varöver man önskar förfoga. Till sist märkes, att om fallet ändras från en mindre till en större skogsägare, så uppträder med mångdubblad styrka den här upprepade gån-

ger framhållna grundsvårigheten att skaffa arbetskraft, utan att man kan övervinna den med hjälp av gällande lagstiftning.

Det förefaller därför såsom synnerligen angeläget att söka skaffa staten *möjlighet* att direkt på ett eller annat sätt *förfoga över mänsklig arbetskraft*. Redan den nu senast gjorda granskningen visar, hur ofrånkomligt detta i vissa fall blir såsom komplement till rätten att förfoga över egendomen, i det att denna rätt därförutan kan bliva helt eller delvis illusorisk. Icke blott i krigförande länder, såsom Tyskland och Frankrike, utan även i neutrala, såsom Danmark, Norge och Schweiz, har behovet härav trängt sig oemotståndligt fram, delvis för just de ändamål, som här äro i fråga; och så viktigt det steg än är, som denna övergång innebär, torde det knappast kunna råda något tvivel om, att det måste tagas, när folkets elementära behov därförutan stå på spel.

Det gäller då närmast att överväga, vilken form en dylik *tjänsteplikt* lämpligen bör taga.

Möjligen kunde det anses ligga nära till hands att använda den allmänna värnplikten för ändamålet. Denna väg har inslagits i de nu (resp. den 19 och den 23 april 1917) antagna danska och norska lagarna; den danska Lov om Fremskaffelse af indenlandske Brændselsmaterialier i sin 11 § bestämmer sålunda: »Försvarsministern bemyndigas att lata värnpliktiga, som äro inkallade till militär tjänstgöring, utföra arbete i statsskogarna eller vid de av staten övertagna eller exproprierade bränslematerialierna liksom i de av staten enligt denna lag övertagna arealerna». Den norska Midlertidig lov om pligt for vernepligtige til at utføre civilt arbeide förklarar i sin 1 §: »Om kongen finner det nødvendigt for at säkerställa och ordna landets försende med næringsmedel, bränsle och livsförnödenheter, kan han bestämme, att värnpliktige åläggas utföra civilt arbete — vedhuggning, jordbruksarbete o. a. — även om detta arbete ej står i förbindelse med militära företag».

Vad användbarheten av denna utväg för det svenska bränsleproblemet angår, torde till en början märkas, att den icke synes kunna byggas på gällande värnpliktslag utan förutätter ny lagstiftning. Nu inkallade årsklasser kunna, enligt vad jag inhämtat, ej anses ens tillnärmelsevis tillräckliga för ändamålet — de utgöra en årsklass för rekrytutbildning och ungefär en halv årsklass för neutralitetsvakt — även om en dylik rubbning i försvarsväsendet eljest vore tillätlig; den ifrågavarande utvägen skulle alltså innebära, att nya årsklasser inkallades för att verkställa bränsleavverkning. I sak märkes då först, att en dylik anordning icke skulle tillgodose det behov att kunna sätta i gång den närmast boende befolkningen för avverkning,

som just åsyftas. Den praktiska fördel, som skulle vinnas genom att begagna det militära inskrivningsväsendet, torde ej heller bliva betydande, eftersom i varje fall ett urval måste göras bland de värnpliktiga för att få fram skogskunnigt folk; och dispositionen av återstoden av den inkallade styrkan skulle därjämte erbjuda svårigheter. Rent principiellt torde man också ha skäl att ställa sig avvisande mot denna lösning. Värnpliktens viktiga och begränsade uppgift kan lätt bringas i fara genom dess användning — när ej fara för liv och egendom hotar, såsom t. ex. vid skogseld eller för stillande av uppror — för ändamål, som sakna sammanhang med militära syften och där ej ens militär ledning förekommer. Därjämte kan det knappast anses rimligt att ålägga de värnpliktiga denna nya förpliktelse jämte militärtjänsten, samtidigt med att kasserade äro befriade från både det ena och det andra. Vad åter beträffar den permittering av värnpliktiga för deltagande i skogsarbete, som medgivits denna vår på grund av generalorder den 23 mars 1917, torde det utan vidare vara klart, att den är otillräcklig för nu ifrågavarande ändamål — hittills har den, enligt vad jag inhämtat, icke förekommit i nämnvärd grad — varjämte denna utväg knappast erbjuder tillräcklig kontroll med att de permitterade också ägna sig åt det avsedda arbetet. Man torde alltså böra avvisa den militära linjen för lösning av tjänstepliktens problem.

Såsom allmänt känt är, stadgar den tyska lagen om fosterländsk hjälptjänst den 5 december 1916 allmän tjänsteplikt för varje icke till krigstjänst inkallad tysk man mellan 17 och 60 år, och det av franska regeringen framlagda lagförslaget medger på motsvarande sätt »utskrivning» av alla icke till krigstjänst inkallade fransmän mellan 16 och 60 år. Därjämte har schweiziska förbundsrådet, enligt vad som meddelas i schweiziska tidningar, bemyndigat kantonalregeringarna att vid behov ålägga alla därtill lämpade personer brukning av för ändamålet lämpad jord samt biträde vid skördearbete och har även förlänat samma myndigheter rätt att uppåbåda folk till hjälp åt enskilda jordbrukare. Den föregående översikten torde på negativ väg visa, att en dylik *allmän tjänsteplikt* icke minst i Sverige med vår glesa befolkning och stora brist på manlig arbetskraft i de produktiva åldrarna även i nuvarande läge utgör bästa medlet att sasom sista resurs framtvinga erforderlig arbetskraft. Man befrias därigenom från att använda värnpliktiga såsom sådana till icke militära ändamål och befrias likaledes från den godtyckliga begränsningen till denna kategori; och man blir i tillfälle att smidigt ordna tjänsteplikten efter de lokala och i övrigt växlande behoven av arbetskraft. I viss mån kan för övrigt redan gällande svensk lagstiftning anses ha godtagit prin-

cipen om statens rätt att förfoga över ej blott materiella tillgångar utan även civilbefolkningens personliga tjänster. Så är fallet för militära ändamål även i fred genom rekvisitionslagen och på ett annat område genom lagen om skogseld den 14 oktober 1914, som ålägger arbetsför man mellan 18 och 60 år att efterkomma kallelse för släckning av dylik eld. Under de senaste månaderna hava icke uttalanden saknats från olika kretsar och riktningar, som i sig innefattat krav eller riktat tanken på dylik allmän tjänsteplikt. Jag tillåter mig exempelvis erinra om de i statens livsmedelskommissions skrivelse den 19 april 1917 refererade framställningarna om nödvändigheten att vid behov på denna väg framskaffa tillräcklig arbetskraft åt jordbruket ävensom ock den socialdemokratiska partistyrelsens och landssekreterariatets gemensamma inläga till Kungl. Maj:t den 17 oktober 1916, vari bland annat uttalas att statsmakterna icke, då det gäller tryggheten av folknäringen och förhindrandet av växande nödtillstånd, få väja tillbaka för tillgripande av de yttersta kraftatgärder.

Då det blev mig klart, att den allmänna tjänsteplikten icke kunde undgås såsom form för att i brist på andra utvägar inrikta produktionen på de rätta målen, inställde sig emellertid svårigheten att på den ytterst begränsade tid, som står till förfogande för ändamålet, verkställa den utredning och utarbeta de lagförslag, den djupt ingripande åtgärden krävde. Emellertid hade jag mig i egenskap av förutvarande ordförande i statens krigsberedskapskommission bekant, att en av denna kommission tillsatt subkommitté för de i sammanhang med den ekonomiska krigsberedskapen stående sociala frågorna, i vilken chefen för finansdepartementet insatt vissa utanför kommissionen stående ledamöter, upptagit till ingående behandling frågan om allmän tjänsteplikt i händelse av krig sasom ett led i den allmänna planen för en social krigsberedskap; fortgången av detta arbete hade även tidigare under hand meddelats vederbörande departementschefer. Den omarbetning och slutliga utformning av subkommitténs ej slutgiltigt behandlade förslag, som erfordrades för dess tillämplighet i det nuvarande läget, uppdrog jag, samtidigt med bränslekommissionens tillsättande den 16 april 1917, åt fyra bland subkommitténs ledamöter, nämligen hovrättsrådet, konstituerade revisionssekreteraren Nils Edling, krigsberedskapskommissionens nuvarande ordförande professor Eli F. Heckscher, byråchefen Gunnar Huss och aktuarien Otto Järte, i egenskap av inom finansdepartementet tillkallade sakkunnige.

De sakkunniga hava i anledning härav inkommit med bifogade förslag till dels lag om allmän tjänsteplikt, dels lag angående arbetsnämnder med därtill hörande motivering, samt därjämte inkommit med förslag till

vissa verkställighetsförfattningar; och torde jag här få redogöra för de allmänna delarna av deras utlatande.

De sakkunniges yttrande.

De sakkunnige erinra till en början om det av mig redan omnämnda förhållandet, att de inom krigsberedskapskommissionens subkommitté utarbetade preliminära förslagen, som i allt väsentligt legat till grund för de nu framlagda, icke inom kommittén undergått slutlig granskning. De framhålla vidare, att subkommittén vid sitt arbete haft att uteslutande taga hänsyn till de behov av arbetsmarknadens reglerande och de sociala förhållandenas ordnande, som med ledning av inom både krigförande och neutrala länder vunna erfarenheter kunde beräknas komma att uppstå vid krigstillfälle även i vårt land. För tryggheten av krigsmaktens och den civila befolkningens förseende med oundgängliga förnödenheter samt för mildrandet av krigstillståndets ofrånkomliga tryck på särskilt de mindre bemedlade folklagen hade befunnits nödigt att redan i förväg planera ett system av varandra kompletterande åtgärder, avpassade efter förhållandenas sannolika successiva utveckling under krigstid. I detta system måste såsom led ingå jämväl bestämmelser om lagligt tvång å individerna att ställa sin arbetskraft till förfogande för arbete, som prövas oundgängligt ur det allmännas synpunkt.

Ett genomförande redan nu av allmän tjänsteplikt påkallade med nödvändighet vissa ändringar i de för krigstillfälle avsedda förslagen, särskilt med hänsyn till att endast mera begränsade behov nu närmast krävde beaktande.

De sakkunnige framhålla vidare, att de ansett sig jämväl böra taga i övervägande, i vad mån tillämpningen av den planerade lagstiftningen kunde komma att försätta de tjänstepliktiga i sådant läge, att särskilda sociala välfärdsanordningar borde för deras del vidtagas.

De sakkunnige anföra härefter följande.

Tjänsteplikten.

När nationen befinner sig i ett nödläge, må uppenbarligen intet slag av samhällsställning, inga ekonomiska förmåner få hindra det allmänna att taga den arbetsduglige i anspråk på vilken plats som helst. Principiellt bör tjänsteplikten därför omfatta alla medborgare, i den mån dessa icke redan äro på ett mera stadigvarande sätt knutna vid arbete för det allmänna. Undantag bör således endast göras för ämbets- och tjänstemän på ordinarie eller extra beställning hos stat eller kommun samt för personer i militär tjänst. I överensstämmelse med denna uppfattning omfattar lagförslaget såväl män som kvinnor. För inbegripandet av dessa senare talar därjämte den praktiska omständigheten, att det produktiva arbetet på viktiga punkter redan är starkt beroende av kvinnlig arbetskraft samt att denna särskilt för jordbruket kan behöva tagas i anspråk i väsentligt ökad omfattning.

Enahanda skäl hava ansetts påkalla, att åldersgränserna för tjänsteplikens inträde sättas så vida (15—60 år) som billigheten medger. Avgörande har vidlag får endast vara, att individerna kunna antagas i allmänhet dugliga för fyllandet av ifrågakommande uppgifter, varvid naturligen förutsatts, att i tillämpningen största aktsamhet skall iakttagas beträffande såväl äldre män som minderåriga och kvinnor, så att de icke löpa kroppslig eller moralisk risk genom de förhållanden, i vilka de försättas genom tjänsteplikten. Vad särskilt angår nedre åldersgränsen, har dess bestämmande sammanhang med, att åldern 15 är enligt gällande författning om arbetslöshetsunderstöd är villkor för sökande av dylikt understöd samt att sådant må tilldelas allenast den, som icke kan erhålla arbete. Man har sålunda att tillse, att arbetslösa och i främsta rummet sådana, som åtnjuta arbetslöshetsunderstöd, så vitt möjligt tagas i anspråk.

Det bifogade lagförslaget är byggt på den principen, att alla de personer, som falla under lagens räckvidd, vid lagens trädande i kraft automatiskt bliva tjänstepliktiga. Denna deras lagtvungna plikt att stå till förfogande är emellertid latent, till dess densamma aktualiseras genom särskild åtgärd, nämligen kallelse av vederbörligt offentligt organ. Sadan kallelse förutsätter förordnande av Kungl. Maj:t om tjänsteplikens tillämpning vid ifrågakommande arbetsställe. Förordnandet kan avse alla slag av enskilda eller offentliga företag, som prövas nödiga för folknäringsens trygghet, för täckande av behovet av bränsle till hushållen, industrien eller kommunikationsmedlen, för tillgodoseende av krigsmaktens behov, för samfundets uppehållande eller för annat ändamål av synnerlig vikt. Förordnandet kan omfatta viss egendom eller byggnad, företag eller befattning såväl som vissa slag av sådana, d. v. s. vara individuellt eller generellt, inom hela landet eller delar därav o. s. v.

Vid prövning av olika ifrågakommande behov har det nämligen befunnits ändamålsenligt att lämna Kungl. Maj:t frihet att efter sig företeende omständigheter för varje fall bestämma förordnandets omfattning. Inom vissa näringsgrenar kan måhända endast ett eller annat företag vara av den betydelse för det allmänna — t. ex. för fullgörande av leveranser till staten — att tjänsteplikt där bör tillämpas, under det att andra näringsområden i sin helhet hava sådan karaktär. Förhållandena i detta avseende kunna också vid olika årstider ställa sig olika inom särskilda näringsgrenar.

Även om det bör tillhöra Kungl. Maj:t att avgöra, huruvida och i vad mån omständigheterna påkalla förordnande om tjänsteplikens tillämpande, får å andra sidan icke förbises, att frågan om visst arbetsområdes läggande under tjänstepliktslagen är av utomordentlig betydelse icke blott för detta utan ock för näringslivet i övrigt samt individerna. Det

har därför synts lämpligt att i lagförslaget i så måtto begränsa Kungl. Maj:ts befogenhet härutinnan, att densamma må röra sig allenast inom områden, med avseende på vilka riksdagen lämnat samtycke. Likaledes har förutsatts, att riksdagens samtycke fordras för att tjänsteplikt skall kunna förordnas vid arbete åt enskilda arbetsgivare.

En av de omständigheter, som särskilt kunna påkalla tjänsteplikt, är nödvändigheten att trygga landsbygdens behov av arbetskraft. Erfarenheten visar, att stadssamhällellenas vanliga dragningskraft på den arbetsdugligaste lantbefolkningen icke ens vid industriella kriser helt upphäves. Den primära avsikten med tjänsteplikten är därför att vid jordbruket, liksom vid annat nödvändigt arbete, kunna kvarhålla arbetskraft. Förordnande av tjänsteplikt förutsättes därför i många fall kunna begränsas till den redan befintliga arbetsstyrkan.

Såväl i fråga om jordbruket — under sommaren — och skogsbruket som beträffande andra viktiga områden kan därjämte uppkomma behov å tillförsel av arbetskraft. I sådana fall skall förordnande innehålla bestämmelse om antalet eller åtminstone angiva en högsta gräns för ökningen, inom vilken vederbörande tillämpningsorgan hava att i mån av närmare prövat behov och tillgång tillhandahålla arbetskraft. Det är klart, att härvid i första hand böra anlitas förefintliga reserver, närmast arbetslösa samt män och kvinnor, som på grund av sin ekonomiska ställning icke behövt anlita understödsverksamheten eller ens söka sin utkomst på arbetsmarknaden. Emellertid kan förutses, att dessa reserver icke alltid bliva tillräckliga, utan att arbetskraft följaktligen måste tagas från arbetsområden av mindre betydelse för det allmänna.

Betonas bör, att prövningen av hithörande spörsmål måste ske med största omsikt och under beaktande av alla behöriga intressen. Kungl. Maj:ts beslut om förordnande måste därför föregås av och grundas på omsorgsfull utredning. För att en framställning om tjänstepliktens tillämpande skall hava utsikter att bifallas, bör den salunda i regel göras av auktoritativ myndighet. Såsom sådan bör närmast ifrågakomma den statskommission eller centrala myndighet, vilkens verksamhetsområde framställningen berör, eller Kungl. Maj:ts befallningshavande. Det förutsättes därvid, att enskilda skola i sådant ärende vända sig en var till den av nämnda myndigheter, som kan hava intresse av framställningens främjande. I fråga om folknärningen bli sålunda livsmedels- resp. folkhushållningskommissionerna eller lantbruksstyrelsen rätta vederbörande, i fråga om bränslebehovet närmast bränslekommissionen, o. s. v. Kungl. Maj:ts befallningshavande komma att närmast bliva målsmän för lokala behov.

Det ligger ock i sakens natur, att tjänsteplikten icke utan tvingande nödvändighet får tillgripas. Det är sålunda icke nog med att det eller de företag, som begära dess tillämpning, verkligen äro av allmän betydelse. Det måste ock konstateras, att möjligheterna till användning av arbetsbesparande maskiner utnyttjats, att tillgängliga arbetarreserver anlåtats och att ifrågakommande tjänstepliktiga beretts tillfälle att frivilligt anmäla sig, innan överflyttning med lagens tvång verkställes. Och därvid möter den icke mindre viktiga synpunkten, att arbetskraft icke tages från annan hantering, som är nödvändig för det allmänna.

Denna förberedande procedur, som i fråga om större arbetarstyrkor kan bliva ganska omständlig, bör vid fall av mindre omfattning givetvis förenklas. Det har ock förutsatts, att vederbörande tillämpningsorgan skulle förskaffa sig den överblick över arbetartillgången, som kan erfordras för ett snabbt bedömande av behoven och en snabb uttagning av arbetskraft. Det centrala organet kommer att erhålla översikt över hela landets tillgång å arbetskraft, liksom andra centrala statsorgan besitta kännedom om de produktiva behoven. Från huvudstaden kan sålunda ledningen i stort utövas; den närmare tillämpningen efter därifrån givna direktiv tillhör de lokala organen för länen, resp. kommunerna.

Om också principiellt enskilda intressen — ej blott företagens utan ock individernas — måste vika inför det allmännas krav, böra starkast möjliga garantier å andra sidan skapas för att den nödvändiga uttagningen av tjänstepliktiga sker efter objektiva grunder och med aktgivande på de hänsyn, som kunna vara motiverade i de särskilda fallen. Såsom redan antytts, kunna dylika synpunkter föreligga med avseende å hela företag eller näringsgrenar, nämligen antingen så, att sådana böra på grund av sin allmänna betydelse lämnas oberörda, eller ock så, att de helt eller delvis böra avfolkas på den grund, att deras produktion avser varor, som under ett nödtillstånd tvång till besparingar och indragningar kunna anses överflödiga eller åtminstone icke nödvändiga. Det förutsättes därför att vid Kungl. Maj:ts förordnande om tjänsteplikt skulle meddelas vissa direktiver i båda nyssberörda avseenden till ledning för de verkställande organen. Även därutöver böra emellertid hänsyn tagas till de enskilda tjänstepliktigas personliga förhållanden och deras lämplighet till ifrågakommande arbeten. Det är givetvis till ringa nytta för det allmänna att tvångsvis uttaga personer för uppgifter, som de sakna förutsättningar att fylla. Med avseende härpå bör likväl erinras, att blotta ovanan vid ett arbete icke är tillräcklig grund för undantag. Den nuvarande krisens erfarenheter icke blott i krigförande länder hava tillfyllestgörande visat, att det i ett

tvångsläge går för sig att sätta in ovan arbetskraft på platser, där sådant under normala förhållanden icke ansetts lämpligt eller ens möjligt. Naturligtvis ställas härigenom särskilda krav både på arbetsledningen och de anställda. Det kräves sålunda av arbetsledningen, att den intet underlåter för att genom lättnader under övergångs- och lärotid o. s. v. bereda ovan arbetskraft möjligheter att bli en nyttig och erhålla god arbetsförtjänst. Det är klart, att stora svårigheter härvid kunna uppkomma, särskilt då t. ex. kvinnor, som tillförne icke sysslat med kroppsarbete i vanlig mening, måste tagas i anspråk. Att dessa svårigheter dock kunna övervinnas, har erfarenheten lärt, och därför få inga förutfattade meningar stå hindrande i vägen för att finna utvägar, även om särskilda kostnader därav föranledas. Bland billighetssynpunkter, som böra beaktas vid uttagning av tjänstepliktiga individer, ha i lagförslaget angivits arbetsförmåga, levnadsalder, hälsotillstånd, familjeförhållanden, hemort och föregående verksamhet. I den mån så kan ske utan åsidosättande av det allmännas krav, bör hänsyn tagas till dylika omständigheter, på det att ej tjänsteplikten må drabba individerna hårdare än oundvikligt är.

I samma syfte bör i tillämpningen såvitt ske kan beredas största möjliga utrymme åt den frivilliga inställningen till arbete. Förrän förordnande om tjänsteplikt över huvud beviljas, bör sålunda hava genom den offentliga arbetsförmedlingen eller på annat sätt blivit konstaterat, att arbetskraft icke kunnat erhållas i erforderlig mängd på den öppna arbetsmarknaden. Redan kännedomen om att tjänstepliktens tillämpning begärts torde föranleda personer att frivilligt anmäla sig för att därigenom få mera utrymme för sitt personliga val av anställning. Efter det att tjänsteplikt förordnats, bör likaledes tillfälle till frivillig anmälan beredas, innan överflyttning medelst lagtvånget tillgripes.

Den skyldighet att utföra arbete av visst slag och på viss ort, som konstitueras genom tjänstepliktslagen, måste givetvis stödjas genom straffbestämmelser mot överträdelser. De tjänstepliktiga, som på vederbörligt sätt ställts under lagtvånget, komma härigenom i straffrättsligt hänseende att så långt tjänsteplikten sträcker sig ställas under andra ansvarsbestämmelser än andra medborgare. Den olikställighet, som sålunda uppkommer, är naturligen mindre tilltalande men oundviklig för ernående av åsyftat resultat. För att icke olägenheterna härav skola framträda skarpare än nödigt är, bör den vid samma arbetsställe förefintliga personalen få en och samma ställning i detta hänseende. Förordnande om tjänsteplikt bör alltså gälla hel personal. Detta utesluter givetvis ej, att inom visst

större företag med lokalt eller eljest skilda verksamhetsområden förordnande omfattar endast något eller några av dessa. Inom sådant område bör förordnandet vara generellt beträffande icke blott kroppsarbetande personal utan även arbetsledning. Det måste nämligen anses principiellt oriktigt, att personer, som på samma plats gemensamt fylla uppgifter av betydelse för det allmänna, befinna sig i olikartad rättsställning.

Praktiska skäl tala ock för en generell tillämpning av tjänsteplikten vid arbetsplatsen såsom enhet. Därest icke samtliga där vore bundna med samma fasta band, utan somliga arbetade efter vanliga arbetsavtal, kunde ju dessa efter sedvanlig uppsägning lämna arbetet och dess orubbade fortgång riskeras trots förordnandet om tjänsteplikt. Även beträffande arbetsvillkor och arbetsdisciplin skulle en för det hela menlig och för individerna pinsam olikställighet uppkomma, som med säkerhet skulle framkalla slitningar i stället för att undanröja sådana. Av dessa och andra skäl synes det lämpligt, att vid arbetsställe eller särskild avdelning av sådant, där tjänsteplikt beträffande vissa anställda blir erforderlig, densamma omfattar dem alla. Det bör dock framhållas, att tjänsteplikten ingalunda åsyftar någon åtstramning av individernas arbetsskyldighet utöver den vid ifrågavarande arbete vanliga eller någon förändring i de underordnades av arbetets natur betingade lydnessplikt gent emot de överordnade.

Det genom tjänsteplikten konstituerade lagliga tvånget för den enskilda att utföra arbete skall visserligen alltid åsyfta tillgodoseendet av allmänt behov; men direkt för statens räkning utföres det endast vid verksamhet, som tillhör staten eller bedrives av denna. I sådana fall föreligger icke samma behov av garantier för de tjänstepliktigas del som vid arbete i enskild arbetsgivares tjänst. I det senare fallet träder den tjänstepliktige genom offentligt rättsligt förfogande i arbete hos en enskild, som ock betalar arbetet. Särskilt för sådant fall måste motsvarande skyldigheter genom lagbestämmelser åläggas arbetsgivare. Trygghet måste beredas för att lönen vederbörligen utbetalas, liksom för att arbetskraften icke begagnas på obehörigt sätt eller för obehörigt ändamål. Jämväl synes det vara erforderligt att tillförsäkra Kungl. Maj:ts rätt att, där förhållandena så påkalla, förordna om särskild tillsyningsman för att förekomma missbruk av de tjänstepliktiga från arbetsgivarens sida.

Då den tjänstepliktige genom förfogande av offentlig myndighet förpliktas till visst arbete, innebär tjänsteplikten uppenbarligen ett hävande av avtalsfriheten. Den enskilde är skyldig att antaga och utföra arbetet,

oavsett huruvida arbets- och lönevillkoren synas honom tillfredsställande eller icke. Det ligger då i sakens natur, att dessa villkor icke få ensidigt bestämmas av arbetsgivaren, åtminstone där denne är en enskild. Det har därför blivit nödvändigt träffa särskilda bestämmelser för att tillförsäkra de tjänstepliktiga skydd för deras berättigade krav på skälig lön och goda arbetsvillkor i övrigt. Å andra sidan bör ett ingripande på denna punkt icke gå längre än nödigt är, utan så långt möjligt det faktiska innehållet i den inom visst yrke eller vid visst företag — genom kollektivavtal eller på annat sätt — vid tjänstepliktens inträdande gällande arbetsrätten lämnas orubbad.

Emellertid kan man förutse, att ändringar av olika skäl bliva påkallade, exempelvis höjda löner i anledning av prisstegringar, ändrad arbetstid med hänsyn till ändrad maskinteknik eller ökad användning av kvinnor och minderåriga o. s. v. Dessa krav få icke undertryckas utan måste komma till sin rätt. Å andra sidan kräver tjänstepliktens offentligt rättliga karaktär, att särskilda former stadgas för ändring i arbets- och lönevillkor. Det kunde då synas principiellt riktigast, att även detta regleringsarbete skedde helt genom offentliga organ. Mot sådan anordning möta dock betänkligheter av olika slag. Till en början må endast erinras om den arbetsbörda, som skulle åläggas dylika organ, därest alla uppkommande frågor om arbetsförhållandena måste hänskjutas till dem för avgörande. Det skulle nämligen här gälla icke blott de generella bestämmelser, som för närvarande pläga fastställas genom kollektiva avtal eller på annat sätt, utan jämväl särskilda tjänstepliktigas löner och vissa andra individuella förhållanden. Uppenbarligen vore det i hög grad opraktiskt att undandraga åtminstone dylika individuella avgöranden från resp. arbetslednings och tjänstepliktigas självverksamhet. Även beträffande mera allmängiltiga föreskrifter för visst arbetsställe eller avdelning därinom synes det vara lämpligt att öppna möjlighet för direkt överenskommelse mellan arbetsledning och tjänstepliktiga. Det har också syntts olämpligt att mer än nödigt är rubba den normala ordningen för förhandlingar rörande arbetsförhållandena, som utvecklats sig å vår arbetsmarknad och genom vilken förhållandena där i allmänhet kunnat ordnas på ett för parterna i det stora hela tillfredsställande sätt.

Härvid måste emellertid uppmärksammas, att arbetsstyrkan genom tjänsteplikten försatts i en svag ställning, som utesluter anlitaendet av eljest vanliga maktmedel för framtvängandet av uppgörelser, samt att dessa komma att gälla för personaler, som måhända i flertalet fall icke äro homogena utan sammanförda från skilda orter, yrken och levnadsställningar. Huru

önskvärt det än kunnat vara att för förhandlingssystemets behöriga funktionerande anlita det bestående organisationsväsendet, är detta sålunda icke möjligt, utan någon annan form måste skapas för att bliva ett representativt uttryck för personalens uppfattning i förekommande ärenden. Utgångspunkt härför har man funnit i de ombud, som enligt § 31 i lagen om arbetarskydd den 29 juni 1912 kunna utses av arbetspersonal för framförande av dess önskemål beträffande arbetets säkerhet eller sundhet, samt i de i vissa länders lagstiftning förekommande arbetarutskotten, vilka i den tyska tjänstepliktslagen gjorts obligatoriska i företag med över 50 arbetare eller anställda. Bestämmelser hava sålunda föreslagits om val av sådana utskott, vilka det tillkommer att representera arbetarpersonalen vid förhandlingar och träffande av överenskommelser om löne- och arbetsvillkoren.

Skulle emellertid överenskommelse icke ernås vid sådan direkt förhandling mellan arbetspersonal och arbetsledning, bör närmast ifrågakomma medling av statens förlikningsman, på parts framställning eller genom dennes eget initiativ.

För det fall att ej heller därvid enighet vinnes och part icke vill åtnöjas med de gällande villkoren, måste uppenbarligen utväg beredas för tvistens slitande. Detta påkallas särskilt ur de tjänstepliktigas synpunkt, då till följd av stegring i prisnivån förbättringar i lönevillkor eller i annat avseende måhända ofta böra billigtvis genomföras och en avböjande hållning från vederbörande arbetslednings sida icke kan få utgöra hinder härför. Förslaget innefattar därför bestämmelser för avgörande inför centralt organ, som, därest förhandling icke leder till överenskommelse, äger träffa avgörande. Detta avgörande bör dock icke äga karaktären av skiljedom, då sådan måste förutsättas i regel anpassas med ledning av de tvistande parternas ståndpunkter. De speciella förhållanden, som av tjänsteplikten framkallas, göra det nämligen lämpligt, att det centrala organet för arbetstvisters slitande äger befogenhet att mera fritt träffa avgörande och sålunda efter sig företeende omständigheter samt med beaktande bland annat av föreliggande eller förestående förhållanden, som undandraga sig parternas kännedom, fatta sitt beslut. Detta kan sålunda gälla även andra spörsmål än dem, om vilka tvisten rört sig, samt särskilt åsyfta erforderlig likformighet med andra jämförliga arbetsföretag.

Nu antydda omständigheter föranleda även, att Kungl. Maj:t eller det centrala organet för arbetstvisters slitande erhåller bemyndigande att, oberoende av parts framställning, fatta beslut rörande arbets- och löneförhållandena vid viss arbetsplats eller visst slag av arbetsplatser, där

tjänsteplikt tillämpas. Även om det i regel torde vara lämpligast att icke medgiva vädjan till det centrala organet, med mindre medling av förlikningsman förekommit, bör bestämmelsen härom icke göras ovillkorligt bindande. I vissa fall, särskilt för arbetsföretag där reglering av arbetsförhållandena i regel bör ske enhetligt för olika delar av landet, synes Kungl. Maj:t lämpligen böra äga rätt förordna, att förhandlingsfråga må hänskjutas till det centrala organet utan att förlikningsmans mellankomst dessförinnan påkallats. Ehuruval av redan angivna skäl de vid ett arbetsställe förefintliga organisationer icke låta sig användas såsom representanter för vederbörande personals intressen, synes det vara angeläget, att den sakkunskap vid behandling av frågor om arbets- och lönevillkor, som organisationernas förtroendemän förvärvat, må stå till arbetspersonalens förfogande. Särskild bestämmelse om, att sådana förtroendemän må anlitas såsom ombud eller biträden vid förhandlingar, föreslås därför i lagen. Denna rätt för arbetspersonal torde i tillämpningen leda till, att i regel för ändamålet tagas i anspråk personer från fackorganisationernas centrala ledning, vilka i allmänhet torde vara lämpligast på grund av sin vidsträcktare erfarenhet.

Såsom av lagförslaget framgår och i specialmotiveringen närmare belyses, har det befunnits lämpligt medgiva tillämpning av tjänsteplikt jämväl i avseende å arbete eller anställning i statlig och kommunal tjänst. Där sådan anställning till sin karaktär motsvarar arbetsanställning vid vanliga arbetsföretag, sålunda exempelvis vid statens byggnadsarbeten, verkstäder o. dyl., synes det kunna förbehållas Kungl. Maj:t att avgöra, huruvida annan anordning än ovan angivits bör vidtagas för bestämmandet av arbets- och lönevillkoren. Däremot torde anställningar av tjänstemannakaraktär, d. v. s. sådana som äro upptagna i vederbörligen fastställd lönestat, böra helt undantagas från hithörande bestämmelsers giltighetsområde.

Av tjänstepliktens rättsliga natur kunde anses följa, att den tjänstepliktige genom vederbörlig kallelse löstes från förutvarande anställnings- eller avtalsförhållande. Om så vore förhållandet, torde det i vissa fall kunna befaras, att förutvarande arbetsgivare därav hämtade skäl för att vid tjänstepliktstidens utgång icke återinsätta den tjänstepliktige i hans tidigare anställning. Risken härför skulle ökas i samma mån tjänstepliktsförhållandet bleve mera långvarigt. Då sådan påföljd av tjänstepliktens tillämpning uppenbarligen såvitt möjligt bör förebyggas, har i lagförslaget införts bestämmelse därom, att tjänstepliktig, som är lagstadd eller annorledes anställd i annans tjänst eller arbete, ej må skiljas från anställningen i anledning därav, att han har att fullgöra honom åliggande tjänsteplikt.

Samtidigt med att tjänsteplikten ej befriar från skyldigheter gent emot det allmänna skapar den ej inskränkning i medborgerliga rättigheter, sådana som exempelvis politisk och kommunal rösträtt.

Den ovan meddelade redogörelsen för tjänstepliktens innebörd och grundlinjer lärer klart ådagalägga, att den föreslagna lagstiftningens tillämpning under vissa förhållanden skulle kunna bliva mycket omfattande samt att densamma i varje fall är av synnerligen grannlaga och krävande natur. Den reglering ur det allmännas synpunkt inom större eller mindre delar av arbetsmarknaden, som här är i fråga, måste ske med tagen hänsyn till denna i dess helhet och skulle otvivelaktigt inverka på de flesta slag av sociala förhållanden. Påtagligt är särskilt sambandet med det allmännas åtgärder till förebyggande av arbetslöshet och mildrande av dennas verkningar. Dessa omständigheter påkalla uppenbarligen, att de organisativa anordningarna för tjänstepliktens genomförande icke blott erhålla erforderlig fasthet utan även nära anknytas till den sociala verksamheten i övrigt under kristiden. Vissa delar av denna verksamhet äro emellertid redan under normala förhållanden föremål för statligt, kommunalt eller frivilligt arbete, medan åter andra blivit aktuella först genom kristidens påfrestningar. Det kunde då ifrågasättas att vid uppgörande av plan för tjänstepliktens organisation inrikta åtminstone det centrala handhavandet av arbetsuppgifterna på något ordinarie organ. Det har emellertid syntts riktigtast att anpassa organisationen närmast för tjänstepliktens behov. Dennas karaktär som tillfällig nödfallsåtgärd synes ock böra markeras genom tillfälliga organisativa anordningar. Detta utesluter uppenbarligen icke, att den under kristiden anordnade särskilda understödsverksamheten för arbetslösa, eventuellt även andra av det nuvarande läget föranledda sociala hjälpåtgärder, omhändertagas av de särskilda organen för tjänstepliktens tillämpande. Det synes också ändamålsenligast, att dessa inträda i stället för samt bliva den mera effektiva utformningen av de jämlikt kungl. cirkulär den 18 augusti 1914 inrättade kommunala arbetslöshets- och hjälpkommittéerna, resp. läns- och hjälpskommittéerna, ävensom den av Kungl. Maj:t den 10 augusti s. å. tillsatta statens arbetslöshetskommission. Vägledande för den nya organisationens planläggning bör ock bliva den i nyssberörda cirkulär med avseende på de lokala hjälpkommittéerna betonade principen, att de skulle »ena och sammanhålla alla de strävanden för arbetslöshetens bekämpande och nödens avhjälpan, som på hvarje ort kunde ifrågakomma». Såväl lokalt som centralt bör sålunda eftersträvas största möjliga enhetlighet i avseende å led-

*Organisa-
tion.*

ning och tillämpning av tjänsteplikten och kristidens speciella sociala verksamhet. Med vederbörande ordinarie sociala organ böra av enahanda skäl samråd och samverkan på ett effektivt sätt anordnas.

Enligt bifogade förslag till lagstiftning skall inom kommunerna i regel upprättas en *kommunal arbetsnämnd* för handhavande av de uppgifter, som inom resp. kommuner föranledas av lagstiftningen om tjänsteplikt samt arbetslöshetsunderstöd. I den mån genom lagstiftning eller Kungl. Maj:ts förordnande eller vederbörligt kommunalt beslut även annan social verksamhet uppdrages åt nämnden, skulle den vara skyldig att åtaga sig densamma.

Under övervägande har tagits, huruvida det behöriga fyllandet av ifrågavarande uppgifter påkallar inrättandet i varje kommun, sålunda även i smärre lantkommuner, av särskild nämnd eller huruvida icke smärre kommuner borde förenas om gemensam nämnd eller tilläventyrs kommunalnämnd kunna övertaga uppdraget att fungera såsom sådan. Mot tanken på gemensam arbetsnämnd för två eller flera kommuner talar emellertid erfarenheten om de svårigheter, som på andra områden av kommunalt arbete mött för enig samverkan mellan olika kommuner. Enär nämnderna därjämte eventuellt torde för arbetslöshetens bekämpande komma att ställa ganska stora ekonomiska anspråk på kommunen och då förhållandena i detta avseende kunna ställa sig väsentligt skiljaktiga i olika kommuner samt dessa torde känna sig starkare förpliktade gent emot organ, som helt äro deras egna, har den ifrågasatta anordningen icke befunnits ändamålsenlig.

Beträffande kommunalnämnds lämplighet för uppdraget torde i många fall tveksamhet kunna råda, då densamma ju sammansättes för andra ändamål. Det bör ej heller förbises, att densamma redan till följd av kristiden kommit att utöver sina vanliga uppgifter betungas med en mängd olikartade göromål, vadan det redan med hänsyn till lämplig arbetsfördelning synes vara nödvändigt att icke pålägga densamma även funktionen att vara arbetsnämnd. Denna uppgift kommer nämligen att särskilt i medelstora och större kommuner bliva mycket arbetskrävande samt ställa stora anspråk på allmänanda, fasthet, humanitet och objektivitet, därest tillämpningen av författningarna skall ske efter deras syfte och i det helas, icke endast i ortens, intresse. Då emellertid arbetsnämnds uppgifter på sina håll kunna åtminstone till en början bliva av ringa betydelse, synas desamma kunna åläggas kommunalnämnd, så länge icke Kungl. Maj:ts befallningshavande ansett sig böra förordna om tillsättande av särskild nämnd.

Arbetsnämndens sammansättning blir av nyss berörda skäl en angelägenhet av stor vikt. För det erforderliga samarbetet med andra kom-

munala organ bör sörjas genom lämpligt personval, varvid ock måste iakttagas, att olika samhällsklasser känna sig i medlemmarnas personer äga garantier för att icke särskilda intressen göra sig gällande på andras bekostnad. Då nämnden skulle övertaga de nu på arbetslöshets- och hjälpkommitté vilande åligganden, synes det vara naturligt att genom personvalet erforderlig kontinuitet bevaras.

Behovet av nämndens tillsättande torde på många håll uppkomma mycket hastigt och förrän man i orterna kan hava haft tillfälle göra sig närmare förtrogen med de blivande uppgifterna och deras omfattning. För den skull har det synts mest ändamålsenligt att uppdraga åt Kungl. Maj:ts befallningshavande att i regel taga initiativ samt därvid med sin större kännedom i frågan bedöma det lämpliga antalet ledamöter. Det har också förutsatts, att genom befallningshavandens försorg till kommunerna skulle distribueras en kort vägledning rörande uppgifterna, vilken vägledning torde böra tillhandahållas från det centrala organet.

Enär nämnd skulle handhava uppgifter av synnerlig vikt för det allmänna och därvid nära samarbeta med övriga lokala och länsorgan samt med det centrala organet och då vidare dess beslut kunna bliva avgörande för användningen av statsmedel till ofta betydande belopp, bör i densamma ingå en representant för statsintresset, vilken bör fungera såsom nämndens ordförande och utses av befallningshavanden. På ordförandens duglighet, självständighet och arbetsförmåga ställas uppenbarligen stora krav. För att vinna betryggande kontroll å användningen av statens medel skulle befallningshavanden jämväl utse revisor; den eller de övriga utses av kommunen.

Med hänsyn till arbetets mängd läser nämnden in pleno i allmänhet icke medhinna behandlingen av alla ärenden utan allenast sådana av principiell betydelse eller eljest större vikt. Löpande ärenden kunna och torde i regel böra anförtros åt en särskild nämndens avdelning, i vilken kunna insättas lämpliga personer jämväl utanför nämnden. I större kommuner lära sådana särskilda avdelningar komma att tillsättas för understödsväsendet, för tjänsteplikten, eventuellt även för annan social verksamhet. Därmed öppnas möjlighet att adjungera speciellt sakkunniga inom olika kommunala områden, den frivilliga välgörenheten, arbetsgivares och arbetares organisationer o. s. v. Uppdraget att fungera såsom särskild avdelning kan, där så finnes lämpligt, anförtros åt endast en person, i sådant fall en ledamot av nämnden. För tillämpning och verkställighet av nämnds eller avdelnings beslut kunna anställas tjänstemän och biträden. Även om lämpliga personer kunna förutsättas frivilligt ställa sig till förfogande, läser

det dock med hänsyn till arbetets omfattning i allmänhet bliva nödvändigt att lämna arvoden åtminstone till tjänstemän och biträden.

I likhet med vad nu är förhållandet bör ett länsorgan, *länsarbetsnämnden*, sammanhålla de kommunala nämndernas arbete. Behovet härav framträder mindre i fråga om understödsväsendet, såsom det för närvarande är anordnat, ehuruval även här en närmare övervakande och ledande verksamhet, än den centralorganet kan utöva, synes vara önskvärd. Beträffande åter tjänstepliktens tillämpning skulle länsarbetsnämnden äga synnerligen betydelsefulla uppgifter, för vilka här ej torde behöva närmare redogöras. Framhållas må emellertid, att beslut om såväl förordnande av tjänsteplikt som ock dennas omfattning, om fördelningen av tjänstepliktiga o. s. v. måste i väsentlig mån grundas på länsarbetsnämndens utredningar. Såsom överordnad myndighet över kommunal arbetsnämnd och besvärsinstans i fråga om dennas kallelser till tjänsteplikt m. m. åligger det länsarbetsnämnden vidare att noga övervaka den kommunala nämndens förfoganden över arbetskraften och särskilt tillvaratagandet av såväl allmänt intresse som enskildas rätt. Den opartiska och av lokala hänsyn obundna ställning, som härav påkallas, synes böra föranleda, att valet av ledamöter sker genom Kungl. Maj:ts beslut. Då här liksom i fråga om kommunalnämnd särskild vikt ligger på ordförandens även formella kompetens samt objektivitet, torde i regel till sådan utses en person i offentlig ställning. Önskvärt vore uppenbarligen, om landshövdingen i länet beklädde ordförandeposten, men i regel torde detta ej låta sig göra med hänsyn till dennes redan stora arbetsbörda under kristiden. I allt fall bör rätt tillförsäkras honom att deltaga i förhandlingarna. Även beträffande länsarbetsnämndens ledamöter gäller, att de böra representera erfarenhet och sakkunskap ifråga om olika förekommande ärenden samt utgöra ett så vitt möjligt allsidigt uttryck för uppfattningen inom olika samhällslager, på samma gång som de böra äga förmåga att underordna speciella intressen under det allmännas. Det har ansetts lämpligt stadga, att en av ledamöterna skall vara civil ämbets- eller tjänsteman för att tillföra nämnden administrativ sakkunskap.

Det synes vara av vikt att för länsnämnden bereda medverkan av någon yrkesinspektionens befattningshavare. Dessa tjänstemän besitta nämligen en för länsnämndens arbete värdefull kännedom om såväl ortens särskilda arbetsställen som produktionens behov i allmänhet. Vid sina inspektioner besöka de arbetsställena, göra sig underrättade om deras maskinutrustning och andra omständigheter av vikt för bedömandet av behovet av arbetskraft, lära känna arbets- och bostadsförhållanden, lönesystem m. m. De kunna sålunda med stöd av egen erfarenhet — samt på grund av teknisk

utbildning och förutvarande ställning såsom arbetsledare — bilda sig en självständig uppfattning om befogenheten av framställningar om tjänsteplikt samt om beskaffenheten av den arbetskraft, som kan erfordras. Yrkesinspektionens befattningshavare äga ock tillgång till de register, som för deras distrikt finnas upplagda över arbetsställena, vilket för länsarbetsnämnden måste vara nyttigt. Slutligen innebär deras medverkan en garanti för att vid tjänstepliktens tillämpning arbetarskyddssynpunkter bliva vederbörligen beaktade.

Till ledning för Kungl. Maj:t bör förslag på ledamöter upprättas av centralorganet, varvid samråd med befallningshavanden äger rum.

Kravet på mångsidigt sakkunnig sammansättning av länsarbetsnämnden nödvändiggör, att den får ett jämförelsevis stort antal ledamöter, vilket i lagförslaget fixerats till nio, ordföranden inberäknad. Det har vidare förutsatts, att länsarbetsnämnden bör arbeta på olika avdelningar samt utrustas med tjänstemän, vilka i likhet med åtminstone vissa ledamöter åtnjuta arvoden för att kunna mera odelat och stadigvarande ägna sig åt nämndens arbete.

Av olika skäl och särskilt med hänsyn till understödsväsendets och tjänstepliktens betydelse för kvinnor och minderåriga bör framhållas vikten av kvinnlig ledamot inom såväl kommunal arbetsnämnd som länsarbetsnämnd. Enahanda skäl torde föranleda utseende av kvinnlig ledamot i det centrala organet.

Arbetsförmedlingens centrala betydelse för arbetsmarknadens reglering nödvändiggör uppenbarligen, att den tages i anspråk vid understödsväsendets och tjänstepliktens praktiska tillämpning. De offentliga arbetsförmedlingsanstalterna och deras kontor böra därför anknytas till de kommunala resp. länsarbetsnämnderna för att fungera såsom deras expeditioner i de avseenden, som falla inom deras naturliga verksamhetsområden. De skulle självfallet i fråga om arbetsmarknaden i övrigt fullfölja sina vanliga uppgifter, i den mån icke särskilda bestämmelser även här bliva gällande. Den samverkan, som sålunda etableras, torde ock böra komma till synes därigenom, att exempelvis arbetsförmedlingens länsanstalts styrelse eller medlemmar av sådan fungera såsom avdelning för dithörande ärenden av länsarbetsnämnden, att föreståndare för arbetsförmedlingskontor ingår såsom ledamot av eller tjänsteman för arbetsförmedlings- o. dyl. ärenden i kommunal arbetsnämnd eller dess vederbörande avdelning o. s. v. Då särskilda fasta kontor av arbetsförmedlingen icke kunna tänkas bliva upprättade inom alla kommuner, skulle kommunal arbetsnämnd vid behov fungera såsom sådant och i denna sin egenskap provisoriskt ingå i anstaltsystemet. Nu föreslagna anordning påkallar icke någon förändring i de nuvarande

anstalternas och kontorens organisativa och ekonomiska ställning i förhållande till vederbörande landsting och kommuner eller staten.

Vid mera begränsad tillämpning av tjänsteplikten kan hela organisationen visa sig obehövligen i ett eller flera län; och det förefaller därför naturligt, att Kungl. Maj:t i sådana fall kan undantaga dylika områden från organisationsbestämmelserna.

Uppgiften att, närmast under Kungl. Maj:t i civildepartementet, handha den centrala ledningen av understödsväsendet, tjänsteplikten tillämpning samt statens övriga till den sociala krisberedskapen hörande verksamhet — i den mån denna ej tillhör ordinarie statsorganens ämbetsområden — skulle handhavas av *riksarbetsnämnden*. Beträffande den närmare innebörden av denna uppgift hänvisas till den föregående framställningen samt till författningsförslagen. I stort sett har riksarbetsnämnden att förbereda Kungl. Maj:ts beslut på ifrågakvarande områden, att ansvara för deras utförande, att själv taga erforderliga initiativ samt att övervaka och leda de lokala organens verksamhet. Särskilt må emellertid framhållas den i det föregående närmare berörda befogenheten för nämnden att med bindande verkan reglera arbets- och lönevillkoren för arbetsställen, där tjänsteplikt tillämpas. Vart och ett av de nu antydda verksamhetsområdena lär kunna bliva synnerligen omfattande och viktigt, vadan riksarbetsnämndens uppgift i dess helhet blir av grundläggande betydelse för den sociala krisorganisationen. I överensstämmelse härmed bör riksarbetsnämnden givetvis erhålla en auktoritativ sammansättning, som tillgodoser, förutom de sociala synpunkterna, jämväl andra krav på mångsidig sakkunskap och erfarenhet.

Riksarbetsnämnden förutsättes skola med avseende på mera speciella ärenden arbeta på avdelningar, vilkas medlemmar icke samtliga behöva vara ledamöter i nämnden, samt vara utrustad med tjänstemän och biträden. Frågor rörande reglerandet av tjänstepliktigas arbets- och löneförhållanden behandlas uteslutande inom viss avdelning, rörande vilken förslaget till tjänstepliktslag meddelar närmare bestämmelser. Denna avdelning sammansättes med särskild hänsyn till sin speciella uppgift, vilken påkallar tillgång till bland annat ingående sakkunskap beträffande arbetsgivares och arbetares inbördes förhållanden.

Inom riksarbetsnämnden bör den civila administrationen vara företrädd genom lämplig representant. Samarbetet med övriga centrala kristidsorgan ävensom med socialstyrelsen och Drottningens centralkommitté förutsättes skola tryggas dels genom samråd, dels genom valet av ledamöter eller av medlemmarna i avdelning eller av tjänstemän.

I det föregående har betonats vikten av att icke tjänstepliktens lagtvång tillämpas på sådant sätt, att billighetens fordringar eftersätts eller att de tjänstepliktiga utsätts för kroppslig eller moralisk risk. Med hänsyn härtill hava också grundlinjerna och synpunkterna med avseende på tillämpningsorganen angivits. Beträffande särskilt sättet för bestämmandet av arbets- och lönevillkor torde jämväl nödiga garantier vara träffade i tjänstepliktslagen. Det får dock icke förbises, att vid användning av ackordsberäkning för löner *inkomsten för ovan arbetskraft* till en början torde ställa sig oskäligt låg. Gent emot personer, som tagas från annan anställning, vore det obilligt att icke tillförsäkra dem rimlig inkomst vid plikttroget arbete, till vilket de sättas genom lagens tvång. Å andra sidan kunna ej för deras del tillämpas högre lönenormer än för vana och därför dugligare personer. Den utjämning, som här bör ske, torde lämpligen kunna ernås därigenom, att åt ovana tjänstepliktiga utöver den enligt gällande enhetliga lönenormer utgående förtjänsten lämnas skäligt avvägt tillskott under den tid, som kan beräknas normalt åtgå för ernående av erforderlig arbetsvana. Beaktas bör jämväl, att vid nyanställning den tjänstepliktiges krafter i vissa fall icke räcka till för normal arbetstid. I den mån slutligen svårighet kan uppkomma för tjänstepliktig, som flyttas från sin hemvist, att underhålla familjen därstädes, synes böra anlitas den i gällande författning om arbetslöshetsunderstöd medgivna utvägen att tilldefa familjen särskilt understöd.

Ehuru väl arbetet i regel torde komma att till väsentlig del utföras av inom orten bosatta personer, som i fråga om *bostad och livsförnödenheter* icke försätts under ändrade förhållanden, torde det i många fall bliva nödigt att till arbetsplatserna koncentrera arbetskraft från annat håll. Det måste då ankomma på arbetsledningen att vidtaga erforderliga anordningar för att tillgodose deras behov i avseende på bostäder och för att i samverkan med vederbörande livsmedelsorgan underlätta provianteringen, exempelvis genom inköp av livsförnödenheter och deras tillhandahållande till skäliga priser, genom bespisning vid marketenterier o. s. v. Det är också bekant, att åtminstone de i försvarssyfte anskaffade kokvagnar, som ställts till landstormens förfogande, lära vara att påräkna för ifrågavarande ändamål. Det ligger för övrigt i sakens natur att vid prövningen av ansökan om tjänsteplikts tillämpning hänsyn måste tagas till möjligheten att bereda de tjänstepliktiga bostäder och livsmedel.

Inom näringslivet kunna befaras omvälvningar, som skulle medföra förhållanden och ställa krav, vilka icke kunde förutses vid avfattandet av vår nu gällande *arbetarskyddslagstiftning*. Redan återverkningarna inom vårt land av det nu pågående kriget hava föranlett jämkningar i den hit-

hörande lagstiftningen och dess tillämpning. De mångahanda begränsningar, som produktionen under normala förhållanden ansetts böra underkastas för individernas och folkhälsans skyddande, kunna otvivelaktigt visa sig i flera avseenden hinderliga för den nödvändiga omläggningen och forceringen av driften vid företag av betydelse för det allmänna. Sådana hinder måste uppenbarligen få vika inför ett nödläge. Å andra sidan är det ingalunda utan risk att därvid gå längre än allmänt intresse kräver. Att på förhand närmare bedöma, vid vilka slag av företag eller i vilka avseenden arbetarskyddslagstiftningen kunde behöva underkastas jämkningar, lär icke vara möjligt. Positiva lagändringar synas därför icke här leda till målet; såsom en lämpligare utväg torde visa sig att väsentligt vidga den även i nuvarande lagstiftning Kungl. Maj:t eller yrkesinspektionens chefsmyndighet medgivna rätten att i vissa fall meddela undantag från eljest gällande bestämmelser.

Även ur en annan synpunkt måste emellertid arbetarskyddsfrågan komma i ändrat läge vid tillämpning av tjänsteplikt. Det kan sålunda bliva nödvändigt att tillföra näringslivet en mycket betydande mängd ny arbetskraft, företrädesvis kvinnor och minderåriga, detta även inom arbetsområden, där de tillförene knappast kommit till användning och där sålunda deras intressen icke behövt närmare beaktas vid avfattningen av gällande lagstiftning. Tillförseln av ny arbetskraft kommer ej heller att bliva helt frivillig. Redan arbetslöshet kan ställa en mängd personer inför tvånget att för sitt nödtorftiga uppehälle antaga anställning vid för dem oöfvat arbete. Många torde aldrig tillförene hava varit kroppsarbetande i vanlig mening och äga för den skull mindre förutsättningar för att finna sig till rätta med arbetets svårigheter och faror av olika slag. Härtill kommer att, i den mån den allmänna tjänsteplikten vinner tillämpning, personer — även i detta fall ofta kvinnor och minderåriga — genom lagtvång inställas i arbete. Det är uppenbart, att det allmänna genom dylika förfoganden över individerna ikläder sig förpliktelser att såvitt möjligt är skydda dem för de med arbetet förknippade farorna. Där dessa äro av den beskaffenhet, att de falla inom den nuvarande skyddslagstiftningens principiella räckvidd — d. v. s. gälla säkerhet och sundhet i arbetet — lära erforderliga åtgärder möjliggöras genom utsträckning av vederbörande myndigheters befogenhet att meddela skyddsföreskrifter.

Statens ansvar för kvinnor och minderåriga, som under större eller mindre tvång tillföras det produktiva arbetet, torde emellertid icke böra begränsas till dettas kroppsliga vådor utan böra göras gällande jämval i fråga om de därmed förenade moraliska riskerna. Särskilt när unga kvinnor eller minderåriga till större antal tagas från sin vanliga miljö och

anhörigas omvårdnad, bliva dessa risker sådana, att staten icke får undandraga sig att i den mån så är möjligt vidtaga skyddande anordningar. Med avseende härpå erinras, hurusom numera vid åtskilliga större företag, som sysselsätta ett flertal dylika personer, genom intresserade arbetsgivares försorg anställts konsulenter, i regel kvinnor, eller eljest vidtagits åtgärder i syfte att bland annat tillhandagå personalen med stöd och råd i deras mera personliga angelägenheter samt att genom lämplig upplysningsverksamhet och på annat sätt vidmakthålla en sund och god anda inom densamma. Det torde icke kunna anses opåkallat att medgiva laglig rätt för Kungl. Maj:t eller yrkesinspektionens myndigheter att föreskriva dylika anordningar åtminstone vid företag, som under tjänsteplikt sysselsätta större antal kvinnor eller minderåriga.

Då personer genom lagtvång placeras i arbete, som i många fall är för dem ovan och tyngande samt ofta måste utföras under sämre hygieniska förhållanden än deras erfarenhet lärt dem bemästra, ådrager sig staten ett uppenbart ansvar för deras hälsa och säkerhet, ett ansvar som icke helt uppbäres genom skärpt arbetarskydd. Det bör därför övervägas, huru de tjänstepliktiga genom *socialförsäkring* eller på annat sätt kunna skyddas mot de ekonomiska påföljderna för dem själva och deras familjer av de sjukdomar eller skador, som kunna drabba dem under fullgörande av tjänsteplikt.

Beträffande ersättningen vid olycksfall i arbete bör uppmärksammas, att densamma för närvarande utgår med förhållandevis mycket små belopp samt att väsentligt ökade förmåner tillförsäkras den genom olycksfall i arbetet skadade genom lagen den 17 juni 1916, vilken med 1918 års ingång träder i kraft. Det synes då billigt, att de tjänstepliktiga för tiden till innevarande års utgång komma i åtnjutande av samma förmåner som skulle tillfalla dem med den nya lagens ikraftträdande.

I fråga om sjukförsäkringen, vilken nu är ordnad på frivillighetens grund men reglerad genom särskild lag och understödd av statsmedel, pågå förberedelser till en ny lagstiftning, genom vilken även denna gren av socialförsäkringen i en snar framtid torde bliva betryggande. I sitt nuvarande läge är den emellertid näppeligen vuxen uppgiften att sörja för de tjänstepliktiga, särskilt med hänsyn till sannolika förflyttningar av personer. Även om särskilda statsmedel ställdes till förfogande, lära nämligen sjukkassorna icke skäligen kunna förpliktas att inom sig upptaga de tillförda tjänstepliktiga, ändra sina stadgelsebestämmelser om karenstid och understödsbelopp o. s. v. Härtill kommer, att sjukkassor alldeles saknas på många orter, där förordnande om tjänsteplikt kan ifrågakomma. Med hänsyn till tjänstepliktsförhållandets tillfälliga karaktär kan det ej heller

vara möjligt att ålägga vederbörande arbetsledning skyldighet att upp-
rätta sjukkassa för de tjänstepliktiga eller att sörja för deras sjukförsäk-
ring i därför avsedd anstalt. Lämpligare kunde synas att under någon
form ålägga arbetsledningen att vid sjukdomsfall bekosta läkarvård och me-
dicin samt lämna sjukpenning enligt de i nya olycksfallsförsäkringslagen
stadgade grunder.

Nu berörda olika åtgärder för arbetarskyddets och socialförsäkringens
utbyggande med hänsyn till nödig omvårdnad om de tjänstepliktiga kunna
uppenbarligen lättare vidtagas för det fall att staten själv direkt omhänder-
har arbetsledningen. Det tillkommer då Kungl. Maj:t att beträffande verk-
samhet, där tjänstepliktiga äro anställda, utfärda erforderliga föreskrifter
till tryggande av säkerhet och sundhet i arbetet, om vård och ersättning
vid sjukdoms- och olycksfall samt i fråga om utövning av kontroll.

Det bör till sist framhållas, att, därest kristidens svårigheter bliva
långvariga och därför yttermera skärpas, det allmänna torde ställas inför
även andra sociala frågor rörande omvårdnad åt särskilt de tjänstepliktigas
familjer. Här möta jämväl mångahanda uppgifter för den frivilliga hjälp-
verksamhet, som under kristiden visat glädjande offervillighet. Även av
dessa skäl har det förutsatts, att vid organiserandet av de särskilda tjänste-
pliktsorganen kontakt skulle anordnas med denna verksamhets ledande
organisationer såväl centralt som i orterna.

Beträffande tjänstepliktslagstiftning i vissa krigförande och neutrala
länder hänvisas till närslutna bilagor.¹

Depar-
tements-
chefen.

De sakkunnigas nu av mig återgivna framställning är jämlikt med-
delat uppdrag utarbetad även med hänsyn till möjligheten av ytterligare
skärpning i krigstillståndet och har därför till förutsättning en hela när-
ringslivet omfattande tjänsteplikt. Det synes mig dock nödigt att före ett
beslut i denna riktning något närmare pröva frågan, *i vilken utsträckning*
tjänsteplikt för närvarande bör tillämpas. Såsom framgår av föregående
del av mitt yttrande är bränslebehovets fyllande det just nu mest trän-
gande. Men av det förut anförda framgår därjämte, att bränslefrågan lik-
väl endast är *ett* led i den av tidsomständigheterna framtvingna, allmänna
omläggningen av vårt näringsliv till ekonomisk självförsörjning och att
man måste räkna med nödvändigheten av likartade åtgärder även på andra
områden. Föreskrift om tjänsteplikt enbart för bränsletillverkning måste
dessutom anses som en särskilt olämplig utväg av det skäl, att jordbruk
och skogsavverkning konkurrera om stora grupper av hithörande arbets-
kraft, varför en dylik begränsad tjänsteplikt under vissa förhållanden skulle

¹ Se bil. 3—5 vid detta protokoll.

komma att gå ut över jordbruket, något som givetvis under inga förhållanden får komma i fråga. Tvärtom är det nödvändigt att bereda möjlighet för användning av tjänsteplikt även inom jordbruket; och när hänsyn till dessa två stora grupper redan nu tagas, vore det, i betraktande av ovissheten om huru förhållandena komma att utveckla sig redan under de närmaste månaderna, enligt min mening påtagligen olämpligt att icke skapa förutsättningar, som vid behov giva tjänsteplikten räckvidd över näringslivet i dess helhet. Såsom skall framgå av det följande, innebär detta icke, att tjänsteplikten kommer till omedelbar användning på andra områden än där den visar sig närmast erforderlig.

En fråga av stor betydelse vid fastställande av tjänstepliktens omfattning återstår likväl att undersöka, nämligen huruvida den skall förekomma endast vid arbete för kronans räkning eller även hos enskilda. Att den förra lösningen erbjuder betydligt mindre svårigheter, framgår utan vidare; och då den möjligen kan vara till fyllest för bränsleavverkningens behov — uppdrivande av exempelvis Höganäsverkens kolbrytning skulle dock lättare kunna ske genom en mer omfattande tjänsteplikt — har jag allvarligt övervägt det nya rättsinstitutets begränsning till arbete i kronans tjänst. Emellertid talar emot denna lösning ett mycket starkt skäl, som för mig syns avgörande, nämligen att jordbrukets gagn av tjänsteplikt i denna form efter allt att döma måste bli ringa. Visserligen skulle man kunna tänka sig, vid tjänsteplikt enbart för kronans räkning, att särskilda arbetslag av tjänstepliktiga inrättades under statens arbetsledare för exempelvis skördarbete på flera eller färre gårdar i olika trakter; men dels är jordbrukets behov av arbetskraft ej begränsat till ändamål, som kunna tillgodoses på sådant sätt, dels skulle metoden sannolikt över huvud stöta på svårigheter inom det mindre jordbruket. Det förefaller mig alltså givet, att själva lagens räckvidd bör omfatta arbete även hos enskilda och att bestämmelserna för tryggande av de tjänstepliktigas ställning följaktligen böra göras tillräckligt starka för även detta läge.

Sakens betydelse och räckvidd äro likväl så stora, att riksdagens samtycke synes böra utgöra villkor för tjänstepliktens tillämpning på varje särskild område och likaledes för dess utsträckning till arbete för enskild räkning. För denna gång är det icke min avsikt att hemställa om inhämtande av dylikt samtycke för annat än tjänsteplikt vid bränsleavverkning för kronans räkning under den tid, då jordbruket ställer mindre anspråk på landsbygdens arbetskraft. Härom torde jag få tillfälle att framställa närmare förslag, sedan de nu föreliggande förslagen överlämnats till handläggning av chefen för justitiedepartementet för inhämtande av lagrådets yttrande rörande de delar av den nya lagstiftningen, som erfordra dess granskning.

Jag kommer alltså till samma resultat som de sakkunniga i fråga om tjänstepliktens principiella utsträckning och kan för min del godkänna de sakkunnigas förslag till de för ändamålet erforderliga författningarna, nämligen *lag om allmän tjänsteplikt* och *lag angående arbetsnämnder*, vilka förslag böra åtfölja detta protokoll såsom bilagor (*bil. 1 och 2*).

De sakkunniges speciella motivering till det förstnämnda författningsförslaget, mot vilken motivering jag icke har något att erinra, är av följande lydelse:

Rörande de särskilda bestämmelserna i förslaget till lag om allmän tjänsteplikt få de sakkunniga anföra följande:

KAP. I.

1—4 §§.

**Special-
motiv till
lag om all-
män tjän-
steplikt.**

Tjänsteplikten inträder enligt förslaget i och med det lagen antagits och omfattar alla vuxna män och kvinnor, vilka icke uppnått sådan ålder, att deras arbetsprestationer i regel måste anses mindervärdiga. Undantagsvis kan dock tjänsteplikt förefinnas, oaktat åldersgränsen överskridits (12 §). Inom landet bosatta utlänningar äro lika med svenska medborgare underkastade ifrågavarande skyldighet.

Frånsett att, såsom i 7 § stadgas, vissa kategorier av personer även inom de bestämda åldersgränserna äro undantagna från tjänsteplikten, här vidare tillämpningen av denna i sin tur gjorts beroende av, att Konungen därom särskilt förordnat. I den mån t. ex. produktionen av livsmedel för befolkningens behov, som är ett av de ändamål, för vilka tjänsteplikten enligt förslaget skall kunna tillgripas, på vissa områden kan fortgå utan störningar på grundvalen av frivilliga arbetsavtal, bör ingripande från statens sida på dessa områden icke ske, utan sådant erfordras först för framtvingande av arbete för det avsedda ändamålet. På förhand kan ju icke med full säkerhet avgöras, vilka delar av näringslivet, som sålunda under alla omständigheter böra bliva föremål för tjänsteplikt, och vilka tillsvidare böra lämnas åsido. Den värdesättning ur det allmännas synpunkt, som härför erfordras, måste enligt förslaget bero av ett särskilt beslut av Konungen och Riksdagen samfällt. Man bör icke ens eftersträva ett noggrant angivande i lagen av de olika ändamål, som sålunda var för sig böra kunna motivera ett förordnande om tjänsteplikt utan torde få inskränka sig till en exemplifiering av de viktigaste. Det är emellertid icke lagförslagets mening, att Riksdagens samtycke er-

fordras vid varje särskilt förordnande om tjänstepliktens tillämpning utan blott vid bestämmande av varje ändamål, för vilket tjänsteplikten påkallas. Inom den sålunda beslutade ramen har Konungen relativt fria händer. Dock har det med hänsyn till det nuvarande läget stadgats, att för lagens tillämpning för arbete annorledes än i stats- eller kommunaldrift, fordras Riksdagens medgivande.

Vid krig skall lagen tillgodose krigsmaktens behov. Under detta begrepp, i den bemärkelse, som i lagen avses, faller hela krigsmaterielindustrien och över huvud all produktion för härens eller marinens behov, men även allt arbete, som mera direkt utföres åt krigsmakten, såsom t. ex. uppförande av byggnader, anläggande av vägar, uppehållande av kommunikationsleder för militära ändamål, handräknings- och expeditionstjänst, i den mån den kan utföras av civila etc., däremot naturligt nog icke vapentjänst. Det må härvidlag medgivas, att tjänsteplikt i vissa fall kan komma att stå ganska nära den skyldighet att utföra tjänstbarheter, som i vissa fall kan inträda till följd av militär myndighets rekvisition, men någon olägenhet synes icke härav kunna uppkomma.¹

Under nu rådande förhållanden torde emellertid lagen i första hand komma till användning för framställande av livsmedel, anskaffande av bränsle samt annan produktion för den civila befolkningens behov. Även för skeppstjänst torde tjänsteplikten böra kunna komma till användning. Sjöfolk äro därför ej heller undantagna från lagförslaget tillämplighetsområde. Härtill kommer en mångfald olika allmänna ändamål eller särskilda ändamål av betydelse för det allmänna, vilka äga antingen direkt eller indirekt samband med den rådande kristiden. Såsom exempel må anföras åtgärder med avseende å säkerhet och hälsovård (t. ex. brand- och renhållningsväsendet), sådan nödvändig trafik, som ej faller under det militära behovet, kommunala vattenlednings- eller belysningsverk, kommuns eller statens övriga kraftanläggningar etc.

Härmed har man således övergått från den — i regel enskilda — produktionen till tjänsteplikt för sådana företag, som merendels omhänderhavas av kommun eller staten.² Det naturligaste slaget av tjänsteplikt är ju ock det, som staten pålägger för arbete, som utföres för dess räkning. Och någon teoretisk betänklighet möter ej heller härvidlag i de fall, då staten är i förhållande till den tjänstepliktige likställd med enskild arbetsgivare, t. ex. då fråga är om anställning såsom egentlig arbetare vid industriell anläggning eller dylikt företag, som drives av staten. Detsamma gäller samma slag av arbete i kommuns tjänst. Annorlunda ställer sig möjligen saken, då fråga är om ämbete eller tjänst hos stat eller kommun. Tjänsteplikten innebär

¹ Se 15 § första stycket.

² Vad här och i det följande sägs om kommun, gäller i regel ock om landsting.

skyldighet att efter bästa förmåga förrätta det arbete, varom fråga är, samt att kvarstå i arbetet under så lång tid, som i vederbörlig ordning bestämes, allt detta vare sig personen i fråga förut innehåft anställningen eller icke. I förra avseendet kan anmärkas, att man väl måste förutsätta, att tjänsteinnehavarna göra sin plikt utan dylikt extra påbud och att f. ö. straffbestämmelser ju redan finnas för tjänsteförseelser. Men å andra sidan kunna fall förekomma, då sådana hänsyn måste vika. Om t. ex. tjänsteplikt ålagts egentliga arbetare vid inrättning eller anstalt, som drives av stat eller kommun, kan det ur likställighetssynpunkt vara ändamålsenligt att låta tjänsteplikten omfatta även där fast anställd personal, som innehar tjänstemannaställning. Man har därför trots sig icke kunna undgå att utsträcka möjligheten av tjänstepliktens användning till vissa civila befattningar hos stat och kommun. — Det nu behandlade spørsmålet om den omfattning, vari tjänsteplikt bör få åläggas för allmän tjänst, är icke att förblanda med frågan om i vilken utsträckning innehavare av sådan tjänst böra få dragas från sina sysslor för att förrätta arbete på annat håll. Sistnämnda spørsmål upptages till behandling under 7 §.

Då ett bland syftena med tjänsteplikts åläggande kan vara att å viss arbetsplats kvarhålla där anställd personal, har det i förslaget förutsatts, att tjänsteplikten skall kunna rent lokalt anknytas vid viss industriell anläggning, jordbruksfastighet, kommunikationsinrättning (järnvägen, spårvägsnätet, fartyget, slussen etc., etc.) eller annan dylik arbetsplats, vars område på förhand synes tämligen givet, eller eljest inriktas på visst individualiserat ändamål. Därjämte har det emellertid ansetts nödvändigt att bereda möjlighet för en mera generell avfattning av ett förordnande om tjänsteplikt. Dels äro nämligen vissa yrken icke bundna vid någon bestämd arbetsplats (t. ex. transportarbetareyrket eller stuveriarbetareyrket eller andra dylika fack), vilket åter ej hindrar att i förordnandet kan, där så finnes böra ske, angivas viss trakt eller område, inom vilket tjänsteplikt skall åligga dylikt yrke;¹ dels kan det bliva behöfligt att tämligen hastigt genomföra tjänsteplikt inom viss industri inom hela landet eller viss del därav.

Åt Konungens förordnande om tjänsteplikt torde däremot i förevarande avseende icke böra givas annat eller mera innehåll än vad som tarvas för att i huvudsak utmärka den eller de arbetsplatser, varom fråga är eller eljest åt förordnandet giva åsyftad specificering beträffande tjänstepliktens ändamål, där sådan anses erforderlig. Ett angivande i förordnandet av den eller de personer, som skola utföra arbetet, har av praktiska skäl ansetts icke böra ifrågakomma, åtminstone icke annat än i undantagsfall. I regel

¹ Såsom ett exempel på dylikt förordnande kan anföras det tänkta fallet, att tjänsteplikt förordnas för stuveriarbetareyrket inom Stockholms stad.

lärer sådant kunna överlåtas åt verkställande myndighet.¹ En följd av denna decentralisation blir åter att det måste tillses, att de organ i orterna, som skola handhava verkställigheten, bliva fullt lämpade för sin uppgift. Att uppdraga verkställigheten åt den ordinarie lantregeringen torde icke kunna ifrågakomma, därest man icke först ville omorganisera densamma i syfte att tillföra den ökade arbetskrafter ävensom särskild sakkunskap och erfarenhet i frågor, som beröra arbetare- och arbetsgivareförhållanden. För övrigt lära i varje fall de lägsta exekutiva myndigheterna såsom sådana icke böra taga befattning med hithörande åtgärder, utan dessa synas lämp- ligen böra hållas helt skilda från den normala straffdoms- och civildoms- exekutionen. De i det särskilda lagförslaget om arbetsnämnder omförmålda lokala myndigheter torde åter, om de i samma förslag meddelade direktiv följas, kunna erhålla sådan sammansättning, att de måste anses i hög grad ägnade för ifrågavarande ändamål.

5 §.

Jämväl i andra avseenden än nyss blivit sagt måste understundom bestämmanderätten tillkomma de verkställande organen. I det ovan angivna fallet, då det gäller att åstadkomma tjänsteplikt inom en hel industri, så ock i andra liknande situationer kan det vid verkställigheten uppkomma osäkerhet, huruvida viss anläggning e. d. är att hänföra till sådan verksamhet, som avses i förordnandet, eller eljest omfattas av detta. Avgörandet av dylika gränsfall måste tydligen överlämnas åt verkställande myndighet. I andra fall, där ett förordnande är generellt avfattat, kan det vid verkställigheten visa sig t. ex., att en eller annan arbetsplats, som otvetydigt beröres av förordnandet, numera på frivillighetens väg erhållit arbetskraft, i följd varav en tillämpning av förordnandet i fråga om berörda arbetsplats kanske icke längre är nödvändig. Undantag bör då kunna meddelas av verkställande myndighet. Vidare kan en mera positiv form av delegation av Konungens rätt understundom visa sig erforderlig sålunda, att tjänsteplikt förordnas i fråga om den eller de anläggningar av visst slag, som av den verkställande myndigheten bestämmas. Slutligen kan en rent lokal avgränsning i fråga om förordnandets omfattning understundom vara av nöden t. ex. beträffande visst industriellt företag, som i sig innefattar en mångfald anläggningar av olika slag, av vilka blott en eller ett fåtal avses i förordnandet.

Det ligger i sakens natur, att en begränsning av antalet tjänstepliktiga, som må förekomma på varje arbetsplats, kan väntas bli nödvändig. Konkurrensen om arbetskraft för olika ändamål torde nämligen kunna bliva ganska stor. Ehuru en dylik begränsning närmast är en verkställighetsåtgärd och såsom sådan

¹ Se under 8 och 9 §§.

möjligen utan särskilt stadgande skulle tillkomma verkställande myndighet, har det med hänsyn till frågans vikt syntts riktigast, att det i lagen utsäges, att bestämmanderätten även i detta avseende kan överlätas åt verkställande myndighet. Man har därvid ansett det vara lämpligt att antyda, att en sådan begränsning i regel tänkes ske sålunda, att högre myndighet blott fixerar ett visst maximiantal, som må för varje fall förekomma. Därav torde följa, att den närmare regleringen av antalet sker genom lägre myndighet.

6 §.

I förevarande § upptages benämningen arbetsgivare. Under detta begrepp falla icke blott fysiska personer utan även juridiska. Äges ett företag t. ex. av ett bolag, är den av bolaget utsedde ledaren av företaget, d. v. s. den, som ofta i dagligt tal benämnes arbetsgivare, icke arbetsgivare i lagens mening. Tjänsteplikt kan därför tillämpas beträffande honom likaväl som i fråga om andra vid företaget anställda, vilket åter icke hindrar, att han såsom arbetsgivarens representant kommer att utöva ledningen över de övriga tjänstepliktiga.¹ Enahanda är förhållandet med arbetsföreståndare vid sådana verk och inrättningar, som drivas för stat eller kommun, ehuru han enligt förslaget i vissa avseenden likställs med arbetsgivare.

Den, som enligt förevarande lags terminologi är att betrakta såsom arbetsgivare, kallas icke till fullgörande av tjänsteplikt *för det företag*, i förhållande till vilket han intager eller kommer att intaga denna ställning. Lagförslaget är ej så byggt. Man torde i regel kunna förutsätta, att arbetsgivaren har intresse i sitt företags drift, detta även om i beskattningsväg vinsten komme att beskäras. Vad produktionen angår, torde i särskilt brydsamma fall statens övertagande av vissa råvaror komma att medföra ett indirekt tvång på den enskilde företagaren att ställa sig statens önskningsar i fråga om produktionen till efterrättelse, och för övrigt äger staten genom förfoganderättslagen ett direkt tvångsmedel i sin hand att, vid laga ansvar för arbetsgivaren, om han tredskas, över hela linjen leda produktionen i önskad riktning. Det sistnämnda gäller ock kommunikationsmedlen. Övriga enskilda företag, för vilka tjänsteplikt kan ifrågakomma, stå däremot utom den sistnämnda lagens räckvidd. Här kan ju tänkas utvägen att vid tredska från arbetsgivarens sida återkalla tjänsteplikten; arbetsgivaren riskerar i så fall att alldeles bliva berövad möjlighet att anskaffa arbetskrafter.

Förslaget innebär emellertid ingalunda, att en var, som hittills är att betrakta såsom arbetsgivare, också går fri från tjänsteplikt. Intet sådant undantag är nämligen stadgat i lagen. Personer i arbetsgivares ställning kunna kallas till tjänsteplikts utövande på annat håll.

Förslaget förutsätter för sin tillämpning ett arbetsgivareförhållande. I fråga om vissa slag av arbeten, t. ex. skogsdrivning i större skala, torde man få utgå från att en viss förenkling måste ske i den organisation av arbetet, som eljest förekommer. Å andra sidan kan det understundom bli nödvändigt, att t. ex. staten eller kommun själv uppträder såsom arbetsgivare för vissa för det allmänna viktiga företag, som vanligen utföras på entreprenad men för vilka svårighet att anskaffa arbetsgivare kan uppstå.

7 §.

Tjänsteplikt får uppenbarligen icke inkräkta på den militära tjänsten. Med hänsyn härtill har i 7 § bestämts, att krigsmän och flertalet personer, som eljest lyda under strafflagen för krigsmakten, skola vara undantagna från tjänsteplikt. Fast anställd personal tillhörande reservstat eller reserverna är icke undantagen i annat fall än då densamma fullgör tjänstgöringsskyldighet vid krigsmakten.

Tjänsteplikten har ock ansetts böra i regel vika även för den civila stats-tjänsten. Dennas behöriga uppehållande i nödig omfattning måste vara ett statsintresse av sådan vikt, att civila befattningshavare icke böra dragas från sina befattningar till annat arbete, vare sig inom näringslivet eller eljest.

8 §.

Sedan genom Konungens jämlikt 2 § meddelade förordnande blivit bestämt att tjänsteplikt skall tillämpas i fråga om viss anläggning eller visst företag, återstår att avgöra vilka tjänstepliktiga, som skola kallas till arbetet.

Då, såsom ovan framhållits, det bindande personvalet syntts böra ske först i och med verkställigheten, har i första stycket av förevarande § överlåtits åt kommunal arbetsnämnd att kalla tjänstepliktiga till anställning i sådant arbete, som omfattas av Konungens förordnande.¹

I andra stycket av 8 § utvecklas närmare tjänstepliktens innebörd för såväl den tjänstepliktiga själv som hans arbetsgivare. Såsom i den allmänna motiveringen framhållits, leder tjänsteplikten konsekvent till avtalsfrihetens upphävande. Man måste därför tillse, att i lagen angivas åtminstone de huvudsakliga inbördes rättigheter och skyldigheter, som åligga parterna. Vissa stadganden i detta syfte inrymmas jämväl i senare §§.

Den i 8 § föreskrivna skyldigheten att på anmaning inställa sig hos ar-

¹ Se vidare under 9 §.

betsnämnd har införts för att möjliggöra en registrering av tjänstepliktiga i syfte att vinna närmare kännedom om tillgången av lämpliga sådana.

9 §.

Om å ena sidan en decentralisering av personvalet måste äga rum, får å den andra systemets rörlighet icke lämna plats för godtycke vid lagens tillämpning. Det bör sålunda icke ifrågakomma att överlämna valet utslutande åt de lägsta verkställande myndigheternas prövning. Redan i lagen kunna och böra vissa *direktiv* lämnas i fråga om vilka tjänstepliktiga, som böra kallas. Andra sådana måste överlämnas åt Konungen och de myndigheter, som hava överinseendet över verkställigheten, att meddela. Bestämmelserna i berörda avseenden återfinnas i 9 §. Slutligen måste rätt att föra klagan över kallelse lämnas vederbörande öppen (11 §).

I mom. 1 av 9 § stadgas sålunda rätt för Konungen att, där det finnes påkallat,¹ besluta i vad mån tjänstepliktiga, som redan innehava anställning i arbete för ändamål av synnerlig vikt, böra vid kallelse förbigås. Sådant beslut skall gälla under viss tid eller tillsvidare eller vid verkställighet av visst förordnande. Härmed är bl. a. möjlighet lämnad öppen för Konungen dels att, i den mån han vid meddelande av förordnande om tjänsteplikt för visst ändamål finner särskilda mått och steg nödiga för att hindra avfolkning inom vissa andra grenar av näringslivet, vilka så länge som möjligt böra vidmakthållas utan att dock tjänsteplikt för dem ännu lämpligen anses böra åläggas handla därefter, (»gradera behoven»), dels ock att meddela förordnande om tjänsteplikt i avsikt att tillsvidare allenast i arbetet kvarhålla personer, som redan där äro anställda. Jämväl för andra slag av modifikationer vid tjänstepliktens tillämpning lämnar stadgandet rum.

I mom. 2 angivas åtskilliga personliga omständigheter, å vilka avseende bör fästas vid kallelse till tjänstepliktens utövande. Därvid har man ock ansett sig böra framhålla rätt för arbetsgivare att uttala önskingar i fråga om valet av tjänstepliktiga. Likaså har medgivits rätt för tjänstepliktiga att frivilligt anmäla sig, dock utan att dessa senare härigenom alltid erhålla någon i övrigt privilegierad ställning. Valfriheten står dem öppen så till vida, att nämnderna, där så lämpligen kan ske, taga hänsyn till önskemål, som framställas i berörda avseende, men därefter kunna de kallas till den valda anställningen. Såsom av förestående framgår, inrymmer lagen möjlighet, att om tjänstepliktiga, vilka vid den tid, då Konungens förordnande jämlikt 2 § meddelas, redan äro anställda hos arbetsgivare, som omfattas av

¹ Jfr 6 § av gällande värnpliktslag och dess tillämpning.

förordnandet, skola kvarstå i arbetet, kallelse delgives även dem. Grunden härtill är önskvärdheten av likställighet hos på en och samma plats anställda arbetare. Skulle i undantagsfall den gamla arbetarstammen icke anses böra delgivas kallelse, torde föreskrifter därom kunna i administrativ väg meddelas av Konungen eller den Konungen därtill bemyndigar.

I mom. 3 har slutligen införts ett stadgande, enligt vilket riksarbetsnämnden och länsarbetsnämnderna berättigas att, i den mån så kan ske, redan i förväg öva inflytande på personvalet genom allmänna anvisningar, t. ex. rörande det län eller den kommun, från vilken tjänstepliktiga i det särskilda fallet skola tagas. De personer, vilka kallas till arbetet, böra nämligen kunna vara trygga i medvetandet om att kallelserna icke ske godtyckligt utan, där så ske kan, efter en bestämd plan, uppgjord för ett större område, länet eller hela riket, av en sakkunnig myndighet, som just på grund av områdets vidsträckthet måste anses besitta större opartiskhet än de lokala myndigheterna. Men först och främst kan endast riksarbetsnämnden eller länsarbetsnämnd äga den överblick över arbetsmarknaden inom riket eller länet, som erfordras för en ur det allmännas synpunkt tillfredsställande reglering av densamma.

Då det förutsattes, att de föreskrifter, som sälunda till de kommunala arbetsnämndernas ledning meddelas av riksarbetsnämnden och länsarbetsnämnderna, mera taga formen av anvisningar på de trakter av landet eller länet eller de arbetsplatser, från vilka arbetskraft i det särskilda fallet lämpligen bör tagas, än ett direkt utpekande av de tjänstepliktiga personerna, innebär det icke något oegentligt att över de kallelser, som de kommunala nämnderna verkställa, är i förslaget medgiven rätt att föra klagan till vederbörande länsarbetsnämnd. I detta sammanhang må anmärkas, att, såsom av 11 § framgår, sådan klagan icke kan från den tjänstepliktiges sida grundas därå, att ovanberörda allmänna anvisningar icke blivit följda.

10 §.

Då förslaget medgiver möjlighet att tillämpa tjänsteplikt för befattningar av olika slag, synes det erforderligt framhålla, att genom förslaget icke ifrågasättes någon ändring i de bestämmelser, som lag eller författning må innehålla rörande villkoren för att kunna i befattningarna nyttjas. Härmed stadgas i 10 §.

11 §.

Såsom tidigare framhållits, har man ansett erforderligt att stadga rätt till klagan över kallelse. Sådan klagan må genom besvär hos länsarbetsnämnden föras såväl av den tjänstepliktige som av arbetsgivaren. De närmare föreskrifter, som erfordras rörande den ordning, vari kallelse och besvär över kallelse skola äga rum, hava ansetts böra tillkomma Konungen att meddela.

Kallelse kan icke förbli gällande, om den kallade är undantagen från tjänsteplikt eller om han i det särskilda fallet på grund av Konungens föreskrift icke bort kallas eller om sådan omständighet föreligger, vartill enligt 9 § mom. 2 bort tagas hänsyn. Endast för sistnämnda fall har emellertid i förslaget verklig prövningsrätt tillerkänts de verkställande nämnderna. Besvär över kallelse må således ske allenast under återopande av sistberörda stadgande. Länsarbetsnämnd har då att pröva, om sådan omständighet föreligger, på grund varav den tjänstepliktige med hänsyn till stadgandet i 9 § mom. 2 a) bort i det föreliggande fallet gå fri från kallelse. Nämnden äger således här en prövningsrätt, *om och i vad mån* hänsyn till viss återopad omständighet bör tagas. Skulle åter undantag från tjänsteplikt föreligga, kan å ena sidan någon prövning av hindrets verkan tydligen icke få förekomma, under det att å den andra ett avgörande av huruvida sådant hinder föreligger eller ej i regel icke torde behöva ske, emedan de förhållanden, varom i sådana fall är fråga, oftast torde vara för den kallande myndigheten fullt uppenbara. Man har därför trott sig kunna föreslå ett stadgande av innehåll, att kallelse blir en nullitet, om den kallade ej är tjänstepliktig. Skulle emellertid i undantagsfall tvekan uppstå hos den kommunala nämnden, huruvida den ifrågavarande personen är undantagen från tjänsteplikt eller ej, har frågan härom ansetts böra lämpligen hänskjutas till länsarbetsnämnden. Motsvarande bestämmelser hava ock lämnats för det fall, att dylik tvekan uppstår i anledning därav att vederbörande är eller säger sig vara tjänstepliktig allenast i visst avseende, enligt vad där- om är i 12 § särskilt stadgat, eller ock inbegripen under Konungens jämlikt 9 § 1 mom. meddelade föreskrift bör och förty kvarbliva i den anställning han innehar. — Åsidosätter åter kommunal arbetsnämnd de allmänna anvisningar, som meddelats av länsarbetsnämnd eller riksarbetsnämnden, äger den myndighet som lämnat anvisningarna besluta om entledigande av den eller de tjänstepliktiga, varom fråga är, ändock att besvär ej anförts.

12 och 13 §§.

Förevarande §§ innefatta till en början vissa bestämmelser för de fall, att, sedan anställning blivit anvisad åt tjänstepliktig, sådana omständigheter in-

träffa, som medföra tjänstepliktens upphörande eller som, därest de förelegat redan från början, i större eller mindre mån utgjort hinder för kallelse. I förra avseendet har man att räkna med dels inträde av krigstjänstgöring eller tillträde av sådan befattning, som enligt 7 § a) eller b) medför undantag från tjänsteplikt, i vilket fall tjänsteplikten eo ipso upphör, dels ock åldersgränsens överskridande, vilket åter av praktiska skäl ansetts icke utan vidare böra medföra sådan verkan. I senare avseendet har hänsyn tagits allenast till sådana omständigheter, som avses i 9 § mom. 2 a), såvitt fråga är om en framställning från den tjänstepliktige själv om entledigande. Men lagrummet har så avfattats, att det även står vederbörande arbetsgivare öppet att hos den kommunala nämnden göra framställning om entledigande av viss tjänstepliktig under åberopande av sådana förhållanden, som nyss antytts, eller de övriga skäl, han kan vilja anföra.

Äro arbetsgivaren och den tjänstepliktige ense, synes ett entledigande utan vidare böra ske. Motsatsen skulle blott innebära ett onödigt åtstramande av rörelsefriheten å arbetsmarknaden. Kontrollen över de tjänstepliktiges placering tillgodoses i sådant fall genom bestämmelsen, att ett formligt beslut om entledigande från nämndens sida erfordras. Detta beslut har åter karakteren av en enkel bekräftelse av parternas ömsesidiga framställning i ämnet.

Bestämmande av antalet tjänstepliktiga vid ett företag e. d. bör i den mån ej i undantagsfall Konungen meddelat föreskrift därom, tillkomma verkställande myndigheter, i regel riksarbetsnämnden eller länsarbetsnämnd och blott i särskilda fall kommunal arbetsnämnd. Den myndighet, som bestämt antalet, bör tydligen också avgöra frågan om minskning i det bestämda antalet. Då sådant i behörig ordning avgjorts, tillkommer det kommunal arbetsnämnd att entlediga. Entledigande på eget bevåg bör naturligtvis kunna företagas av kommunal arbetsnämnd, då Konungens förordnande upphört att gälla. — Slutligen kan det tänkas, att riksarbetsnämnden eller länsarbetsnämnd finner skäl föreligga för tjänstepliktigas entledigande, även då en minskning av arbetsstyrkan ej skall äga rum eller sådant fall ej föreligger, att en framställning om entledigande, som av kommunal arbetsnämnd avslagits, blivit hos länsarbetsnämnden fullföljd, t. ex. om oroligheter uppstå eller arbetsgivaren missbrukar de tjänstepliktigas ställning. Beslutar någondera av förstnämnda myndigheter om entledigande, skall kommunal arbetsnämnd verkställa beslutet. Givetvis tillkommer det även Konungen att meddela dylikt beslut, ehuru uttryckligt stadgande därom ansetts överflödigt.

15 §.

De i 15 § första stycket åsyftade medborgerliga rättigheter och skyldigheter äro t. ex. politisk och kommunal rösträtt, rättighet att såsom frivillig deltaga i tjänstgöring till rikets försvar, skyldighet att deltaga i släckning av eldsvåda m. m.

Enligt andra stycket utgör bland annat avtjänande av frihetsstraff laga förfall för tjänsteplikt. Huruvida åtgärder böra vidtagas för tillgodogörande även av straffångars arbetskraft för ändamål, som avses i denna lag, torde böra särskilt undersökas.

Det må framhållas, hurusom man icke ansett sig böra eller kunna i förslaget intaga fullständiga föreskrifter rörande den inverkan, kallelse medför ifråga om avtal, som den kallade tidigare ingått om annat arbete. Förhållandena ställa sig här olika i olika fall. I fråga om arbetstagare, som kallas till utövande av tjänsteplikt i annat arbete, torde, därest intet annat stadgades, gälla, att kallelsen bryter avtalet. I överensstämmelse med vad som redan nu finnes för vissa fall föreskrivet ifråga om värnpliktiga, har därför i tredje stycket av förevarande § intagits ett stadgande om förbud mot skiljande av tjänstepliktig från anställning på grund därav att han har att fullgöra tjänsteplikt. Annorlunda torde förhållandet bliva i fråga om en företagare, som på grund av kallelse enligt lagen skiljes från sitt företag. Kan detta drivas ändå, t. ex. genom anställande av kompanjon e. d., förfalla ej avtalen med de i företaget anställda arbetarna.

16 §.

Såsom i den allmänna motiveringen framhållits, innebär tillämpning av tjänsteplikt ett hävande av avtalsfriheten så tillvida, som den tjänstepliktige är skyldig utföra det arbete, som ålägges — fränsett den möjlighet att välja anställning, som under någon kortare tid kan lämnas öppen¹ — och att kvarstå vid arbetet så länge som i vederbörlig ordning bestämmes. Den, som redan på grund av avtal är anställd i arbete, vartill han sedan såsom tjänstepliktig kallas, arbetar således icke längre på grund av avtal utan på grund av lagens bud. Och å andra sidan är arbetsgivaren pliktig att i sin tjänst behålla arbetaren under den tid, som nyss är sagd.

Den yttersta konsekvensen av tjänstepliktens nu antydda konstruktion blir i de fall, där tjänstepliktiga kallas till arbete, vari de på grund av redan gällande avtal äro anställda, antingen att avtalen förfalla i och med tjänstepliktens

¹ Jfr. 9 § mom. 2 b).

tillämpning eller ock att desamma s. a. s. suspenderas för att efter tillämpningstidens utgång ånyo träda i kraft under så lång tid, som återstod av deras giltighet, då tjänsteplikten ålades. Den förra påföljden ligger dock icke i lagstiftningens nödvändiga intresse. Åtskilliga arbetsvillkor, som varit avtalade, kunna nämligen vara av den beskaffenhet, att de böra tillämpas även efter tjänstepliktens tillämpning, åtminstone tillsvidare. Och att stadga avtalens obligatoriska prolongering för tiden därefter, kan innebära stor våda, då man ingalunda vet, hur förhållandena vid en sådan tidpunkt gestalta sig. En framkomlig medelväg synes vara att dels förklara avtalen icke skola äga tillämpning under den tid anställningen gäller, i vidare mån än att arbets- och löneförhållandena bliva oförändrade där ej annorlunda i särskild i 17 § angiven ordning bestämmes, dels ock låta avtal, som ingåtts för längre tid än anställningen skall fortvara, till sin nämnda giltighetstid icke röna inverkan av tjänsteplikten utan kunna oberoende därav uppleva efter anställningens upphörande för att utlöpa å tid, då så eljest skolat ske. Är avtalet ställt på viss tids uppsägning, kan under tjänstepliktens tillämpning uppsägning äga rum med verkan att, om uppsägningstiden gått till ända, då tillämpning av tjänsteplikten upphör, vederbörande är fri samtidigt med att tjänsteplikten icke längre tages i anspråk. Där kollektivavtal finnes, lämnas detta på grund av stadgandet oberört, medan den anknytning till detsamma, som eljest ligger i det s. k. arbetsavtalet, ersättes av tjänstepliktens tillämpning.

Då, såsom ovan framhållits, den tjänstepliktige, som kallats till viss anställning, icke längre arbetar på grund av avtal utan på grund av lagens bud, blir härav en följd, att de bestämmelser rörande rättsförhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare, som må för särskilda fall finnas i lag stadgade icke bliva å tjänstepliktsförhållandet tillämpliga. Sådana bestämmelser finnas t. ex. i sjölagen och legostadgan. Det har emellertid ansetts av praktiska skäl lämpligt att uttryckligen uttala detta i lagtexten.

17 §.

I första stycket av 17 § stadgas skyldighet för arbetsgivare att avlöna tjänstepliktig. Under begreppet avlöning falla ej blott lön utan även förmåner in natura. I fråga om bestämmande av avlöningens storlek har det icke syntts nödvändigt eller lämpligt att anordna ett obligatoriskt avgörande genom myndighet i varje särskilt fall av vad som bör till den tjänstepliktiga utgå. Det synes icke strida mot tjänstepliktsförhållandet, att parterna äga fritt förhandla i frågan. Närmare bestämmelser om huru detta skall tillgå, återfinnas i Kap. II (se ock 33 §). Till skyddande av den tjänstepliktiges ställ-

ning har det emellertid i förevarande § stadgats, att den lönestandard, som förefanns vid tiden för kallelsen, skall tjäna som utgångspunkt, till dess i den lagstadgade ordningen ändring däri vunnits.

Den nu angivna regeln gäller ej blott löneförhållandena utan ock övriga arbetsvillkor. Under begreppet övriga arbetsvillkor falla bl. a. frågor om arbetsdygnets indelning och andra spörsmål, som nära kunna beröra den i 19 § av förslaget arbetsgivaren tillförsäkrade rätt att leda arbetet. Det har ansetts angeläget att sistnämnda befogenhet under tjänstepliktens tillämpning uppehållas i samma omfattning som före densamma.

18 §.

De tjänstepliktiga äro underkastade straff för överträdande av sina i lagen fixerade skyldigheter.

En form för garanti har man ansett böra eftersträvas även beträffande mot-sidans prestationsskyldighet, lönebetalningen, då det är fråga om enskild arbets-givare. Den förmånsrätt arbetare enligt gällande lag åtnjuter för innestående lön har ansetts otillräcklig. Ovillkorlig statsgaranti för lönen torde emellertid ej böra ifrågakomma. Den skulle undergräva arbetsgivarens känsla av skyldighet gent emot det allmänna. Utöver den i 17 § föreslagna bestämmelsen om möjlighet av löneförskott av statsmedel, har i 18 § föreslagits ett stadgande om skyldighet för enskild arbetsgivare att hos Konungens befallningshavande nedsätta ett belopp motsvarande den lön, som kan beräknas belöpa å de tjänstepliktiga för viss tid. Detta lönebelopps storlek får i det särskilda fallet bestämmas av vederbörande arbetsnämnd. Kan ej arbetsgivaren erlägga beloppet, får han ställa säkerhet. Ifrågavarande stadgande har emellertid ansetts icke böra komma till användning annat än i de särskilda fall, då Konungen eller riksarbetsnämnden därom beslutar.

19 §.

Ett förordnande om tjänsteplikt vid viss industriell anläggning, jordbruks-fastighet eller kommunikationsinrättning e. d. innebär i viss mån ett åtagande från kronans sida att tillhandahålla arbetsgivaren erforderligt antal arbetare för det ändamål, varom fråga är. I vidare mån än som av ett sådant till-handahållande nödvändigöres, sker i regel ej något ingrepp i företagets gång. Arbetsgivaren äger således bestämma först och främst om rörelsens omfattning, i den mån ej ingångna avtal med kronan till annat förplikta, om arbetares förflyttning inom arbetsplatsen, där tjänsteplikten är knuten därvid, och understundom utom arbetsplatsen, i den mån det kan sägas vara

kutym för yrket,¹ samt om sysslornas fördelning. Arbetsgivaren är visserligen skyldig tåla, att arbetaren kvarstår vid arbetet under vederbörligen bestämd tid. Men å andra sidan äger han kvar den disciplinära befogenhet, som enligt vanligt bruk måste anses tillkomma honom, och kan således t. ex. tilldela varningar, bevilja ledighet m. m. d. Arbetsgivaren äger med andra ord leda och fördela arbetet i samma omfattning som eljest. Är staten arbetsgivare, äger dess vederbörande organ utfärda bestämmelser rörande de ifrågasvarande tjänsteäliggandena. Gällande instruktioner äga således tillämpning, i den mån de ej strida mot förevarande lag, och detta även ifråga om disciplinstraff. Skulle det för arbetskraftens ändamålsenliga tillhandahållande erfordras sådana tillämpningsföreskrifter, som inskränka arbetsledarens ovan antydda befogenhet, såsom t. ex. ifråga om skördearbets koncentrerings under kortare tid för att medhinna tjänstepliktigas användande även å annan plats e. d., måste arbetsgivaren emellertid rätta sig därefter. Grundläggande bestämmelser om arbetsgivares nu antydda rättigheter och skyldigheter äro inrymda i förevarande §.

KAP. II.

20 §.

Grundsatsen om rätt för tjänstepliktiga att förhandla och avtala med arbetsgivaren rörande arbets- och löneförhållandena uttalas i förevarande §. Sålunda träffade överenskommelser skola bliva gällande för den tid de ingåtts och kunna givetvis, därest parterna äro ense, beröra förhållanden, som vid tiden för tjänstepliktens ikraftträdande icke voro avtalsenligt reglerade.

Beträffande den form, vari förhandlingarna skola föras, har av skäl, vilka blivit närmare utvecklade i den allmänna motiveringen, synts önskvärt att införa s. k. arbetarutskott, dock icke såsom under alla förhållanden obligatoriska. Tillsättandet av sådant utskott innebär icke i annan mån ett åsidoskjutande av på arbetsplatsen redan förefintliga fackliga sammanslutningar, än att i de frågor, vilka gemensamt beröra flertalet av dem, som av utskottet företrädas, förhandlingar och överenskommelser skola allenast äga rum genom utskottet. I praktiken kommer detta att innebära, att de spörsmål angående löne- och arbetsvillkoren, som förut berörts i kollektivavtal, därest sådant funnits, nu regleras genom förhandling och överenskommelse mellan vederbörande arbetsgivare och den valda delegation för de på platsen existerande

¹ Det lär t. ex. ofta förekomma, att järnvägspersonal lånas från statens järnvägar till enskild och tvärtom. I dylika fall är den tjänstepliktige arbetaren skyldig efterkomma arbetsgivarens tillsägelse.

fackföreningarna, som arbetarutskottet i själva verket utgör. En tjänstepliktig, som deltagit i val till arbetarutskott, är det ändock obetaget att träffa individuell överenskommelse med arbetsgivare under förutsättning, att densamma icke strider mot den nyssnämnda, generella uppgörelsen.

Förenings- och församlingsrätten förblir orubbad av tjänsteplikten. Skulle emellertid arbetarutskottet befinnas uppträda alltför självrådigt å de tjänstepliktigas vägnar och icke taga berättigad hänsyn till exempelvis de från andra yrken eller orter komma kamraternas intressen, är möjlighet beredd för de missnöjda, därest de utgöra minst $\frac{1}{4}$ av de ifrågakommande tjänstepliktiga, att hos ordföranden i den kommunala arbetsnämnden eller hans ställföreträdare påkalla nytt val, varvid det kan utronas, huruvida utskottet alltjämt äge flertalets förtroende.

Den befattning med arbetarutskottets tillsättande m. m., som här tilldelats ordföranden i den kommunala arbetsnämnden eller dennes ställföreträdare, avser bl. a. att giva denne ett tillfälle att bilda sig ett personligt intryck av de villkor under vilka de tjänstepliktiga arbeta, som i regel kallats till dessa resp. arbetsplatser av just den myndighet, vederbörande representerar. Genom sin inblick i hithörande förhållanden sättes han jämväl i stånd att vid behov fungera som en slags lokal förlikningsman med möjlighet att utjämna motsatser å ena sidan mellan arbetsgivaren och de tjänstepliktiga och å den andra mellan dessa senare inbördes.

25 §.

Av skäl, för vilka i den allmänna motiveringen närmare redogjorts, har man ansett böra förbehållas Konungen eller riksarbetsnämnden att utan föregående förhandling träffa avgörande angående arbets- och löneförhållandena å viss arbetsplats eller visst slag därav.

Vad riksarbetsnämnden beträffar, må det här erinras, att denna befogenhet sammanhänger med den ställning, av administrativ myndighet, som enligt förslaget tillkommer densamma. Den skall även vid handläggning av lönefrågor kunna mottaga direktiv från Konungen. Fördelen av att hos en och samma myndighet samlas överblicken över arbetsmarknaden, såväl i fråga om tillgången och efterfrågan på arbetskraft som beträffande löneförhållanden, torde vara uppenbar.

Av det föreslagna stadgandet framgår, att ifrågavarande befogenhet för riksarbetsnämnden är oberoende av huruvida därigenom ingrepp sker i arbetsgivarnes enligt 19 § tillkommande rätt.

26 §.

Stadgandet i sista stycket av förevarande § innebär icke att beslut i fråga, som avgjorts på sätt där anges, upphör att gälla efter tre månader, blott

att efter nämnda tids utgång får frågan ånyo upptagas till förhandling å arbetsplatsen. Resulterar sådan förhandling i överenskommelse av annat innehåll än beslutet, blir överenskommelsen gällande.

I fråga om övriga stadganden i Kap. II hänvisas till den allmänna motiveringen.

KAP. III.

32 §.

Straffbestämmelserna i 32 § första, tredje och femte styckena äro i huvudsak hämtade från motsvarande stadganden i strafflagen för krigsmakten, dock att disciplinstraffet utbyts mot böter. Vad angår femte stycket, som innehåller straffen för culpösa brott mot tjänsteplikt, har man däri ej upptagit såsom straffbart förfarande oförstånd eller oskicklighet. Det kan nämligen väl tänkas, att en person ålägges tjänsteplikt för en hantering, för vilken han saknar yrkesutbildning, och för sådant fall är det uppenbart meningslöst att ifrågasätta straff för annat än vårdslöshet eller försummelse. Ytterligare har vårdslöshet eller försummelse ansetts böra straffas allenast där den är uppenbar.

KAP. IV.

§ 35.

Skulle förordnande jämlikt 2 § omfatta tjänsteplikt med avseende å befattning hos kommun eller stat, kunna bestämmelserna i tidigare §§ icke obegränsat komma till användning. Såväl i fråga om det sätt, varpå de tjänstepliktiga kallas, som beträffande avlöningsförmånernas bestämmande måste av lätt insedda skäl undantag kunna ske. I förevarande § har det lämnats Konungen befogenhet att i det förre av dessa hänseenden meddela avvikande bestämmelser. Man har därvid utgått från att i de fall, då Konungen anser undantagsbestämmelser vara av nöden, myndighet, som eljest tillsätter befattningen i fråga, väl ock i regel erhåller i uppdrag att kalla tjänstepliktiga. Vad angår arbets- och löneförhållandena, torde vidare vara uppenbart, att för sådana befattningar, som upptagits i behörigen fastställd lönestat hos riket eller kommun, det ej gärna kan ifrågakomma, att låta bestämmelserna i kap. II därå bliva tillämpliga. Även eljest där staten

eller kommun är arbetsgivare, torde nämnda bestämmelser icke utan vidare kunna gälla. För viss extra personal, som avlönas ur förslag-anslag, kan så bliva händelsen. I andra fall åter icke. Tillämpligheten av stadgandena i kap. II har därför ansetts böra bero av ett särskilt beslut från Konungens sida. Att för vissa fall stadgandet i 22 § mom. 2, såvitt angår obligatoriskt arbetarutskott icke lämpligen bör komma till användning, har i det föregående framhållits. Jämväl ifråga om förhandlingsinstansernas antal synes stundom undantag böra medgivas t. ex. beträffande skogsdrivning i större skala, som bedrivs för kronans räkning.

Det i slutstadgandet begagnade uttrycket »ersättning, vartill någon enligt ovan meddelade bestämmelser är berättigad», är avsett att omfatta bl. a. rätt till gottgörelse för utfört arbete, med åtföljande rätt till utdelning ur ställd säkerhet och nedsatt belopp, men även t. ex. ersättning för kostnaden för sådan inställelse (fram- och återresa) hos arbetsnämnd, vartill någon enligt 8 § anmanats, och detta jämväl om återresan ännu ej anträffats, då tillämpning av lagen upphör, ty i och med inställelsen inträder enligt 21 § rätt till kostnadsersättning, vilken rätt måste omfatta även återfärden.

I avseende på de särskilda bestämmelserna i Lag angående arbetsnämnder hänvisa de sakkunniga till behandlingen av organisationen i den allmänna motiveringen.

Av berörda förslag till lag om allmän tjänsteplikt och lag angående arbetsnämnder torde endast det förstnämnda vara av beskaffenhet, att lagrådets yttrande däröver erfordras; och får jag alltså hemställa, att detta lagförslag måtte för vidare behandling överlämnas till justitiedepartementet.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan täcktes Hans Maj:ts Konungen lämna bifall.

Ur protokollet:

Gunnar Grip.

Bilaga 1.

Förslag

till

Lag om allmän tjänsteplikt.

Häriigenom förordnas som följer:

KAP. I.

Om tjänstepliktens inträde, verkan och upphörande.

1 §.

En var inom riket bosatt man eller kvinna, vilken fyllt femton, men ej sextio år, är, i den mån ej annorlunda stadgas i 7 § av denna lag, underkastad tjänsteplikt. Med tjänsteplikt förstås i denna lag skyldighet att, då sådant i nedan bestämd ordning påkallas, utföra arbete för ändamål, varom förmåles i 2 §.

2 §.

Konungen äge förordna, att tjänsteplikt skall tillämpas för folknäringsens tryggande, för täckande av behovet av bränsle till hushållen, industrien eller kommunikationsmedlen, för tillgodoseende av krigsmaktens behov, för samfärdselns uppehållande eller för annat ändamål av synnerlig vikt.

3 §.

Förordnande, som i 2 § avses, må meddelas allenast för ändamål, med avseende varå riksdagens samtycke lämnats, och må ej avse arbete åt enskild arbetsgivare utan att riksdagen till sådant samtyckt. Förordnandet kan bestämmas att gälla för viss tid eller tillsvidare.

4 §.

Sådant förordnande må, där så finnes lämpligt, avse

a) viss fastighet, byggnad eller annan anläggning, där verksamhet bedrivs eller kan bedrivas för något ändamål, som nyss är sagt, viss kommunika-

tionsinrättning, som för dylikt syfte begagnas eller kan begagnas, visst företag eller viss syssla eller sådan civil befattning, som ej avses i 7 § a) eller ock

b) visst slag av sådan egendom eller visst slag av företag, syssla eller befattning, som nu nämnts, eller viss näring eller visst yrke inom hela riket eller någon del därav eller å särskild ort.

5 §.

De tjänstepliktiga uttagas och fördelas genom för ändamålet inrättade arbetsnämnder, varom förmäles i särskild av Konungen och riksdagen stiftad lag och vilka utgöras av riksarbetsnämnd, länsarbetsnämnder och kommunala arbetsnämnder.

Konungen äge uppdraga åt riksarbetsnämnden eller åt statskommission eller central myndighet, vilkens verksamhet frågan berör, att, om vid förordnandets verkställighet fråga uppkommer, huruvida viss egendom, företag, syssla eller befattning därav omfattas, på framställning av länsarbetsnämnd, kommunal arbetsnämnd eller enskild sakägare och efter samråd med annan myndighet, som Konungen bestämmer, avgöra frågan härom och att i övrigt i avseendet som uti förordnandet angivas, lämna erforderliga föreskrifter rörande för, ordnandets omfattning.

Har ej i förordnandet angivits det högsta antal tjänstepliktiga, som må förekomma för det ändamål, varom fråga är, eller eljest för visst fall, äge riksarbetsnämnden efter samråd med statskommission eller central myndighet, vars verksamhet frågan berör, därom meddela anvisningar.

Över riksarbetsnämndens eller annan myndighets beslut, som avses i denna §, må klagan föras hos Konungen.

6 §.

Med arbetsgivare förstås i denna lag den, för vilkens räkning på grund av kallelse, varom i 8 § sägs, arbete utföres eller skall utföras av tjänstepliktig, utau att mellan dem står någon tredje person, vilken såsom självständig företagare har att ombesörja arbetets utförande.

Vad i 8, 9, 11, 13, 19, 20, 22, 23 och 32 §§ stadgas om arbetsgivare, skall i fråga om verksamhet, som bedrivs av stat eller kommun, gälla arbetsföreståndare.

7 §.

Från tjänsteplikt enligt denna lag äro undantagna:

a) ämbets- och tjänstemän på ordinarie eller extra beställning hos stat eller kommun, i den mån ej Konungen, så vitt angär egen befattning, annorlunda förordnar; samt

b) krigsmän och personer, som eljest innehava sådan anställning eller förrätta sådan tjänstgöring vid krigsmakten, som avses i 6 § i strafflagen för krigsmakten den 23 oktober 1914.

8 §.

Kommunal arbetsnämnd har, där ej stadgandet i 35 § till annat föranleder, att, för verkställighet av Konungens förordnande jämlikt 2 §, kalla tjänstepliktiga till arbete, som omfattas av dylikt förordnande.

Tjänstepliktig är skyldig på anmaning personligen inställa sig hos arbetsnämnd, efterkomma kallelse, varom förmåles i första stycket, efter förmåga uträtta skäligt arbete, som av arbetsgivaren förelägges, samt kvarbliva i arbetet under tid, som kallelsen må avse, eller till dess han av arbetsnämnd entledigas eller tjänsteplikten upphör.

Arbetsgivare är skyldig tåla, att tjänstepliktig kvarbliver i arbetet under den tid, som nu är nämnd.

9 §.

Mom. 1. Konungen äge, där det för rikets tjänst eller det allmännas behov finnes vara påkallat, till efterrättelse antingen under viss tid eller tillsvidare eller vid verkställighet av visst förordnande, besluta, i vad mån tjänstepliktiga, som äro sysselsatta i arbete för ändamål av synnerlig vikt, böra vara fritagna från kallelse till annat arbete.

Mom. 2. Vid meddelande av kallelse bör tillses, att personer, vilka av allmänna medel åtnjuta understöd, för vars utgående arbetslöshet uppställts som villkor, såvitt möjligt tagas i anspråk.

Därjämte bör hänsyn tagas

a) till den tjänstepliktiges arbetsförmåga, levnadsålder, hälsotillstånd, familjeförhållanden, hemort och föregående verksamhet ävensom

b) därtill att arbetsgivare erhåller den arbetskraft han för ändamålet finner bäst och tjänstepliktig den anställning han önskar.

Mom. 3. Kommunal arbetsnämnd skall ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, som, utöver stadgandena i denna lag och av Konungen i ämnet givna bestämmelser, må av riksarbetsnämnden eller länsarbetsnämnd, i den ordning den därtill av Konungen berättigas, varda meddelade till huvudsaklig ledning ifråga om de tjänstepliktigas uttagande och verkställigheten i övrigt av förordnande om tjänsteplikt.

10 §.

Vid tillämpning av tjänsteplikt skall lända till efterrättelse vad i fråga om viss anställning eller vis-t slag darav må vara i lag eller författning särskilt stadgat rörande villkoren för att kunna däri nyttjas.

11 §.

Kallelse så ock anmaning om inställelse hos arbetsnämnd ske i den ordning Konungen föreskriver.

Kallas den, som ej är tjänstepliktig eller som enligt 12 § andra stycket är tjänstepliktig allenast beträffande viss annan anställning än den, varom fråga är, eller sker kallelse i strid mot föreskrift, som Konungen meddelat jämlikt 9 § mom. 1, vare kallelsen ogiltig. Finner kommunal arbetsnämnd ovisst, huruvida i särskilt fall undantag från tjänsteplikt föreligger eller föreskrift, som nyss nämnts, är tillämplig, underställes frågan härom länsarbetsnämnds prövning.

Menar tjänstepliktig, att vid kallelse tillräcklig hänsyn icke tagits till omständighet, varom förmäles i 9 § mom. 2 a) eller är arbetsgivare missnöjd med kommunal arbetsnämnds beslut i fråga om de tjänstepliktigas uttagande, äge i den ordning Konungen stadgar anföra besvär över kallelsen hos länsarbetsnämnden, men kallelsen skall utan hinder av förd klagan lända till efterrättelse.

Att undantag från ovan meddelade bestämmelser kan äga rum, stadgas i 35 §.

12 §.

Där för någon, som kallats jämlikt denna lag, tjänsteplikten upphör till följd därav, att han antages, inkallas eller beordras till sådan befattning eller tjänstgöring, som enligt 7 § a) eller b) medför undantag från tjänsteplikt, åligger det honom att skyndsamt med företeende av erforderliga bevis göra anmälan därom hos den kommunala arbetsnämnden.

Uppnår tjänstepliktig, som kallats till anställning jämlikt denna lag, sextio år, skall han fortfarande vara tjänstepliktig beträffande samma anställning, intill dess arbetet eljest upphör.

13 §.

Mom. 1. Inträffar sedan kallelse skett sådan omständighet, som, därest den förelegat vid tiden för kallelsen, skäligen kunnat på grund av stadgan-

det i 11 § tredje stycket föranleda kallelstens upphävande, må framställning om tjänstepliktigs entledigande från arbetet göras hos kommunal arbetsnämnd.

Varder efter kallelsen tjänstepliktig kallad till annat arbete, vare därigenom entledigad från det förra arbetet.

Mom. 2. Kommunal arbetsnämnd har i övrigt att entlediga tjänstepliktig,

a) när denne och arbetsgivaren äro ense om entledigandet,

b) när minskning av antalet tjänstepliktiga blivit, i den ordning Konungen föreskriver, bestämd,

c) när Konungens förordnande jämlikt 2 § upphört att gälla, samt

d) när riksarbetsnämnden eller länsarbetsnämnd, i den ordning den därtill av Konungen berättigas, därom beslutar.

Mom. 3. Över kommunal arbetsnämnds beslut, som avses i mom. 1 och mom. 2 b), må klagan föras hos länsarbetsnämnden.

Mom. 4. Entledigande i andra fall än det, som avses i mom. 1 andra stycket, sker i den ordning Konungen föreskriver.

Mom. 5. Att undantag från ovan meddelade bestämmelser kan äga rum, därom stadgas i 35 §.

14 §.

Över länsarbetsnämnds beslut i frågor, varom i 11 och 13 §§ förmäles, må klagan ej föras, ej heller över kommunal arbetsnämnds beslut enligt 13 § mom. 2 a eller c).

15 §.

Föreskrifterna i denna lag medföra ej hinder för tjänstepliktig att fullgöra vad honom enligt gällande förfoganderättslag eller rekvisitionslag må åligga eller inskränkning i de rättigheter och skyldigheter mot det allmänna, som eljest enligt lag eller författning tillkomma honom såsom medborgare i stat och kommun.

Såsom laga förfall för fullgörande av tjänsteplikt skall anses, om man är sjuk eller häktad eller undergår frihetsstraff.

Tjänstepliktig, som är lagstadd eller annorledes i annans tjänst eller arbete anställd, må ej avskedas från anställningen i anledning därav, att han har att fullgöra honom åliggande tjänsteplikt.

16 §.

Är någon genom avtal förpliktad att utföra arbete för ändamål, varom förmäles i 2 §, och varder han jämlikt denna lag kallad till den anställning, som avses i avtalet, skall, under tiden intill dess han varder entledigad från anställningen eller densamma eljest upphör, avtalet, ändock att det

att det först under samma tid eller efter dess utgång utlöper, icke äga tillämpning i vidare mån, än i 17 § andra stycket sägs.

Bestämmelserna i sjölagen och legostadgan skola, i den mån de strida mot bestämmelserna i denna lag, icke lända till efterrättelse med avseende å anställning, beträffande vilken tjänsteplikt gäller.

17 §.

Skyldighet att avlöna tjänstepliktig åligger arbetsgivaren. I fall, där staten ej är arbetsgivare, må förfallen och ogulden avlöning förskjutas av statsmedel.

För det arbete, varom fråga är, skola de avlöningsförmåner och övriga arbetsvillkor, som enligt vid tiden närmast före kallelsen gällande avtal, bestämmelser eller bruk voro med ifrågavarande anställning förenade eller för arbete av samma slag allmänt gängse, tillämpas, i den mån ej ändring däri äger rum i den ordning, som nedan i Kap. II sägs, eller som i de i 35 § angivna fall är lagligt gällande.

18 §.

De nedan i denna § meddelade bestämmelserna skola icke äga tillämpning i de fall, där staten är arbetsgivare, samt skola i övrigt lända till efterrättelse allenast, då Konungen eller riksarbetsnämnden därom beslutar.

Kommunal arbetsnämnd skall förelägga arbetsgivare att inom viss tid med bevis från Konungens befallningshavande styrka, att han hos Konungens befallningshavande antingen nedsatt ett belopp, motsvarande vad i avlöning till den eller de tjänstepliktiga kan enligt arbetsnämndens prövning antagas belöpa för den tid av högst ett år, som Konungen eller riksarbetsnämnden bestämmer, eller ock ställt av Konungens befallningshavande godkänd säkerhet dels motsvarande den avlöning, som nyss är nämnd, dels ock för kostnaden för sådan försäljning, som avses i femte stycket. I föreläggandet skall angivas avlöningens beräknade storlek.

Försämras säkerheten, åligger det Konungens befallningshavande att härom ofördröjligen underrätta den kommunala arbetsnämnden.

Nedsatt belopp skall av Konungens befallningshavande insättas i bankinrättning för att där innestå mot ränta.

Eftersätter arbetsgivare sin avlöningsskyldighet, må tjänstepliktig med företeende av arbetsgivarens medgivande angående fordringen eller laga dom därå göra anmälan hos Konungens befallningshavande. Nämnda myndighet

har därefter att av det nedsatta beloppet eller, där säkerhet blivit ställd av den vid säkerhetens försäljning i den ordning, som om försäljning av utmätt lös egendom är stadgad, behållna köpeskillingen gottgöra den tjänstepliktige hans fordran. Försäljning, som nyss är nämnd, verkställas av Konungens befallningshavande. Överskott av köpeskillingen skall anses såsom nedsatt belopp. Räcker ej den behållna köpeskillingen till gäldande av före försäljningen anmälda fordringar, skall densamma fördelas efter förhållandet dem emellan. Ifråga om klagan över sådan fördelning skall gälla, vad om klagan över av överexekutor verkställd fördelning av köpeskillning för utmättningsvis försäld egendom är stadgat. Om fördelningen skall underrättelse lämnas den kommunala arbetsnämnden.

Underlåter arbetsgivare att nedsätta belopp eller ställa säkerhet, som ovan är sagt, göra den kommunala arbetsnämnden anmälan därom hos Konungen.

Har underrättelse, varom sägs i tredje eller femte stycket, blifvit lämnad, eller varder arbetsgivarens avlöningsskyldighet ökad, meddele den kommunala arbetsnämnden nytt föreläggande.

Då samtliga tjänstepliktiga, varom fråga är eller kan vara, blifvit förnöjda eller eljest lämna sitt medgivande, äge arbetsgivaren återfå nedsatt belopp jämte ränta eller ställd säkerhet.

I den mån avlöning blifvit jämlikt 17 § av statsmedel förskjuten, inträder kronan i tjänstepliktigs rätt enligt förevarande §.

19 §.

Arbetsgivare äger, i den mån ej bestämmelserna i detta kapitel och därå grundade, för arbetskraftens ändamålsenliga tillhandahållande utfärdade föreskrifter eller stadgandet i 25 § till annat föranleda, att handhava den ledning av arbetet, som skulle hava tillkommit honom ifråga om samma arbete eller arbete av liknande slag, därest tjänsteplikt ej tillämpats.

20 §.

Mom. 1. Kommunal arbetsnämnd så ock länsarbetsnämnd äge, där så finnes nödigt, förrätta besiktning å arbetsplats, beträffande vilken tjänsteplikt tillämpas eller är ifrågasatt, för vinnande av upplysning om förhållande, som är av betydelse för tillämpningen.

För bevarande av yrkeshemlighet må dock från besiktningen undantagas viss del av arbetsplatsen. Skulle av arbetsgivaren i sådant avseende gjord framställning ej vid besiktningen godkännas, varde frågans prövning hänskjuten till riksarbetsnämnden.

Upplysning, som avses i första stycket, må ock från arbetsgivaren infordras i annan ordning än där är nämnd.

Mom. 2. Länsarbetsnämnd äge ock, sedan förordnande om tjänsteplikt meddelats, ntse särskild tillsyningsman med uppgift att å arbetsplatsen övervaka, att de tjänstepliktigas ställning icke varder till men för dem själva eller det allmänna av arbetsgivaren missbrukad. Tillsyningsman avlönas med statsmedel enligt vad Konungen därom beslutar.

Vad i detta moment är stadgat äge tillämpning allenast i de fall, där arbetsgivaren är enskild.

21 §.

Kostnaden för tjänstepliktigs resa, då anställning tillträdes och lämnas, skall ersättas av arbetsgivaren, dock att, i fall där enskild är arbetsgivare, Konungen eller riksarbetsnämnden äger föreskriva, i vad mån sådan kostnad må gäldas av statsmedel.

Har tjänstepliktig anmanats inställa sig inför arbetsnämnd, skall kostnaden för sådan inställelse, där den ej sammanfaller med kostnad, varom sägs i första stycket, bestridas av statsmedel.

KAP. II.

Om ordnandet av arbets- och löneförhållandena i vissa fall, där tjänsteplikt tillämpas.

22 §.

Mom. 1. Tjänstepliktig, vilken kallats till anställning jämlikt denna lag, äge med arbetsgivare förhandla och träffa överenskommelse rörande arbets- och löneförhållandena, dock ej beträffande fråga, vars avgörande på grund av stadgandet i 19 § tillkommer arbetsgivaren.

Mom. 2. För varje arbetsplats må tillsättas utskott med uppgift att företräda de tjänstepliktiga i de i mom. 1 angivna avseenden.

Finnes, att de tjänstepliktiga, med hänsyn till den särställning vissa av dem intaga i förhållande till de övriga, icke lämpligen böra gemensamt förhandla eller företrädas av gemensamt utskott, äge den kommunala arbetsnämnden fördela de tjänstepliktiga i grupper.

Överstiger antalet med egentligt kroppsarbete sysselsatta tjänstepliktiga å viss arbetsplats eller inom viss grupp tio, skall för arbetsplatsen eller gruppen utskott tillsättas.

Val av utskott sker medelst slutna sedlar antingen å allmän sammankomst, till vilken kallelse utfärdas och vid vilken förhandlingarna ledas av ordföranden i den kommunala arbetsnämnden eller den ordföranden i sitt ställe förordnar, eller ock, där sammankomst ej lämpligen kan hållas, i annan ordning, som av ordföranden eller hans ställföreträdare bestämmes. Nytt val må äga rum, när sådant hos ordföranden eller hans ställföreträdare påkallas av minst en fjärdedel bland de tjänstepliktiga å arbetsplatsen eller inom gruppen. Utskott skall bestå av minst tre, högst nio bland de tjänstepliktiga. För en var utskottsmedlem skola väljas två suppleanter.

I de fall, där enligt vad ovan sagts val av utskott ägt rum, må förhandling eller överenskommelse angående fråga, som är gemensam för flertalet bland dem, som av utskottet företrädas, ske allenast genom utskottet.

23 §.

Vinnes ej enighet genom förhandling med arbetsgivare, äge part påkalla statens förlikningsmans mellankomst.

Har sådant påkallande skett eller finner förlikningsmannen, att å arbetsplats inom hans distrikt, vid vilken tjänsteplikt tillämpas, uppkommit arbets tvist av för det allmänna menlig beskaffenhet, skola bestämmelserna i 3, 5, 6 samt 10—15 §§ i lagen den 31 december 1906 om medling i arbetstvister i tillämpliga delar lända till efterrättelse.

24 §.

Uppnås ej enighet mellan de tvistande genom förhandling inför förlikningsmannen, äge part hänskjuta frågan till riksarbetsnämnden.

I riksarbetsnämndens behandling av ärenden, som avses i detta kapitel, skola delta fem av Konungen utsädda ledamöter, vilka i den mån Konungen förordnar handlägga allenast hithörande frågor. Tre av ledamöterna skola vara utsedda med hänsyn därtill att de företrädesvis böra med erfarenhet och insikt i sociala frågor eller allmänna värv förena opartiskt förhållande till arbetsgivare och arbetare. Av övriga två ledamöter skall en företräda den för tillvaratagandet av arbetsgivarnas intressen erforderliga sakkunskapen och en på motsvarande sätt besitta sakkunskap i avseende å arbetarnas intressen.

25 §.

Konungen äge fatta beslut rörande arbets- och löneförhållandena vid viss arbetsplats eller visst slag av arbetsplatser, där tjänsteplikt tillämpas, ändock att därigenom inskränkning sker i den arbetsgivaren jämlikt 19 § tillkommande rätt.

I den mån Konungen ej begagnar nämnda befogenhet, äge riksarbetsnämnden meddela dylika beslut, ändock att icke frågan, där den kunnat bliva föremål för förhandling, jämlikt de ovan i detta kapitel meddelade bestämmelserna dragits under riksarbetsnämndens prövning.

26 §.

Beslut jämlikt 25 § första stycket vare gällande för den tid Konungen bestämmer.

Mot beslut, som av riksarbetsnämnden meddelats rörande arbets- och löneförhållanden, må klagan ej föras.

Fråga, som jämlikt bestämmelserna i detta kapitel avgjorts efter förhandling inför statens förlikningsman eller genom beslut av riksarbetsnämnden, må icke av de tvistande ånyo upptagas, innan tre månader förflutit från sådant avgörande.

27 §.

Vid förhandling, som avses i detta kapitel, så ock inför riksarbetsnämnden äga de tvistande, jämväl vederbörande utskott, föra talan genom ombud. Såsom ombud eller biträden må å ömse sidor anlitas personer, som företräda inom de särskilda yrkena förekommande sammanslutningar.

Ombud för central myndighet, inom vilkens verksamhetsområde den rörelse eller näring faller, varom fråga är, äge ock tillstädeskomma och avgiva yttrande.

Nödiga kostnader för de tjänste liktigas deltagande i förhandling inför förlikningsmannen och utförande av talan inför riksarbetsnämnden bestridas av statsmedel till belopp, som av förlikningsmannen eller riksarbetsnämnden bestämmas. Över beslut i sådan fråga må klagan ej föras.

28 §.

Ej må av riksarbetsnämnden för visst arbete bestämmas lägre avlöningsförmåner än de, som för sådant eller liknande arbete är i orten eller eljest allmänt gällande.

29 §.

Föreskrifterna i detta kapitel skola lända till efterrättelse ändock att annan ordning för förhandling eller biläggande av uppkommen tvist ifråga om arbets- och löneförhållandena må hava blivit avtalad.

30 §.

Beslut av riksarbetsnämnden rörande fråga, som avses i detta kapitel, skall affattas skriftligen. Av beslutet skall ett exemplar genast och utan lösen utlämnas till vardera sidan.

Hos riksarbetsnämnden skall föras dagbok angående vad som förefaller i ärenden, varom i detta kapitel sägs. Beslut skola i dagboken fullständigt intagas eller densamma biläggas.

På begäran äger domstol erhålla utdrag ur dagbok, som avses i denna § samt i 13 § i ovannämnda lag den 31 december 1906, så vitt rörer ärende, som nyss är sagt.

31 §.

Om undantag från bestämmelserna i detta kapitel stadgas i 35 §.

KAP. III.

Om överträdelser av denna lags föreskrifter.

32 §.

Tjänstepliktig, som i avsikt att undandraga sig arbete, vartill han kallats jämlikt denna lag, olovligen avviker från den arbetsplats, som är för honom bestämd, eller, då det på grund av kallelse eller anmaning eller efter tilländalupen fritid åligger honom att iakttaga inställelse, sådant underlåter, dömes till böter från och med etthundra till och med ettusen kronor eller till fängelse i högst ett år.

Lag samma vare, där arbetsgivare hindrar eller söker hindra verkställandet av besiktning, som avses i 20 § mom. 1, eller underlåter lämna upplysning, varom där sägs, eller mot bättre vetande avgiver oriktig sådan eller i de fall, då tillsyningsman blivit jämlikt stadgandet i 20 § mom. 2 förordnad, hindrar eller söker hindra denne från utövande av vad honom åligger.

Underlåter tjänstepliktig uppsåtligen för egen fördel eller för att annan gynna eller skada eller eljest till kränkning av allmän eller enskild rätt eller säkerhet att behörigen fullgöra sin tjänsteplikt, varde dömd till böter från och med femtio till och med ettusen kronor eller till fängelse i högst sex månader.

Vad i första och tredje styckena är stadgat skall även gälla, där tjänstepliktig uppmanar eller eljest söker förleda annan till brott, som där är sagt.

Visar tjänstepliktig grov vårdslöshet eller försummelse vid tjänstepliktens utövande, dömes till böter.

Innefattar förbrytelse, som i tredje, fjärde eller femte stycket sägs, tillika annat uppsåtligt brott eller sådant vållande, varå straff efter allmän lag följa bör, gånge som i 4 kap. 2 § allmänna strafflagen stadgas.

33 §.

Böter, som enligt denna lag ådömas, tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas gäldande, skola de förvandlas enligt allmän lag.

34 §.

Brott, som i denna lag är belagt med straff, åtalas av allmän åklagare. Sådant åtal handlägges vid allmän underrätt; dock att, där brottet tillika innefattar förseelse, för vilken den tjänstepliktige skall svara inför annan domstol, åtalet skall i sin helhet handläggas av denna.

KAP. IV.

Särskilda bestämmelser.

35 §.

Då tjänsteplikt tillämpas i fråga om civil befattning, som behörigen upptages i rikets, landstings eller kommuns lönestat, äge Konungen meddela erforderliga särskilda bestämmelser i de ämnen, som avses i 8 § första stycket, 11 och 13 §§, och skola stadgandena i Kap. II icke lända till efterrättelse rörande sådan befattning. Där staten, landsting eller kommun eljest är arbetsgivare, skola föreskrifterna i Kap. II äga tillämpning allenast i den mån Konungen därom beslutar.

Med avseende å visst företag, viss näring eller visst yrke inom hela riket eller någon del därav eller å viss ort må Konungen, där förhållandena därtill föranleda, förordna, att vad i 22 § mom. 2 stadgats om skyldighet för visst fall att tillsätta utskott icke skall äga tillämpning eller att fråga, som i mom. 1 av samma § avses, må hänskjutas till riksarbetsnämnden utan att förlikningsmannens mellankomst dessförinnan påkallats.

36 §.

Konungen äge meddela de närmare föreskrifter, som erfordras rörande tillämpningen av denna lag med rätt för Konungen att i särskilda avseenden överlåta berörda befogenhet åt riksarbetsnämnden.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen, enligt därå meddelad uppgift, utkommit från trycket i Svensk författningssamling, samt upphör att gälla den 31 maj 1918. Av Konungen jämlikt denna lag meddelat förordnande skall ej äga tillämpning längre än till sistnämnda tid. I fråga om avlöning eller annan ersättning, vartill någon enligt ovan meddelade bestämmelser är berättigad vid tid, då denna lag upphör att gälla, så ock beträffande ansvar för dessförinnan begången förbrytelse, som avses i 32 §, skall vad ovan i denna lag stadgas fortfarande äga tillämpning. Är vid sistnämnda tid fråga, som jämlikt 22 § blivit föremål för förhandling, ännu icke enligt stadgandena i Kap. II avgjord, skola, intill dess så skett, nämnda stadganden fortfarande äga tillämpning med avseende å densamma.

Förslag

till

Lag angående arbetsnämnder.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

För handhavande av de uppgifter, varom nedan förmäles, skola finnas:

- a) för hela riket en riksarbetsnämnd,
- b) inom varje län eller, om län är delat i olika landstingsområden, varje sådant område en länsarbetsnämnd, samt inom varje kommun inom länet eller landstingsområdet en kommunal arbetsnämnd; ägande dock Konungen för visst län eller landstingsområde förordna om undantag från vad sålunda stadgats; samt
- c) för Stockholms stad en kommunal arbetsnämnd och en arbetsnämnd, beträffande vilken bestämmelserna nedan i denna lag angående länsarbetsnämnd skola äga tillämpning.

2 §.

Riksarbetsnämnden skall bestå av ordförande och minst sex andra ledamöter, utsedda av Konungen. Länsarbetsnämnd skall bestå av ordförande och sex andra ledamöter, utsedda av Konungen efter riksarbetsnämndens i samråd med Konungens befallningshavande avgivna förslag. Vid utseende av ledamöter i riksarbetsnämnden och länsarbetsnämnd skall hänsyn tagas till erforderlig insikt i sociala frågor, särskilt rörande arbets- och löneförhållanden i allmänhet.

För ledamöterna utses suppleanter.

Där landshövdingen (överståthållaren) icke utsetts till ledamot i länsarbetsnämnd, äger han ändock deltaga i nämndens förhandlingar men ej i dess beslut.

3 §.

Kommunal arbetsnämnd skall bestå av det antal ledamöter, som av Konungens befallningshavande bestämmes, dock minst tre, av vilka en ledamot,

tillika ordförande, utses av Konungens befallningshavande samt övriga ledamöter väljas i stad av stadsfullmäktige eller, där sådana ej finnas, på allmän rådstuga samt å landet av kommunalstämma.

Vid valet av ledamöter i kommunal arbetsnämnd bör iakttagas, att såväl den för nämnden erforderliga, inom och utom kommunalförvaltningen tillgängliga sakkunskapen på olika områden som de särskilda av nämndens verksamhet berörda intressena utan ensidighet beaktas.

För ledamöterna utses suppleanter.

4 §.

Arbetsnämnd skall i fråga om arbetsmarknadens reglering, sådan offentlig understödsverksamhet, som ej är fattigvård, samt annan social verksamhet taga den befattning, som kan varda enligt lag eller Konungens beslut densamma anförtrodd.

5 §.

För tillgodoseende av de olika intressena äger kommunal arbetsnämnd för löpande ärenden eller särskilda uppgifter tillsätta en eller flera avdelningar. Länsarbetsnämnd bör för löpande ärenden och särskilda uppgifter bilda avdelningar. Avdelning skall bestå av minst en av nämndens ledamöter, varjämte nämnden kan till medlem i avdelningen utse en eller flera eljest lämpliga personer med rätt för dessa att deltaga i avdelningens beslut. Nämnd äge åt avdelning uppdraga att på eget ansvar handhava uppgift, som till densamma överlämnas.

Vad nu är sagt lände till efterrättelse jämväl i fråga om riksarbetsnämnden, dock att beträffande handläggning där av vissa ärenden rörande den allmänna tjänstepliktens tillämpning skall gälla vad därom är särskilt stadgat.

Nämnd och avdelning äga att i erforderlig utsträckning antaga tjänstemän och biträden samt tillkalla sakkunniga personer, dock utan rätt för dessa att deltaga i beslut.

6 §.

I länsarbetsnämnd, så ock i kommunal arbetsnämnd, som består av mer än tre ledamöter, bör minst en ledamot vara kvinna. Angående villkoren i övrigt för att kunna vara ledamot i kommunal arbetsnämnd eller länsarbetsnämnd eller avdelning samt om rätt att avsäga sig uppdraget skall i tillämpliga delar gälla vad i förordningen om kommunalstyrelse i stad eller i förordningen om kommunalstyrelse å landet eller i förordningen om landsting är stadgat;

dock att kvinna må tillgodonjuta den henne medgivna särskilda avsägelserätt allenast, då hon är gift.

7 §.

Nämnderna tillsättas, så snart ske kan efter det denna lag trätt i kraft, därvid ledamöterna och suppleanterna utses för viss tid, kommunal arbetsnämnds ledamöter och suppleanter för den tid Konungens befallningshavande bestämmer.

Konungens befallningshavande äge, sedan val till kommunal arbetsnämnd skett, förordna om nytt val, ändå att den tid ej gått till ända, för vilken förra valet ägde rum.

Skulle Konungens befallningshavande i län, där arbetsnämnder skola finnas, anse förhållandena inom någon kommun å landet tillsvidare icke påkalla tillsättande av särskild arbetsnämnd, äge därom besluta. Intill dess kommunal arbetsnämnd blivit utsedd, åligger det kommunalnämnden att vara arbetsnämnd.

8 §.

Kostnaderna för länsarbetsnämndernas och de kommunala arbetsnämndernas verksamhet bestridas

i fråga om arbetsnämnd i Stockholm av Stockholms stad,

i fråga om länsarbetsnämnd utom Stockholm av landstinget eller, där inom länet finnes stad, som ej deltagar i landsting, av sådan stad med en tredjedel och landstinget med två tredjedelar, samt

i fråga om kommunal arbetsnämnd utom Stockholm av kommunen;

med rätt jämväl för ledamöter i nämnd och avdelning, att åtnjuta arvode eller gottgörelse i den omfattning vederbörande kommun eller landsting bestämmer.

9 §.

Konungen äge meddela de övriga bestämmelser, som erfordras för tillämpningen av denna lag.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen, enligt därå meddelad uppgift, utkommit från trycket i Svensk författningssamling, samt gäller till och med den 31 maj 1918.

Bil. 3.

Civil arbetsplikt i neutrala länder.

Världskrigets växande svårigheter för de få återstående neutrala staterna i Europa hava efterhand försatt dem i ett ekonomiskt nödläge, som visserligen ännu till graden, ehuru numera ej till arten, avviker från motsvarande förhållanden inom de krigförande länderna. Följden härav har också blivit, att de neutrala nödgas vidtaga samma genomgripande åtgärder på bland annat arbetsmarknadens område som tidigare de krigförande, likväl med den skillnaden, att motivet för vissa neutrala staters åtgöranden i detta avseende icke varit det militära kravet på krigsmaterieltillverkningens förseende med ökad arbetskraft, utan allenast omsorgen om folknäringsens tryggande och bränslebehovets fyllande. De neutrala länder, från vilka sådana underrättelser hittills föreligga, äro *Norge*, *Danmark* och *Schweiz*, varvid i de båda förstnämnda staterna laglig möjlighet skall beredas att använda i huvudsak värnpliktiga till närmast vedhuggning. I Schweiz, där ifrågavarande förordning utfärdats på administrativ väg med stöd av den befogenhet, som i anledning av kriget tilldelats förbundsrådet, hava kantonerna bemyndigats att utkräva jordbruksarbete av den civila befolkningen; på grund av den omfattande mobilisering, som Schweiz vidtagit för sin neutralitetsvakt, är där icke tal om någon civil arbetskommendering av värnpliktiga, utan skall det civila arbetstvånget tvärtom bl. a. avse att hjälpa de gårdar, vilkas brukare äro mobiliserade.

Danmark.

Danska regeringen hade den 31 mars 1917 för folketinget framlagt förslag till lag om vissa åtgärder för ökat tillgodogörande av landets bränsletillgångar.

Enligt lagförslaget skulle inrikesministern kunna ålägga ägare av skogar, torvmossar samt sten- och brunkolsfyndigheter att vidtaga åtgärder för ökat utnyttjande av därå befintliga bränsletillgångar. Fastighetsägare, som erhåller sådant åläggande, skulle dock kunna fordra, att staten skulle expro-

priera ifrågavarande fastigheter i den omfattning, som är behöflig för åvägbringande av den anbefallda produktionsökningen.

Dylik expropriation skulle, förutom själva marken med därå befintliga bränsletillgångar, även omfatta för anläggande av vägförbindelser eller eljest för arbetet behöfliga områden. Jordägare, som själv önskade fullgöra honom enligt denna lag ålagt arbete, skulle likaledes äga rätt att påfordra expropriation av för vägförbindelser behöfliga områden m. m. Därest jordägare underlåte att ställa sig till efter rättelse, vad honom enligt denna lag blivit ålagt, skulle staten äga övertaga driften och expropriera härför behöfliga områden. Exproprierat område skulle, då det av staten icke längre tages i anspråk för i lagen avsett ändamål, till jordägaren återställas mot avgift, som i samband med expropriationsförrättningen fastställes; önskade ägaren icke återfå området, skulle det däremot förbliva i statens ägo.

En förutsättning för, att dessa föreskrifter om ökad produktion skulle bliva effektiva, var tydligen, att erforderlig arbetskraft och behöfliga transportmedel stode till buds. För den händelse arbetskraft icke i vanlig ordning kan anskaffas, hade det i första hand ansetts lämpligt, att staten för sin del tillgodoser sitt behov genom kommendering av värnpliktiga till här ifrågavarande arbeten, vilkas utförande under nuvarande förhållanden måste anses innebära ett livsvillkor för hela landets befolkning. Såsom en andra utväg föreslogs utskrivning av arbetare inom den ort, där de för exploatering avsedda bränsletillgångarna förefinnas. Härvid hade man dock ej ansett sig kunna gå så långt som till att beröva lantbruket eller andra näringsgrenar någon del av den där sysselsatta arbetskraften, utan hade utskrivningsrätten begränsats till sådana personer, som redan äro arbetslösa. Utskrivning skulle kunna anlitas icke endast för att fylla statens eget behov av arbetskraft, utan även för att tillhandagå enskilda arbetsgivare, som enligt denna lag blivit ålagda ombesörja viss produktion, men som ej vore i stånd att anskaffa därtill behöflig arbetskraft. Dock hade man för detta fall icke ansett lämpligt att — såsom i fråga om arbete för statens räkning — fastställa bötesansvar för uraktlåten arbetsskyldighet, utan hade risken för arbetsvägran begränsats till förlust av det extra ordinära arbetslöshetsunderstödet.

Bestämmelserna om tryggande av arbetartillgången hade följande lydelse:

§ 11.

Försvarsministern bemyndigas att låta till militär tjänstgöring inkallade värnpliktiga fullgöra arbete i statens skogar eller å av staten i enlighet med denna lag övertagna områden.

§ 12.

Inrikesministern bemyndigas att — därest arbetet i statens skogar och på i enlighet med denna lag övertagna områden icke på annat sätt (jfr § 11) kan nöjaktigt utföras — ålägga de kommunala myndigheterna att, på sätt närmare blir bestämt, anskaffa arbetskraft och behövliga samfärdsmedel, eventuellt genom utskrivning av arbetare och körslor. Till arbete må endast utskrivas personer, som äro arbetslösa, och företrädesvis sådana, som på grund av sin förutvarande sysselsättning befinnas lämpliga för ifrågasvarande arbete. Till arbete utanför kommunens gränser utskrivas företrädesvis arbetslösa, som icke äro familjeförsörjare. Personer, som med läkarintyg styrka, att de icke kunna utföra arbetet, må icke utskrivas.

Kan staten icke anskaffa bostäder åt arbetsstyrkan, äger inrikesministern att genom de kommunala myndigheterna anordna inkvartering hos ortsbefolkningen efter därom av ministern utfärdade bestämmelser.

Till arbete utskrivna personer erhålla vederlag, som fastställes av ministern efter samråd med vederbörande arbetsgivar- och arbetarorganisationer, eventuellt efter förslag av statens förlikningsman. De dagar, en person varit arbetslös före här ifrågasvarande arbetes början och efter dess slut, betraktas, i vad angår arbetarens förhållande till de av staten erkända arbetslöshetskassorna, såsom hörande till samma arbetslöshetsperiod. Arbetskyldigheten upphör, så snart arbetaren erhållit sysselsättning inom sitt eget yrke.

§ 13.

Därest enskild ägare av i denna lag omnämnda områden styrker, att han icke med till buds stående medel — härunder inbegripet hänvändelse till den offentliga arbetsförmedlingen samt närmaste avdelning av grovarbetarnas arbetslöshetskassa — kan anskaffa den för anbefalld driftsutvidgning eller för produkternas transport till närmaste station eller hamn erforderliga arbetskraften, och därest inrikesministern finner, att skälig avlöning av jordägaren för detta arbete erbjudits, kan ministern efter hemställan från bränslekommissionen förordna, att bestämmelserna i § 12 skola för ifrågasvarande arbete tillämpas, dock så, att den som utskrivits till dylikt arbete, kan vägra åtaga sig detsamma, men får denne arbetare i så fall varken bidrag av det extra ordinära tillägget till understödet från arbetslöshetskassan eller hjälp på grund av lagen om kommunala dyrtidsanordningar den 28 december 1916.

Jordägare, som styrkt, att han icke ens på i § 13 anvisad väg kunnat erhålla behövlig arbetskraft, skulle vara berättigad att, därest staten icke ville övertaga hans fastighet, erhålla befrielse från honom enligt denna lag ålagda förpliktelser. Den som eljest underlåte att fullgöra, vad honom enligt denna lag blivit ålagt, skulle straffas med böter av 5 kr.—10 000 kr. I särskilda fall skulle inrikesministern äga förelägga den tredskande ett vite av 2 kr.—200 kr. per dag, intill dess åliggandet fullgjorts.

Lagen vore avsedd att omedelbart träda i kraft, med undantag för de ovan anförda §§ 12 och 13, som tillämpas från den tidpunkt, regeringen efter samråd med arbetslöshetsförsäkringsnämnden funne lämpligt därom förordna.

Riksdagen har den 19 april godkänt lagförslaget med vissa däri under utskottsbehandlingen vidtagna ändringar. Sålunda har bestämmelsen om, att jordägare under vissa förhållanden skall kunna påfordra expropriation, ersatts med en föreskrift om, att fastighetsinnehavare, som anser sig sakna resurser för det anbefallda arbetets utförande, inom 10 dagar därom skall göra anmälan till den av inrikesministern och riksdagen i förening tillsatta bränslekommissionen, som därefter äger träffa förfogande om arbetets överlåtande till annan person eller dess övertagande av staten, eventuellt i samband med expropriation av bränsletillgångarna eller den mark, varå dessa förefinnas. För arbetet behövliga järn- och spårvägsanläggningar med därtill hörande rullande materiel skola ävenledes av staten kunna tagas i anspråk genom expropriation för alltid eller för viss tid. Till skydd för fastighetsinnehavarnas intressen hava i lagen intagits ett flertal nya klausuler. Sålunda har föreskrivits, att fastighetsinnehavare skall kunna fordra, att staten till gängse pris övertager det av honom producerade bränslet, därest han för detsamma ej funnit annan köpare. Vidare har fastslagits, att fastighetsinnehavaren icke må kunna åläggas att ombesörja bränslets försörjning till hamn eller järnvägsstation annat än i den mån han i likhet med kommunens övriga innevånare, genom utskrivning blir ålagd vissa körslor (jämför § 12, fjärde stycket). Bestämmelserna om tryggande av arbetartillgången (§§ 11—13) hava, med av riksdagen gjorda ändringar och tillägg, erhållit följande lydelse:

§ 11.

Försvarsministern bemyndigas att låta till militär tjänstgöring inkallade värnpliktiga fullgöra arbete i statens skogar eller vid av staten övertagna eller exproprierade bränsletillgångar, ävensom å av staten i enlighet med denna lag övertagna områden.

§ 12.

Inrikesministern bemyndigas att — därest arbetet i statens skogar eller vid av staten övertagna eller exproprierade bränsletillgångar, ävensom på i enlighet med denna lag övertagna områden icke på annat sätt (jfr § 11) kan nöjaktigt utföras — ålägga de kommunala myndigheterna inom ett av bränslekommissionen angivet område att utskriva arbetare till ett antal, som för varje kommun fastställts med stöd av från arbetsförmedlingskontoren inhämtade upplysningar om antalet i orten förefintliga arbetslösa. Till arbete må endast utskrivas personer, som äro arbetslösa, och företrädesvis sådana, som på grund av sin förutvarande sysselsättning befinnas lämpliga för ifrågavarande arbete. Till arbete utanför kommunens gränser utskrivas företrädesvis arbetslösa, som icke äro familjeförsörjare. Personer, som med läkarintyg styrka, att de icke kunna utföra arbetet, må icke utskrivas.

Kan staten icke anskaffa bostäder åt arbetsstyrkan (därunder inbegripna personer, som enligt denna paragrafs fjärde stycke ålagts att utföra körslor) äger inrikesministern att genom de kommunala myndigheterna anordna inkvartering hos ortsbefolkningen efter därom av ministern utfärdade bestämmelser. Sådan inkvartering må dock icke äga rum, därest i orten finnes militär inkvartering av större omfattning.

Till arbete utskrivna personer erhålla vederlag eventuellt med tillägg av dagtraktamente, som fastställas av ministern efter samråd med vederbörande arbetsgivar- och arbetarorganisationer, om så kräves efter förslag av statens förlikningsman. De dagar, en person varit arbetslös före här ifrågavarande arbetes början och efter dess slut, betraktas, i vad angår arbetarens förhållande till de av staten erkända arbetslöshetskassorna såsom hörande till samma arbetslöshetsperiod. Arbetskyldigheten upphör, så snart arbetaren erhållit sysselsättning inom sitt eget yrke.

Efter förslag av bränslekommissionen kan inrikesministern, efter samråd med de kommunala myndigheterna inom ett visst område, ålägga dessa att genom utskrivning bland inom kommunen bosatta ägare av hästar och fordon eller på annat sätt anskaffa för bränslets forsling till närmaste hamn eller järnvägsstation behövligen transportmedel. För transporten utbetalas ersättning, som av inrikesministern fastställts efter samråd med bränslekommissionen och representanter för de berörda kommunala myndigheterna. Vid utskrivning av körslor skall för jordbrukarnas vidkommande hänsyn tagas till, att skördens inbärgning icke hindras.

§ 13.

Därest fastighetsägare (brukare) styrker, att han icke med till buds stående medel — härunder inbegripet hänvändelse till den offentliga arbetsförmedlingen samt grovarbetarnas arbetslöshetskassas huvudkontor — kan anskaffa den för anbefalld driftsutvidgning erforderliga arbetskraften, och därest inrikesministern finner, att skälig avlöning av jordägaren för detta arbete erbjudits, kan ministern efter hemställan från bränslekommissionen förordna, att bestämmelserna i § 12 skola för ifrågavarande arbete tillämpas, dock så, att den som utskrivits till dylikt arbete, kan vägra åtaga sig detsamma, men får denne arbetare i så fall varken bidrag av det extra ordinära tillägget till understödet från arbetslöshetskassan eller hjälp på grund av lagen om kommunala dyrtidsanordningar den 28 december 1916.

Därest kommun, som själv producerat bränsle å skogar, mossar eller kolgruvor eller inköpt dylikt av staten eller enskilda personer, inför bränslekommissionen styrker, att den icke varit i stånd att på frivillig väg anskaffa behövligen transportmedel för bränslets forsling från produktions- eller upplagsorten till närmaste järnvägsstation eller hamn, och inrikesministern finner, att skälig betalning för sådan transport erbjudits, äger ministern förordna, att bestämmelserna i § 12, fjärde stycket, skola för detta fall tillämpas.

Lagen skall enligt riksdagens beslut gälla till den 1 april 1918.

Norge.

Genom beslut den 24 juli 1916 medgav stortinget, att värnpliktiga, som voro skyldiga att deltaga i årets regementsmöte, måtte fritagas från denna tjänstgöring, mot att de i stället åtog sig att under 40 dagar utföra vedhuggning i statens eller kommunernas skogar. Även för innevarande år har det ansetts nödvändigt att hava tillgång till värnpliktig arbetskraft för skogsarbeten och eventuellt lantbruksarbete. Av militära hänsyn har regeringen dock ej funnit radligt att ännu en gång medgiva någon inskränkning i fredsutbildningen, utan har i stället för stortinget framlagts förslag till provisorisk lag, varigenom värnpliktiga i behöflig utsträckning kunna inkallas till extra tjänstgöring för utförande av civilt arbete.

Ifrågavarande lagförslag, dagtecknat den 23 februari 1917, har följande lydelse:

Förslag

till lag om skyldighet för värnpliktiga att utföra civilt arbete.

§ 1.

Värnpliktiga kunna tills vidare åläggas att utföra civilt arbete, även om detta icke står i samband med något militärt företag.

§ 2.

Därest icke hela årsklasser vid något truppförband på en gång inkallas, må värnpliktiga uttagas till här ifrågavarande arbete, utan att lottkastning behöver äga rum.

§ 3.

Närmare bestämmelser om arbetets anordning utfärdas av Konungen eller den han därtill bemyndigar.

§ 4.

Den som utan laga förfall underlåter att inställa sig till arbetet eller utan tillstånd lämnar anvisad arbetsplats, straffas enligt strafflagen för krigsmakten § 34, mom. 2.

§ 5.

Denna lag träder genast i kraft.

Bestämmelsen i § 2 har tillkommit med hänsyn till norska värnpliktslagens § 55, enligt vilken lottkastning skall äga rum i sådana fall, där endast någon del av en årsklass skall inkallas till tjänstgöring. Med hänsyn till nödvändigheten att erhålla för det ifrågakommande civila arbetet lämplig arbetskraft har föreskrivits, att denna bestämmelse vid här berörda inkallelse icke skall tillämpas.

Värnpliktiga, som inkallats till civilt arbete, skola enligt lagförslaget vara underställda krigslagarna endast i händelse, att de göra sig skyldiga till undanhållning. Andra pliktförsummelse under eller i samband med arbetet hava med hänsyn därtill, att de värnpliktiga ej skola stå under militärt befäl, ej ansetts böra falla under militär jurisdiktion. Några speciella ansvarsbestämmelser för dylika fall har det ej ansetts nödigt att fastställa. Det förutsättes nämligen, att värnpliktig, som icke på ett tillfredsställande sätt fullgör det honom ålagda arbetet, skall hemförlovas, för att omedelbart därefter inkallas till krigstjänstgöring (vid neutralitetsvakten) under minst lika lång tid, som han skulle deltagit i det civila arbetet. Värnpliktslagens ovan nämnda § 55 utgör intet hinder för en sådan anordning, enär berörda krigstjänstgöring enligt en den 20 augusti 1915 utfärdad lagändring är att hänföra till sådan tjänstgöring under extra ordinära förhållanden, varvid föreskriften om lottdragning icke äger tillämpning.

Värnpliktiga, som fullgjort dem enligt denna lag ålagt arbete, skola, enligt vad av försvarsministerns uttalande framgår, få räkna sig detta tillgodo i stället för motsvarande krigstjänstgöring. Någon uttrycklig föreskrift härom i lagen har ej ansetts behövlig, enär regeringen, såsom nämnt, äger full handlingsfrihet i fråga om dessa inkallelser.

Generalkrigskommissarien (chefen för inskrivningsväsendet), Bratlie, som blivit anbefalld att avgiva yttrande över lagförslaget, har för sin del föreslagit, att arbetskyldighet för statens räkning måtte kunna åläggas icke endast värnpliktiga, utan över huvud alla arbetsföra män (event. även kvinnor). Regeringen har häremot anmärkt, att en dylik utsträckning av lagens

Bihang till riksdagens protokoll 1917. 1 saml. 294 häft. (Nr 341.) 12

tillämpning skulle nödvändiggöra åtskilliga tidsödande åtgärder för de arbetspliktigas inskrivning m. m., som under nu rådande kritiska förhållanden icke kunna medhinnas. Generalkrigskommissariens förslag, som in extenso bifogats propositionen till stortinget, är av följande lydelse:

§ 1.

Därest brist på livsmedel eller andra livsförnödenheter inträtt eller är att befara, är varje inom landet bosatt arbetsför man (event. kvinna) från och med det år, varunder han fyller 21 år till och med det år, då han fyllt 44 år,¹ skyldig att efter åläggande av de civila myndigheterna utföra sådant civilt arbete, som avser att avhjälpa eller förebygga nämnda brist. Arbetet må icke utsträckas utöver sex månader vid varje inkallelse. Fråga om arbetsförmåga underställes i tvistiga fall läkares prövning.

Män, vilka som värnpliktiga äro upptagna i härens eller flottans rullor, kunna i kommandoväg beordras att inställa sig till civilt arbete och äro, därest de utan laga förfall utebliva, underkastade ansvar inför krigsrätt och enligt krigslagarna för underlåtenhet att lyda given order.

§ 2.

Inkallelse till civilt arbete sker distriktsvis efter den för de värnpliktigas redovisning fastställda indelningen. Inom varje distrikt inkallas såvitt möjligt män av yngre årsklass före äldre.

Värnpliktiga kunna i stället för civilt arbete åläggas extra krigstjänstgöring till skydd för landets neutralitet eller dylikt i ungefär motsvarande antal dagar.

§ 3.

Ersättning för resa med järnväg eller ångbåt till och från den plats, där det civila arbetet skall utföras, utbetalas enligt samma grunder, som gälla för manskap vid inställelse till vapenövning vid hären.

Närmare bestämmelser om utförande av föreskrivet civilt arbete och om den ersättning, som för sådant arbete skall utbetalas, utfärdas av Konungen.

§ 4.

Den som i annat fall, än i § 1, sista momentet, är sagt, utan laga förfall underlåter att inställa sig till civilt arbete, vartill han blivit inkallad, eller som utan tillstånd lämnar sådant arbete, eller visar lättja, ovilja eller försummelse vid arbetets utförande, straffes med böter, därest annan och strängare straffbestämmelse icke är tillämplig. Tillhör han hären eller flottan, kan han därjämte beordras till extra militär tjänstgöring under ett antal dagar, som ungefär motsvarar, vad han försummat under det honom ålagda civila arbetet.

¹ Åldersgränsen är fastställd i överensstämmelse med värnpliktslagen.

§ 5.

Denna lag träder genast i kraft.

Det Bratlieska förslaget ansågs såsom för vittgående.

Odelstingets militärkommitté uttalade i yttrande den 9 mars, att den skulle ha ansetts lämpligare, om man företrädesvis hade sökt få med personer i värnpliktsåldern, som vore fritagna från värnplikt på grund av kroppsfel o. d., men framställde på grund av sakens brådsakande natur intet yrkande i denna riktning. Kommittémajoriteten föreslog en saklig ändring endast beträffande straffbestämmelserna, som enligt dess förslag ej borde innebära en tillämpning av den militära strafflagen utan blott gå ut på böter; stortinget insatte sedan tre månaders fängelse såsom straffmaximum. Militärkommittén föreslog ytterligare lagens uttryckliga formulering som provisorisk, ävensom dess uttryckliga begränsning till anskaffande av livsförnödenheter, vilket allt blev stortingets beslut. Lagen utfärdades den 23 mars i följande lydelse:

Provisorisk lag den 23 mars 1917 om skyldighet för värnpliktige att utföra civilt arbete.

§ 1.

Om konungen finner det nödvändigt för att säkerställa och ordna landets förseende med näringsmedel, bränsle och livsförnödenheter, kan han bestämma, att värnpliktige åläggas utföra civilt arbete — vedhugning, jordarbete m. m. — även om detta arbete ej står i förbindelse med militära företag.

§ 2.

(Oförändrad.)

§ 3.

(Oförändrad.)

§ 4.

Den som utan laga förfall underlåter att inställa sig till arbetet eller lämnar anvisad arbetsplats eller visar grov försumlighet under arbetet, straffas med böter eller fängelse i högst tre månader.

§ 5.

Denna lag träder genast i kraft.

Genom kungl. resolution samma dag föreskrevs, att lagen skulle tillämpas på det antal värnpliktiga provianteringsdepartementet bestämde, varjämte samma departement bemyndigades att göra närmare föreskrifter om arbetets ordning och försvarsdepartementet att lämna motsvarande föreskrifter om inkallelser till arbetet. De två departementens ganska utförliga föreskrifter utfärdades samma dag.

Schweiz.

Från Schweiz har ingen annan källa stått till buds än ett exemplar av Berntidningen »Der Bund», vilken den 17 sistlidne februari hade intagit följande meddelande från det schweiziska ekonomidepartementet:

»Genom beslut den 16 februari 1917 uppmanar förbundsrådet kantonalregeringarna att till höjandet av produktionen inom jordbruket, särskilt beträffande åker- och trädgårdsprodukter, vidtaga alla därför ägnade åtgärder. Åt kantonalregeringarna lämnas för detta ändamål de nödiga befogenheterna. De erhålla sålunda bemyndigande att *tvångsarrendera* vanhävdad eller ouppodlad jord samt att antingen taga densamma i bruk för kantonens egen räkning eller överlåta brukandet till kommuner, kooperativa föreningar och allmännyttiga företag. Likaledes kunna de kantonala myndigheterna för höjandet av produktionen, särskilt i fråga om åker- och trädgårdsprodukter, tvångsarrendera även sådan odlad jord, vilken på annat sätt användes. Vidare bemyndigas de kantonala och kommunala myndigheterna att delvis eller helt suspendera gällande arrendekontrakt beträffande kantonerna eller kommunerna tillhörig jord för att i folknäringens intresse bruka densamma på ett mera rationellt sätt. *Man måste eftersträva att för livs- och fodermedelsproduktionen tillgodogöra sig all för odling lämpad jord.*

Förbundsrådets beslut befullmäktigar vidare de kantonala regeringarna att *ålägga alla därtill lämpade personer arbete* vid brukandet av genom det offentliga försorg odlad jord samt biträde vid skördearbetet ävensom rätt att *uppbåda folk till hjälp åt enskilda jordbrukare*. Regeringarna kunna även i detta syfte *rekvirera och använda erforderliga redskap, maskiner, fordon och dragare*.

Kantonalregeringarna uppmanas genom förbundsrådets beslut att draga försorg därom, att egendomar, vilkas skötsel på grund av ägarens krigstjänstgöring eller sjukdom äventyras, bliva på riktigt sätt brukade. De bemyndigas vidare att utfärda lämpliga förhållningsregler för tillgodogörandet av köksavfall och jordbrukets avfallsprodukter, på det att dessa må bliva till gagn för kreatursutfodringen, gödslingen eller andra liknande ändamål.

Kantonalregeringarna kunna delegera dem meddelade befogenheter på de kommunala myndigheterna.

Förbundsrådets beslut giver åt ekonomidepartementet befogenhet:

att gemensamt med kantonalregeringarna och föreningar för allmännyttiga ändamål organisera upplysningsverksamheten bland befolkningen för att på detta sätt förmå denna att frivilligt inskränka konsumtionen och öka produktionen av livsmedel;

att ålägga kantonen och kommuner att med säd, potatis och grönsaker odla vissa minimiarealer;

att träffa anstalter för säkrande av anskaffning och fördelning av utsäde, sättplantor, gödningsämnen och andra hjälpmedel;

samt att utfärda föreskrifter om skötseln och inhöstandet av de olika växtslagen, om förvaring och konservering av jordbruksprodukter och födoämnen av alla slag, om behandlingen och tillgodogörandet av industriella avfallsprodukter.

Ekonomidepartementet befullmäktigas att lämna bidrag till sådana av kantoner, kommuner och föreningar för allmännyttiga ändamål föranstaltade åtgärder, vilka särskilt avse att för mindre bemedlade underlätta produktionen av livsmedel.

Överträdelse av de bestämmelser, som utfärdats av ekonomidepartementet, kantonerna eller kommunerna, straffas med böter av intill 5 000 frcs eller med fängelse på en tid av intill 3 månader.

På grund av egen insikt och följande det råd, som givits av ledande personer och myndigheter, har det schweiziska jordbruket sedan krigsutbrottet frivilligt ökat produktionen av sådana vegetabiliska produkter, vilka tjäna den mänskliga konsumtionen, särskilt potatis och spannmål.

Den rådande osäkerheten i livsmedelstillförseln från utlandet gör en ytterligare ökning av den inhemska livsmedelsproduktionen till en tvingande nödvändighet. Liksom hittills skall denna ökning i första rummet befrämjas genom upplysningsverksamhet och i det längsta åstadkommas på frivillighetens väg. Det är att hoppas, att var och en är medveten om situationens allvar och med alla krafter bidrager till tryggandet av landets livsmedelsförsörjning. Där den goda viljan härtill fattas, giver förbundsrådets beslut myndigheterna tvångsmedel i handen för frambringandet av det behövliga.

Men icke blott den jordbruksidkande befolkningen utan alla hava i dessa tider plikt att göra sitt bästa möjliga till svårigheternas övervinnande. Genom en sparsamushållning ävensom genom uppsamling och ändamålsenligt tillgodogörande av alla till utfodring och gödsling lämpade avfallsprodukter från kök och trädgårdsland kan den icke jordbruksidkande befolkningen gagna både sig själv och hela landet.»

Tyska lagen om fosterländsk hjälptjänst.

§ 1.

Varje tysk man från fyllda 17 t. o. m. fyllda 60 år är, så framt han icke är inkallad till krigstjänstgöring, skyldig att under kriget fullgöra tjänsteplikt (»vaterländischer Hilfsdienst«).

§ 2.

Som tjänstepliktiga betraktas alla personer, som tjänstgöra hos offentliga myndigheter och därmed jämställda institutioner och som hava arbete inom krigsindustrien, jordbruket, sjukvården samt inom krigsekonomiska organisationer av olika slag ävensom i alla övriga företag, vilka medelbart eller omedelbart äga betydelse för krigsföretagen eller folkuppehållet, försåvitt antalet sådana personer icke överstiger behovet.

Tjänstepliktiga, vilka sedan den 1 augusti 1916 varit sysselsatta inom jord- och skogsbruket, få icke anvisas annat arbete.

§ 3.

Ledningen av den civila värnplikten åligger den inom kungl. preussiska krigsministeriet (ny)upprättade krigsstyrelsen (Kriegsamt).

§ 4.

Vederbörande riks- eller statsmyndighet avgör i samförstånd med krigsstyrelsen huruvida antalet vid offentlig myndighet sysselsatta personer överstiger behovet. Krigsstyrelsen avgör i samråd med nyssnämnda myndigheter huruvida en institution är att jämställa med offentlig myndighet och huruvida antalet vid en sådan anställda personer överstiger behovet.

För övrigt överlåtes avgörandet av frågan, huruvida ett yrke eller ett företag är att uppfatta såsom ett i § 2 omnämnt, samt huruvida och i vilken omfattning antalet inom ett yrke, en organisation eller ett företag sysselsatta personer överstiger behovet, åt *nämnder* (Ausschüsse), som upprättas inom området för varje ställföreträdande generalkommando.

§ 5.

Varje sådan i § 4 omfördämld nämnd består av en officer som ordförande, av två statsämbetsmän, av vilka den ene skall tillhöra yrkesinspektionen, samt av en arbetsgivar- och en arbetarrepresentant. Krigsstyrelsen utser officeren samt arbetsgivar-

och arbetarrepresentanten; i Bayern, Sachsen och Würtemberg utses dessa av vederbörande krigsministerier, som i dessa förbundsstater ha att i samråd med krigsstyrelsen även i övriga hänseenden handhava verkställigheten av förevarande lag. De två statsämbetsmännen utses av vederbörande förbundsstats centrala myndighet eller av annan statsmyndighet, som av denna bestämmes. Omfattar ett ställföreträdande generalkommando flera förbundsstater, utses ämbetsmannarepresentanterna i nämnden av berörda förbundsstaters centralmyndigheter; vid nämndens överläggningar och beslut medverka därvid ämbetsmännen från den förbundsstat, som det ifrågavarande företaget, organisationen eller personen tillhör.

§ 6.

Över beslut av de i § 4 omförmälda nämnderna kan klagan föras hos en inom krigsstyrelsen upprättad *centralnämnd*, som består av två officerare från krigsstyrelsen, av vilka den ene skall vara ordförande, vidare två av rikskanslären utsedda ämbetsmän samt en ämbetsman, utsedd av den förbundsstat, vilken beröres av ärendet, ävensom av en arbetsgivar- och en arbetarrepresentant; de tre sistnämnda utses på sätt i § 5 säges. Marinministeriet utser en av officerarna, ifall marinens intressen beröres. Vid besvär från Bayern, Sachsen eller Würtemberg utser vederbörande krigsministerium en av officerarna.

§ 7.

Alla icke enligt § 2 sysselsatta personer kunna när som helst inkallas till tjänsteplikt.

Inkallelsen sker i regel först genom en uppmaning till frivillig anmälan av krigsstyrelsen, vilken uppmaning förmedlas genom vederbörande statsmyndighet eller annan myndighet, som av denna bestämmes. Medför denna uppmaning icke tillräcklig påföljd, sker inkallelse av varje enskild tjänstepliktig genom särskild skriftlig uppmaning från en särskild *lokalnämnd*, som i regel skall bildas inom varje rullföringsområde (Ersatzkommission), och som skall bestå av en officer som ordförande, en ämbetsman och en arbetsgivar- och en arbetarrepresentant. Vid lika röstetal faller ordföranden utslaget. Officeren liksom arbetsgivar- och arbetarrepresentanterna utses som i § 5 säges. Ämbetsmannen utses av vederbörande förbundsstats centralmyndighet eller av den statsmyndighet, som av denna bestämmes.

Var och en, som fått en sådan anmaning, skall söka arbete hos ett sådant företag, som i § 2 sägs. Har sådan sysselsättning icke erhållits inom två veckor efter anmaningens erhållande, skall lokalnämnden anvisa sådan sysselsättning.

Besvär över sådan anvisad sysselsättning kan föras hos den i § 5 omförmälda nämnden. Klagan medför intet uppskov med tjänstgöring.

§ 8.

Vid tilldelande av sysselsättning skall såvitt möjligt hänsyn tagas till den tjänstepliktiges levnadsålder, familjeförhållande, hemort, hälsa och föregående verksamhet; därjämte skall tillses, huruvida den i utsikt ställda arbetslönen möjliggör tillräcklig livsuppehälle (ausreichenden Unterhalt) för den tjänstepliktige och dem av hans anhörigat mot vilka han har försörjningsplikt.

§ 9.

Ingen får anställa en tjänstepliktig, vilken är sysselsatt i sådant företag, som i § 2 sägs, eller vilken under de sista 14 dagarna varit vid sådant sysselsatt, såframt den tjänstepliktige icke har ett intyg från sin sista arbetsgivare, att han lämnat anställningen med dennes samtycke.

Vägrar arbetsgivaren att på den tjänstepliktiges begäran utfärda sådant intyg, kan den tjänstepliktige klaga hos en *besvärnsnämnd*, vilken i regel skall bildas inom varje rullföringsområde och som skall bestå av en av krigsstyrelsen utsedd person som ordförande samt av tre arbetsgivar- och tre arbetarrepresentanter; två av vardera slaget skola vara ständiga medlemmar av nämnden; de återstående skola utses av den yrkesgrupp, som den tjänstepliktige tillhör. Denna besvärnsnämnd kan, efter undersökning av fallet och då fullgiltiga skäl förelegat för den tjänstepliktige att begära entledigande, utfärda sådant intyg, vilket skall tillerkännas samma verkan som arbetsgivarens.

Som fullgiltigt anledning bör särskilt gälla en tillbörlig förbättring (angemessene Verbesserung) av arbetsvillkoren vid tjänstepliktens utövande.

§ 10.

Instruktioner för de i §§ 4, 7 och 9 omnämnda nämnderna utfärdas av krigsstyrelsen.

Förslagslistor på representanter för arbetsgivare och arbetare i sagda nämnder skola ingivas till krigsstyrelsen av arbetsgivarnas och arbetstagarnas ekonomiska organisationer.

Försåvitt speciella besvär- och förlikningsorgan redan hava upprättats inom krigsmaterielindustrien, kunna de med krigsstyrelsens medgivande träda i de i § 9 omnämnda besvärnsnämndernas ställe.

§ 11.

I alla industriföretag, där tjänstepliktiga sysselsätts och där arbetarantalet i regel uppgår till minst 50, måste permanenta arbetarutskott (Arbeiterausschüsse) upprättas.

Därest icke sådana arbetarutskott förefinnas (jämlikt § 134 i Gewerbeordnung eller gällande gruvlagstiftning), skola de upprättas. Alla myndiga arbetare inom ett företag eller inom en avdelning av detsamma skola sinsemellan direkt och proportionellt med hemlig omröstning välja medlemmar till dessa utskott. Närmare bestämmelser utfärdas av vederbörande statsmyndigheter.

I enlighet med samma principer och utrustade med samma befogenheter måste i företag, som sysselsätta mer än 50 obligatoriskt försäkrade anställda (nach dem Versicherungsgesetze für Angestellte versicherungspflichtigen Angestellte), upprättas särskilda utskott för dessa anställda (Angestelltenausschüsse).

§ 12.

Det åligger dessa arbetarutskott att främja det goda samförståndet å ena sidan inom arbetsstyrkan och å andra sidan mellan denna och arbetsgivaren. Utskottet skall till arbetsgivaren med eget yttrande överlämna personalens framställningar, önsksningar och klagomål beträffande löne- och arbetsvillkor samt andra förhållanden inom företaget.

Önskar minst $\frac{1}{4}$ av personalen att upptaga ett ärende till behandling inom utskottet, måste detta sammanträda för ändamålet.

§ 13.

Uppkommer i ett i § 11 nämnt företag tvist beträffande löne- eller övriga arbetsvillkor, som icke kan biläggas mellan arbetsgivaren och arbetarutskotten, så kan, ifall icke båda parter hemställt om medling genom en yrkesdomstol eller motsvarande institutioner (Gewerbegericht, Berggewerbegericht, Kaufmannsgericht), hänvändelse ske till den i § 9 omförmälda nämnden. I så fall tillämpas §§ 66 samt 68—73 i lagen om yrkesdomstolar med den ändringen, att skiljedom bör avkunnas, även om icke bägge parter infunnit sig vid medlingsförfarandet, ävensom att personer, som i egenskap av arbetsgivare eller medlem av arbetarutskott äro parter i målet, icke få medverka vid skiljedomens avkunnande.

Finnes i ett i § 2 nämnt företag icke något arbetarutskott (d. v. s. då antalet arbetare är mindre än 50), så kan vid tvister om lön och arbetsvillkor den i § 9 omförmälda nämnden uppmanas att medla (als Schlichtungsstelle); detsamma gäller för jordbruksföretag. Härvid tillämpas bestämmelserna i 1:a stycket punkt 2 denna §.

Underkastar sig arbetsgivare icke skiljedomen, äga arbetarna rätt att erhålla de i § 9 omnämnda intygen. Underkastar sig arbetaren icke skiljedomen, får sådant intyg icke utfärdas.

§ 14.

De tjänstepliktiga få icke hindras att utöva den dem lagligen tillkommande förenings- och församlingsrätten.

§ 15.

För de industriella företag, vilka arbeta i härens och marinens egen regi, skola vederbörande myndigheter utfärda i överensstämmelse med §§ 11 t. o. m. 13 gällande föreskrifter.

§ 16.

De tjänstepliktiga, som tilldelas sysselsättning inom jordbruket, äro icke underkastade de tjänstebjonsstadgar, som gälla inom olika förbundsstater.

§ 17.

Genom offentlig kungörelse eller genom direkt tillfrågan av krigsstyrelsen eller nämnderna infortrade upplysningar om löner och arbetsförhållanden måste av vederbörande avgivas.

Krigsstyrelsen äger att genom representanter inspektera varje företag och vidtaga åtgärder för dess anpassande efter lagens fordringar.

§ 18.

Med fängelse upp till ett år och med böter upp till 10 000 Mark eller med endera av dessa straff eller med arrest straffas den,

1. som icke efterkommer i § 7 omnämnda anvisning till en sysselsättning eller som utan trängande skäl (ohne dringenden Grund) tredskas med att förrätta honom anvisat arbete,
2. som i strid mot § 7 sysselsätter en tjänstepliktig,
3. som icke inom viss frist avgiver i § 12 betecknade uppgifter eller därvid lämnar falska eller ofullständiga upplysningar.

§ 19.

Förbundsrådet utfärdar de för denna lags verkställande nödvändiga bestämmelser. Allmänna förordningar härom måste underställas och godkännas en av riksdagen vald kommission av 15 medlemmar.

Krigsstyrelsen är skyldig att hålla den parlamentariska kommissionen underrättad om alla viktigare händelser beträffande lagens verkställighet, att på dess begäran meddela upplysningar, emottaga dess förslag och före utfärdandet av viktigare förordningar inhämta dess mening.

Kommissionen är berättigad att sammanträda under tiden mellan riksdagens sessioner.

Förbundsrådet kan belägga förseelser mot förordningen med anledning av denna lag med fängelsestraff intill ett år och med böter upp till 10 000 Mark eller med endera av dessa straff eller med arrest (Haft).

§ 20.

Lagen träder i kraft samma dag den antages. Förbundsrådet bestämmer tidpunkten för dess trädande ur kraft. Har förbundsrådet icke gjort bruk av denna befogenhet tre månader efter fredsslutet med de europeiska stormakterna, skall lagen likväl träda ur kraft.

Given Stora Högkvarteret den 5 december 1916.

WILHELM.

von Bethmann-Hollweg.

Bil. 5.

Franskt förslag till lag angående utsträckning av rätten till utskrivning av civila personer.

I början av februari 1917 framlade franska regeringen följande lagförslag:

§ 1.

Bestämmelserna i 58 § i lagen av den 3 juli 1877, med ändringar genom lagen av den 23 juli 1911 angående militär rekvisitionsrätt tillämpas på alla företag och arbeten, som äro av betydelse för det nationella försvaret eller folknäringsens trygghande.

I överensstämmelse därmed kunna alla fransmän mellan 16—60 år, som icke äro inkallade till krigstjänst, utskrivnas. Dessa utskrivningar inverka icke på eventuella militära inkallelser.

Förteckningar, upptagande namn och yrke på personer, som kunna ifrågakomma till utskrivning på grund av denna lag, uppsättas med ledning av de anmälningar, som av berörda personer skola insändas till mären å den ort, där de vistas, inom tid, som bestämmes av regeringen.

§ 2.

Arbetsministern tillkännager, efter uppgifter från vederbörande ministerium, hur stor arbetsstyrka, som behöves för varje ifrågakommande arbete, ävensom platsen för och arten av detta arbete.

Därest behovet av arbetskraft icke inom tio dagar fyllts på frivillighetens väg, skall bristen avhjälpas genom prefektens bestämmande. Utskrivna personer bestämmas till olika arbeten allt efter förmåga och anlag, i tur och ordning efter ålder, att börja med de yngsta klasserna, och i den mån så ske kan i närheten av bostadsorten.

Personer, som utskrivits på grund av denna lag, åtnjuta alla de fördelar, som jämlikt arbetarskyddslagarna tillkomma icke utskrivna civila arbetare. Deras avlöning beräknas efter gängse normer för samma arbete på ifrågavarande plats.

§ 3.

Besvär över av prefekten utfärdade bestämmelser anföras inför en departementalkommission, vilken bland sina medlemmar räknar representanter för krigs-, ammunitions-, jordbruks- och arbetsministerierna, ävensom arbetsgivare och arbetare till lika antal.

§ 4.

Fransmän, som tillhöra här nedan nämnda kategorier, äro icke utan eget samtycke underkastade bestämmelserna i denna lag:

1:o. Invalider och obotligt sjuka, på vilka lagen av den 14 juli 1905 äger tillämpning;
 2:o. Män, som sedan den 2 augusti 1914 blivit kasserade till följd av i krigstjänst ådragna sår eller sjukdomar (réformés n:r 1);

3:o. Personer, som av den i § 3 omnämnda kommissionen blivit förklarade olämpliga, tillfälligt eller för all framtid.

4:o. Unga män i åldern 16—20 år, som inför den ovannämnda departementalkommissionen styrkt sig vara i lära med skriftligt kontrakt eller för sin framtida utbildning studera vid någon högre eller lägre undervisningsanstalt eller yrkesskola.

Personer, som sedan någon tid före den 1 december 1916 äro sysselsatta med jordbruksarbete antingen som egendomsägare, arrendatorer, hälftenbrukare, torpare eller tjänstehjon, skola behålla sin sysselsättning, utan att mot eget samtycke kunna tvingas till förändring av vistelseort.

Personer, som nämnts här ovan, kunna utskrivas för att sköta jord, som saknar tillräcklig arbetskraft och som icke hör till deras vanliga arbetsområde; de kunna likaledes åläggas att hava överinseende över lantbruksarbetet inom ett visst område med hjälp av för ändamålet avdelade arbetsstyrkor.

Likaledes skola följande personer fullgöra tjänstgöring inom sitt förutvarande arbetsområde, nämligen:

a) Personer, som redan äro sysselsatta i ett företag av den art, som omnämnts i § 1 under förutsättning att antalet sådana personer, enligt vederbörande ministeriums åsikt, icke överstiger nämnda företags behov;

b) Ämbetsmän och ordinarie eller extra tjänstemän vid offentliga verk och inrättningar, som äro oundgängliga för dessa inrättningars funktion, enligt av vederbörande chefer upprättade förteckningar.

§ 5.

Utan hinder av bestämmelserna i lagen av den 3 juli 1877, med ändringar genom lagen av den 23 juli 1911, straffas brott mot bestämmelserna i denna lag eller på grund därav utfärdade förordningar med fängelse från 6 dagar till 3 månader och böter från 16 till 10 000 francs eller ett av dessa straff enbart.

Fängelsestraff skall, om domstolen så bestämmer avtjänas först efter fredsslutet.

§ 463 i strafflagen tillämpas på brott mot här ovan nämnda förordningar.

§ 6.

Genom av regeringen utfärdade förordningar fastställes, å vilka slag av företag denna lag skall tillämpas, huru i § 2, mom. 1 omnämnda anmälningar skola ingivas, samt de departementala kommissionernas sammansättning och åligganden, ävensom övriga för lagens tillämpning nödiga föreskrifter.

Såvitt bekant har lagen ännu icke slutbehandlats av parlamentet.

*Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför
Hans Maj:ts Konungen i statsrådet å Stockholms slott
fredagen den 27 april 1917.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern SWARTZ,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena LINDMAN,
Statsråden VON SYDOW,
STENBERG,
FALK,
HAMMARSTRÖM,
MÄRTEN ERICSSON,
ÅKERMAN,
CARLESON,
HANS ERICSON,
DAHLBERG.

Efter gemensam beredning med cheferna för civil-, finans- och jordbruksdepartementen anmälde chefen för justitiedepartementet statsrådet Stenberg ett inom finansdepartementet utarbetat och enligt Kungl. Maj:ts beslut denna dag för vidare behandling till justitiedepartementet överlämnat förslag till *lag om allmän tjänsteplikt*; och hemställde föredraganden, att över nämnda förslag, som var av den lydelse bilaga¹ vid detta protokoll utvisar, lagrådets utlåtande måtte, för det i § 87 regeringsformen angivna ändamål, inhämtas genom utdrag av protokollet samt att utdrag av finansdepartementets protokoll i ärendet måtte få åtfölja remissen till lagrådet.

¹ Denna bilaga, som är lika lydande med bil. 1 till ovan intagna protokoll över finansärenden för denna dag, är här utesluten.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan täcktes Hans Maj:t Konungen lämna bifall.

Ur protokollet:

Nils Berlin.

*Utdrag av protokoll; hållet i Kungl. Maj:ts lagråd torsdagen den
3 maj 1917.*

Närvarande:

Justitieråden GULLSTRAND,
VON SETH,
WEDBERG,
Regeringsrådet PLANTING-GYLLENBÅGA.

Enligt lagrådet tillhandakommet utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 27 april 1917, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamål inhämtas över upprättat förslag till *lag om allmän tjänsteplikt*.

Tillika hade till lagrådet överlämnats utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet berörda den 27 april uti ifrågavarande ärende.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av konstituerade revisionssekreteraren Nils Edling.

I anledning av förslaget avgåvos följande yttranden:

Förslaget i dess helhet.

Lagrådet:

Den lagstiftning, som nu föreslås, möjliggör ingrepp i enskild persons självbestämmningsrätt av den omfattning och art, att endast utomordentliga förhållanden kunna rättfärdiga desamma. De nu föreliggande omständigheterna innebära emellertid, såsom framgår av utredningen, ett sådant nödläge, att det icke längre bör råda något tvivel om att individerna måste underkasta sig även de mest vittgående inskränkningar i sin

frihet i fråga om valet av arbete och vad därmed äger samband. Huru långt i enskildheterna dylika inskränkningar böra få sträcka sig och vilken organisation bör givas åt det hela för att det resultat man vill vinna skall kunna fullständigast uppnås med minsta olägenheter för dem, det gäller, är naturligtvis ännu svårt att avgöra. Endast genom erfarenhet, hämtad från den ifrågasatta lagstiftningens tillämpning, har man utsikt att med någon säkerhet bedöma, vilka bestämmelser äro ägnade att bäst tillgodose lagstiftningens syfte.

Vid dessa förhållanden torde allvarigare betänkligheter icke möta mot ett godkännande av de huvudgrunder, på vilka det nu föreliggande förslaget är byggt.

1 §.

Lagrådet:

Förslaget avser, såsom framgår av paragrafens avfattning, en var i Sverige bosatt man eller kvinna inom vissa åldersgränser, således även utländska undersåtar. Tjänstepliktig är enligt stadgandet i 8 § andra stycket skyldig att kvarbliva i anvisat arbete under tid, som kallelsen må avse, eller till dess han av arbetsnämnd entledigas eller tjänsteplikten upphör. För så vitt förslaget får anses innebära, att tjänsteplikten upphör genom utflyttning och att således utlänningen kan genom att faktiskt upphöra att vara här bosatt, även rättsligen undandraga sig tjänsteplikten, är häremot icke något att erinra. Det kan emellertid ifrågasättas, om ej förslaget uttryckligen bort upptaga tillämnad utflyttning av utländsk undersåte bland de i 13 § angivna fall, då arbetsnämnd har att entlediga tjänstepliktig. Vidare äro enligt antagna internationella grundsatser hemlandets myndigheter ovillkorligen berättigade att hemkalla här bosatt utlänning för fullgörande av honom åliggande krigstjänst. Genom en sådan hemkallelse behöver å ena sidan icke bosättningsförhållandet upphävas, men å andra sidan är det uppenbart att tjänsteplikten gent emot Sverige icke i någon mån får hindra utlänningen att efterkomma en dylik inkallelse. Bestämmelserna i 7 § under b) och i 12 § av förslaget avse givetvis endast svensk krigstjänst och äro följaktligen icke tillämpliga i nu berörda fall. Det förhållande, att här bosatt utländsk undersåte blir inkallad till krigstjänst i hemlandet, bör måhända icke i lagen lämnas å sido. Enklast torde saken ordnas genom ett tillägg till 12 § första stycket av innehåll att vad där stadgas om svensk undersåte, vilken inkallas eller beordras till tjänstgöring, som avses i 7 § b), skall äga motsvarande tillämpning då här bosatt utländsk undersåte, som kallats till fullgörande av tjänsteplikt, beordras till krigstjänst i sitt hem-

land. Själva rätten för honom att utan hänsyn till den honom här åliggande tjänsteplikten efterkomma anmaningen från hemlandet lär nämligen få anses så självfallen, att den icke behöver uttryckligen omtalas.

4 §.

Lagrådet:

Ehuru jämlikt stadgandet i 7 § a) ämbets- eller tjänstemän icke kunna komma att för fullgörande av tjänsteplikt lämna sina innehavande befattningar, synes dock kunna av annan orsak uppstå behov att låta dylika befattningar, särskilt vad angår kommunikationsverken, skötas av andra på grund av tjänsteplikt. Det hemställes fördenskull att bestämmelserna i nu förevarande paragraf måtte få gälla civil befattning i allmänhet.

7 §.

Lagrådet:

Med det under a) angivna undantag torde avses att Konungen äger förordna att ämbets- eller tjänsteman skall vara underkastad tjänsteplikt med avseende å utövningen av den befattning han innehar. Ett förtydligande i sådan riktning synes önskligt.

I överensstämmelse med vad som skett i 35 § torde även här lands-ting böra nämnas jämte kommun.

11 §.

Lagrådet:

Medan enligt stadgandet i tredje stycket av förevarande paragraf tjänstepliktig icke äger anföra besvär i annat fall, än då han förmenar att vid kallelse tillräcklig hänsyn icke tagits till omständighet, varom förmäles i 9 § mom. 2 a), får arbetsgivare klaga när helst han av något skäl är missnöjd med kommunal arbetsnämnds beslut ifråga om de tjänstepliktigas uttagande. Detta innebär en olikhet, som icke lär vara påkallad av förhållandena. Då även arbetsgivarnas intressen synas bliva tillräckligt tillgodosedda, om arbetsgivares besvär rätt inskränkes till samma fall som tjänstepliktigas eller till det fall att genom underlåten tillbörlig hänsyn till omständighet, varom förmäles i 9 § mom. 2 a), olämplig arbetskraft ställts till arbetsgivarens förfogande, hemställes, att stadgandet omredigeras därhän, att besvär rätt endast medges, då arbetsgivare eller tjänstepliktig finner, att till men för honom vid kallelse tillräcklig hänsyn icke tagits till omständighet, varom förmäles i nyssnämnda lagrum.

17 §.

Lagrådet:

Uttrycket i slutet av andra stycket »eller som i de i 35 § angivna fall är lagligt gällande» läser ej med full tydlighet uttala vad därmed avses eller att beträffande de i 35 § första stycket omförmälda anställningarna ändring i avlöningsförmåner och övriga arbetsvillkor, även under tid då tjänsteplikt tillämpas i avseende å nämnda anställningar, kan äga rum i samma ordning som under vanliga förhållanden.

18 §.

Lagrådet:

Den i andra stycket av förevarande paragraf omförmälda skyldigheten att nedsätta ett belopp, motsvarande avlöningssumman för en tid av intill ett år, eller ställa däremot svarande säkerhet, kan, särskilt då fråga är om mycket stora företag, vålla arbetsgivaren synnerliga svårigheter. Nedsättning eller ställande av säkerhet för så lång tid framåt läser ej heller, med hänsyn därtill att de avlöningar, om vilka här är fråga, i regel utbetalas för mycket korta tidsperioder i sänder, vara betingat av hänsyn till de tjänstepliktiga. Tiden läser utan olägenhet kunna inskränkas till exempelvis två månader. Skulle den först ställda säkerheten behöva helt eller delvis tillgripas för de tjänstepliktigas förnöjande, bör naturligtvis arbetsgivaren bli skyldig att fylla bristen genom ny nedsättning eller ställande av ny säkerhet. För att trygghet skall vinnas, att detta sker, bör den i tredje stycket Konungens befallningshavande ålagda underrättelseskyldigheten utsträckas till att gälla även för det fall, att den en gång ställda säkerheten måst helt eller delvis tillgripas i den ordning, varom förmåles i femte stycket.

Den i sistnämnda stycke för visst fall stadgade fördelningen av influten köpeskilling bör givetvis ske i sådan ordning, att en fast utgångspunkt vinnes för besvärstidens beräkning. Enklarest läser detta uppnås, om fördelningen sker vid ett i bestämd ordning kungjort sammanträde med rättsägarna inför Konungens befallningshavande. Kungörandet läser lämpligen ske i den ordning, som angives i 141 § utsökningslagen. Uti ifrågavarande stycke synes alltså böra införas en föreskrift, att fördelning, varom nyss är sagt, skall ske vid sammanträde inför Konungens befallningshavande, så kungjort som i 141 § utsökningslagen förmåles.

Då den i sjätte stycket omförmälda plikten för den kommunala arbetsnämnden att göra anmälan hos Konungen, för det fall att arbetsgivare

underlåter att vederbörligen fullgöra honom åliggande skyldighet att nedsätta penningar eller ställa säkerhet, synes böra äga rum även för den händelse att arbetsgivare underlåtit att ställa sig till efterrättelse sådant förnyat föreläggande, som avses i sjunde stycket, hemställas om en omflyttning av nu ifrågavarande båda stycken.

25 §.

Lagrådet:

Ehuru i motiven till 22 § uttalas att överenskommelser rörande arbets- och löneförhållanden skola bliva gällande under den tid, för vilken de ingåtts, är det utan tvivel avsett att den ordning av dylika förhållanden, som för viss tid överenskommits, skall kunna när som helst ändras genom beslut av Konungen eller riksarbetsnämnden. Det synes emellertid önskligt att detta varder tydligare uttryckt än som i lagtexten skett.

32 §.

Lagrådet:

Då den i fjärde stycket givna straffbestämmelsen icke torde böra gälla annan tjänstepliktig än den, som är kallad att fullgöra sin tjänsteplikt, synas ordalagen böra ändras till överensstämmelse härmed.

Vad man med bestämmelsen i samma stycke velat särskilt träffa är givetvis försök till anstiftan av förbrytelse, varom förmåles i första eller tredje stycket. I den mån ett dylikt försök lyckas, följer nämligen redan av de allmänna reglerna angående ansvar för anstiftan, att anstiftaren skall straffas som vore han själv gärningsman. Det kan ifrågasättas, om verkligen tillräckliga skäl finnas att, såsom här skett, i straffrättsligt hänseende med anstiftan likställa försöket därtill. För detta synes en straffskala av böter från och med fem till och med ettusen kronor eller fängelse i högst sex månader vara tillfyllest. Bestämmer man sig för en dylik nedsättning av straffskalan, bör stadgandets avfattning så jämkas, att det bliver endast å försöket till anstiftan, som denna lindrigare straffskala skall tillämpas.

Justitierådet von Seth:

Anmärkningsvärt synes vara, att underlåtenhet att fullgöra anmälningskyldighet, varom stadgas i 12 § första stycket, lämnats alldeles straffri. Visserligen kunna fall tänkas, då sådan underlåtenhet är ursäktlig, t. ex. då någon erhållit kallelse till inställelse i krigstjänst så kort

tid före det tjänstgöringen skolat börja, att han ej medhunnit att göra anmälan, men i varje fall torde grov försummelse i förevarande hänseende icke böra lämnas onäpst. Underlåtenhet att fullgöra anmälningsskyldigheten kan nämligen i många fall komma att vålla avsevärd oreda.

Femte stycket i förevarande paragraf lär lämpligen kunna så jämkas, att där stadgade bötesansvar kommer att äga rum jämväl i nu berörda fall.

35 §.

Lagrådet:

Där staten, landsting eller kommun är arbetsgivare i andra fall än i första punkten av förevarande paragraf omförmäles, torde föreskrifterna i Kap. II böra äga tillämpning, så framt ej Konungen annorlunda beslutar.

Ur protokollet:

Erik Ölander.

*Utdrag av protokollet över justitiedepartementens ärenden, hållet inför
Hans Maj:st Konungen i statsrådet å Stockholms slott
måndagen den 7 maj 1917.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern SWARTZ,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena LINDMAN,
Statsråden VON SYDOW,
STENBERG,
FALK,
HAMMARSTRÖM,
MÅRTEN ERICSSON,
ÅKERMAN,
CARLESON,
HANS ERICSON,
DAHLBERG.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Stenberg, anmälde efter gemensam beredning med cheferna för civil-, finans- och jordbruksdepartementen lagrådets den 3 innevarande maj avgivna utlåtande över det den 27 nästlidne april till lagrådet remitterade förslaget till lag om allmän tjänsteplikt.

Efter att hava redogjort för utlåtandets innehåll anförde departementschefen:

»De av lagrådet framställda erinringarna, vilka endast avse detaljbestämmelser i förslaget, hava ansetts böra iakttagas; dock har det av lagrådet vid 1 § ifrågasatta tillägget i 13 § funnits icke vara erforderligt. Vid den omarbetning, som förslaget med anledning av lagrådets utlåtande

underkastats, hava tillika vidtagits vissa jämkningar i redaktionellt hänseende.»

Föredraganden uppläste härefter det sålunda jämkade förslaget till lag om allmän tjänsteplikt samt hemställde, att förslaget måtte genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan tacktes Hans Maj:t Konungen förordna, att till riksdagen skulle avlätas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Erik Ölander.